

De ochtend en avond app

Ondersteuning aan
zwakbegaafde
ouders met
kinderen op het
speciaal
basisonderwijs

Anne Cleij
Amber Hobé

Opdrachtgever:
Lennart Zwijnenburg
Afstudeerbegeleider:
Bianca van Putten - Vos
Eerste Beoordelaar:
Jetty Bins - ten Hoven

SPH & MWD
Juni - 2016

Colofon

Opdracht	Afstudeeronderzoek
Opdrachtgever	Lennart Zwijnenburg
Auteurs	Anne Cleij & Amber Hobé
Studentnummer	120540 & 120246
Klas	S4C & M4C
Opleidingsinstituut	Christelijke Hogeschool Ede
Opleiding	Sociaal pedagogisch hulpverlening & maatschappelijk werk en dienstverlening
Studiebelasting	588 uur
Te behalen EC	20 EC
Afstudeerbegeleider	Bianca van Putten – Vos
Eerste beoordelaar	Jetty Bins – ten Hoven
Plaats	Ede
Datum	Juni 2016

© 2016 Christelijke Hogeschool Ede. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteurs.

Voorwoord

Voor u ligt de verslaglegging van ons afstudeeronderzoek. De afgelopen maanden hebben wij onderzoek gedaan naar een applicatie voor zwakbegaafde ouders om hen te ondersteunen in het ochtend- en avondritueel van het kind. Dit afstudeeronderzoek is uitgevoerd in het kader van het afstuderen aan de opleidingen 'Sociaal Pedagogisch Hulpverlening' en 'Maatschappelijk Werk en Dienstverlening' aan de Christelijke Hogeschool te Ede. In het tweede semester van het vierde schooljaar zijn wij bezig geweest met dit onderzoek en de verslaglegging. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Lennart Zwijnenburg.

Graag willen wij onze begeleider, Bianca van Putten - Vos bedanken voor de begeleiding en ondersteuning tijdens het gehele onderzoek. Wij willen Lennart Zwijnenburg bedanken voor zijn geweldige idee van het maken van een applicatie. Ook willen wij hem bedanken dat hij onze opdrachtgever wilde zijn. Daarnaast willen wij de grafisch designer, Floyd Angenent bedanken. Dankzij zijn bijdrage is er een product ontworpen waar we trots op kunnen zijn. Verder willen wij de professionals vanuit Gezinsbegeleiding Autisme, Pluryn, de Raad van de Kinderbescherming en Solidez bedanken voor hun input in het onderzoek. Als laatst willen wij de ouders bedanken die mee hebben willen werken aan de interviews. Zij hebben ons onderzoek verrijkt met hun verhalen.

Wij wensen u veel plezier met het lezen van deze verslaglegging. Mochten er na het lezen van dit onderzoek nog vragen zijn, dan kunt u te allen tijde contact met ondergenoemden opnemen.

Anne Cleij en Amber Hobé

Ede, juni 2016

Samenvatting

Het onderzoek naar een applicatie voor zwakbegaafde ouders om hen te ondersteunen in het ochtend- en avondritueel van het kind, is uitgevoerd in opdracht van Lennart Zwijnenburg. Lennart Zwijnenburg is schoolmaatschappelijk werker in het speciaal onderwijs. Het huidige aanbod van online opvoedondersteuning en applicaties is niet toereikend genoeg voor de doelgroep zwakbegaafde ouders. Er staat te veel tekst op de beschikbare sites en applicaties, waardoor het voor de doelgroep niet geschikt is door de achterstand in taalbegrip. Vanwege de voordelen van een applicatie, zoals de beschikbaarheid en handzaamheid wordt voor dit medium gekozen. Om de informatie op de applicatie zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de doelgroep is het belangrijk om te onderzoeken hoe het ochtend- en avondritueel eruit ziet. Daarnaast moet in kaart gebracht worden welke behoefte aan informatie en ondersteuning zwakbegaafde ouders hebben. Door een combinatie te maken tussen hulpverlening en technologie, kan de doelgroep het geleerde gemakkelijker thuis inzetten. Blended-learning lijkt een geschikt middel voor deze doelgroep als aanvulling op de al bestaande hulpverlening.

In dit onderzoek wordt de hoofdvraag beantwoord: 'Welke behoefte aan informatie en ondersteuning hebben zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs met betrekking tot het ochtend- en avondritueel en hoe kan dit worden vormgegeven in een applicatie passend bij de doelgroep?'. In dit kwalitatief onderzoek is gebruik gemaakt van zowel een beschrijvend als een ontwerpend onderzoek. De eerste drie deelvragen zijn beantwoord door middel van een beschrijvend onderzoek. Het onderzoek is, na het in kaart brengen en beschrijven van de situatie, overgegaan in een ontwerpend onderzoek. De inhoud van het product, door middel van een ontwerpend onderzoek, is door het beschrijvend onderzoek gebaseerd op literatuur, de doelgroep en kennis van professionals. Er is zowel veldonderzoek als literatuuronderzoek gedaan.

Uit het onderzoek is gebleken dat zowel zwakbegaafde ouders als kinderen op het speciaal basisonderwijs, behoefte hebben aan structuur. Zwakbegaafde ouders en kinderen op speciaal basisonderwijs hebben een vertraagde verwerkingssnelheid, hierdoor hebben zij langer de tijd nodig om iets aan te leren. Zij zijn gebaat bij veel herhaling, om patronen en handelingen eigen te maken en aan te leren. In de applicatie wordt aan de zwakbegaafde ouders informatie verstrekt per activiteit in het ochtend- en avondritueel. De activiteiten die in het ochtendritueel voorkomen zijn: opstaan ouders, opstaan kind, wassen, haren kammen, aankleden, eten, tanden poetsen, toilet, vrije tijd, tas klaarmaken, schoenen aan, jas aan en naar school. De activiteiten die in het avondritueel voorkomen zijn: vrije tijd, douchen / in bad, pyjama aan, tanden poetsen, toilet, bed ritueel, slapen en ochtend voorbereiden. Er kan volgens de literatuur, de professionals en de ouders gesteld worden dat het gebruik van veel tekst voor deze doelgroep ongeschikt is. Er wordt aangeraden dat het passend is wanneer tekstgebruik wordt verduidelijkt /ondersteund met/ door afbeeldingen. Leesbaarheid en helderheid is van belang bij de doelgroep, hierdoor is een passend lettertype voor de applicatie 'helvetica'. De professionals en ouders geven aan het prettig te vinden, wanneer de applicatie aantrekkelijk gemaakt wordt door het gebruik van kleur. Uit onderzoek is gebleken dat de kleur groen een positieve en rustgevendende werking heeft op het brein. Dit is passend bij de doelgroep, omdat 'rust' een belangrijke voorwaarde is voor het ochtend- en avondritueel.

Geconcludeerd kan worden dat zwakbegaafde ouders, met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs, behoefte hebben aan ondersteuning omtrent het aanbrengen van structuur in het ochtend- en avondritueel. Hierin is het van belang dat deze structuur door de zwakbegaafde ouders met eventuele ondersteuning van de professional kan worden ingedeeld. De zwakbegaafde ouders hebben behoefte aan achtergrondinformatie omtrent de activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel. De behoefte aan informatie en ondersteuning kan worden vormgegeven in een simpele en overzichtelijke applicatie. Deze applicatie biedt informatie en ondersteuning aan die wordt verduidelijkt door het gebruik van afbeeldingen en filmpjes.

Inhoud

Colofon	1
Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
1. Methodologie/verantwoording.....	6
1.1 Aanleiding en achtergrond van het probleem	6
1.1.1 Inleiding.....	6
1.1.2 Leeswijzer	6
1.1.3 Aanleiding	6
1.1.4 Conclusie	10
1.1.5 Probleemstelling.....	10
1.1.6 Begrippen.....	10
1.2 Vraagstelling en deelvragen	11
1.2.1 Onderzoeksvraag	11
1.2.2 Deelvragen.....	11
1.3 Gekozen onderzoeksmethoden	12
1.3.1 Soort onderzoek	12
1.3.2 Onderzoeksmethode per deelvraag	12
1.4 Doelstellingen, doelgroep en beoogde resultaten.....	16
2. Betoog	18
2.1 Het ochtend- en avondritueel.....	18
2.1.1 Het kind van vier tot en met zes jaar oud	18
2.1.2 Structuur van het ochtend- en avondritueel	20
2.1.3 Het kind op speciaal basisonderwijs van 4 tot en met jaar oud	21
2.1.4 De rol van ouders	22
2.1.5 Deelconclusie.....	25
2.2 De zwakbegaafde ouders	26
2.2.1 Het ochtendritueel	26
2.2.2 Het avondritueel	28
2.2.3 Kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs	29
2.2.4 Deelconclusie	30
2.3 De professionals	31
2.3.1 Het ochtendritueel	31
2.3.2 Het avondritueel	33
2.3.3 Het kind van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs	35
2.3.4 De zwakbegaafde ouders	37
2.3.5 Deelconclusie	38

2.4 Inhoud applicatie	39
2.4.1 De zwakbegaafde ouder	39
2.4.2 Ochtendritueel	40
2.4.2 Het avondritueel	43
2.4.4 Deelconclusie	45
2.5 Vormgeving van de applicatie.....	46
2.5.1 Taal	46
2.5.2 Visualisaties	48
2.5.3 Kleur.....	49
2.5.4 Indeling applicatie.....	50
2.5.5 Deelconclusie	51
3. Conclusies en aanbevelingen.....	53
3.1 Conclusies	53
3.2 Aanbevelingen	54
3.2.1 Applicatie ontwikkelen	54
3.2.2 Implementatie.....	55
3.3 Discussie	56
3.3.1 Gehanteerde methode.....	56
3.3.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	57
3.4 Evaluatie	57
3.4.1 Productevaluatie.....	57
3.4.2 Procesevaluatie	59
Bibliografie.....	60
4. Bijlagen.....	66

1. Methodologie/verantwoording

1.1 Aanleiding en achtergrond van het probleem

1.1.1 Inleiding

De opdrachtgever van dit onderzoek, L. Zwijnenburg, is werkzaam als schoolmaatschappelijk werker binnen de ZMLK-school 'Voorthuysen' in Rotterdam. ZMLK-scholen zijn scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen. De opdrachtgever komt veel in contact met de doelgroep zwakbegaafde ouders. Een deel van de ouders van leerlingen op deze ZMLK-school zijn zwakbegaafden. Zijn ervaringen met deze ouders zijn aanleiding geweest voor het idee van het ontwikkelen van een applicatie voor ondersteuning bij het ochtend- en avondritueel.

Vaak vinden deze ouders het lastig om het kind op tijd op school te krijgen en om het kind te begeleiden bij het naar bed gaan. De opdrachtgever wil dat er een applicatie komt om ouders ondersteuning te kunnen bieden bij het ochtend- en avondritueel van het zeer moeilijk lerende kind tussen de 4 en 6 jaar oud. Het onderzoek wordt gedaan vanuit het belang van de doelgroepen. Naast de zwakbegaafde ouders en hun kind(eren), is er ook een intermediaire doelgroep. Namelijk de professionals en hulpverleners, ook zij kunnen gebaat zijn bij de mogelijkheid om de applicatie in te zetten als extra ondersteuning bij de opvoeding. Hierbij wordt uitgegaan van 'blended learning'. Dit is een combinatie van online hulpverlening met het 'face-to-face' hulpverleners (MOgroep, 2013). De applicatie wordt een extra ondersteuning op de al bestaande hulpverlening.

1.1.2 Leeswijzer

Deze methodologie/verantwoording is grofweg ingedeeld in drie onderdelen. Ten eerste wordt in de aanleiding de relevantie van het onderzoek behandeld. Ten tweede wordt de focus gelegd op de vraagstelling en doelstellingen. Ten derde wordt per deelvraag de manier van onderzoeken beschreven. Na het lezen van deze verantwoording wordt beoogd dat de lezer inzicht heeft in het onderzoek zoals deze door de onderzoekers is uitgevoerd.

1.1.3 Aanleiding

'Lotte (6 jaar) is de dochter van Pieter en Simone. Pieter en Simone zijn beide zwakbegaafd, dit betekent dat hun IQ tussen de 70 en 85 ligt. Lotte gaat naar de ZMLK school en is een ondernemend, energiek meisje. Op school valt op dat Lotte maar heel kort haar aandacht bij iets kan houden, dat ze regelmatig aan het eind van de ochtend al zit te gapen en soms in de speelhoek in slaap valt. De schoolmaatschappelijk werker heeft regelmatig contact met haar ouders om hen begeleiding in de opvoeding te geven. In het gesprek blijkt dat Lotte het heerlijk vindt om televisie te kijken en dit het liefst de hele avond doet. Lotte weet dat als ze zich heel stil houdt, haar ouders er niet aan denken om haar naar bed te brengen. Zo weet ze meestal de tijd te rekken tot tien 's avonds. Op het moment dat zij al later dan passend bij haar leeftijd naar bed gebracht wordt, haalt Lotte alles uit de kast om tijd te rekken. Uiteindelijk ligt ze netjes in haar pyjama, met gepoeste tanden in bed. Nu begint de volgende strijd, het bed ligt niet lekker, ze heeft honger en nog vele anderen smoesjes om nog niet te hoeven slapen, worden tevoorschijn getoverd. In dit soort situaties kiezen Pieter en Simone ervoor Lotte nog iets lekkers toe te stoppen. Met een lekkere koek of een handje snoep, vertrekt Lotte langzaam naar dromenland. Pieter en Simone zijn zich niet bewust dat dit slecht is voor haar gebit, ze heeft net haar tanden gepest.'

Participatiesamenleving

De zorg in Nederland verandert, een transitie van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. Men wordt gewezen op zijn zelfredzaamheid, het organiseren van eigen zorg. De participatiesamenleving beoogt dat de rol van de burger zelf steeds groter wordt. Er wordt van de burger verwacht dat hij zijn netwerk inzet als er hulp of zorg nodig is (Tweede Kamer der Staten - Generaal, 2014). Burgers moeten meer verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen welzijn en leefomgeving. De overheid is zeer optimistisch over de burgerkracht in Nederland. Er wordt gesproken over een 'doe-democratie',

een nieuwe trend zijn de burgerinitiatieven. Burgers die samen de verantwoordelijkheid nemen over talloze projecten in bijvoorbeeld hun eigen wijk. Burgers willen af van het betuttelende imago van een verzorgingsstaat. Maar dit geldt niet voor alle mensen, er zijn ook burgers die minder actief zijn en / of kwetsbaarder zijn. Door de gevolgen van de bezuinigingen moeten zij vaker terugvallen op hun sociale netwerk, ook wanneer zij niet over dit netwerk beschikken (Paradies & Kerstholt, 2014).

Vergeten doelgroep

Uit een onderzoek van Wieland, werkzaam als psychiater bij Kristal Centrum Psychiatrie en Verstandelijke Beperking van GGZ Rivierduinen in Leiden, blijkt dat de geestelijke gezondheidszorg voor zwakbegaafden in Nederland een stuk beter kan. De doelgroep zwakbegaafden is lastig te herkennen. Het gaat om de doelgroep met een IQ tussen de 70 en de 85, bij wie vaak niet gelijk te zien is dat ze zwakbegaafd zijn. Wanneer je een IQ onder de 70 hebt ben je verstandelijke beperkt, wanneer je een IQ boven de 85 hebt ben je normaal begaafd. De doelgroep zwakbegaafd valt hier tussen. In Nederland is er weinig onderzoek gedaan naar de doelgroep zwakbegaafden. Dit terwijl deze doelgroep erg groot is, volgens het Sociaal Cultureel Plan Bureau zijn er ongeveer 2,2 miljoen Nederlanders zwakbegaafd, van wie waarschijnlijk enkele honderdduizenden met bijkomende problematiek (Sociaal Plan Bureau, 2010).

In Nederland is het mogelijk om als zwakbegaafde gebruik te maken van de zorg voor mensen met een licht verstandelijke beperking. De hulpverlening rondom de licht verstandelijk beperkten kan als beste ondersteuning kunnen bieden aan zwakbegaafden. Zwakbegaafden kunnen alleen een beroep doen op deze zorg, wanneer er ook (ernstige) bijkomende psychosociale problemen zijn. Niet de cognitieve beperkingen maar juist het sociale aanpassingsvermogen zorgen voor de problemen. De mate van ondersteuning wordt niet alleen op IQ-score bepaald. Naast deze score staat juist het sociaal aanpassingsvermogen centraal bij het inzetten van ondersteuning (Kennisplein Gehandicaptensector, z.d.). Daarnaast wordt er ook geregeld gebruik gemaakt van een praktijkdefinitie voor 'licht verstandelijk beperkten'. De norm die dan wordt aangehouden is een IQ van 50 tot 85. In dat geval worden de zwakbegaafden opgenomen onder de term licht verstandelijk beperkten (Nederlands Jeugd Instituut, z.d.). Dit onderzoek richt zich op de bovenste laag, op de ouders met een IQ tussen de 70 en 85.

Om de problematiek van de zwakbegaafden in kaart te brengen, wordt er ingezoomd op de problematiek van licht verstandelijk beperkten. Dit omdat zowel licht verstandelijk beperkten als zwakbegaafden profiteren van hetzelfde zorgaanbod, doordat er weinig speciaal op zwakbegaafden gericht aanbod in de zorg bestaat. Ook blijken mensen die op zwakbegaafd niveau functioneren vaak, door alle bijkomende problematiek in hun functioneren, erg vergelijkbaar zijn met licht verstandelijk beperkten (Scharloo, Ebbers, & Spijker, 2014, p. 90). Daardoor sluit het zorgaanbod voor licht verstandelijk beperkten ook aan op zwakbegaafden. De ontwikkelingsleeftijden van licht verstandelijk beperkten en zwakbegaafden lopen wel uiteen. Het ontwikkelingsniveau van een licht verstandelijk beperkten ligt tussen de 7 en 12 jaar oud. Bij zwakbegaafden ligt de ontwikkelingsleeftijd vanaf 12 jaar, op deze leeftijd kan men in de basis al lezen (Bassant & Bassant-Hensen, 2010, p. 230).

Problematiek licht verstandelijke beperking

Bij mensen met een licht verstandelijke beperking maakt het werkgeheugen een vertraagde ontwikkeling door. Hierdoor zijn de executieve functies bij mensen met een verstandelijke beperking beperkt ontwikkeld. Executieve functies zijn onder andere het vermogen om dingen te organiseren, te focussen en impulsen onder controle te houden. Dit houdt in dat mensen met een licht verstandelijke beperking moeite hebben met het onthouden en verwerken van informatie. Daarnaast blijft het taalbegrip bij iemand met een licht verstandelijke beperking achter. Hierdoor begrijpen zij minder goed wat er gezegd wordt en wordt het lezen bemoeilijkt (Zoon, 2013, p. 2). Bij het kijken naar een internetsite, is het daarom waarschijnlijk dat het voor deze mensen lastig is om de belangrijke informatie te kunnen filteren op relevantie. Een applicatie afgestemd op het niveau van deze

opvoeders kan hierin een uitkomst zijn. Alle informatie op één plek, duidelijk en overzichtelijk gecategoriseerd in leeftijdsfases en thema's passend bij de opvoedingsvraagstukken.

Sociale contacten aangaan is voor deze doelgroep moeilijk, hierdoor wordt het inzetten van het netwerk ook lastig. Met name mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak een beperkter en instabieler netwerk. Zij hebben in de samenleving een lagere sociaaleconomische status en verkeren vaker in een sociaal isolement. Hierdoor kunnen zij weinig op hun naasten terugvallen of voelen zich door hen belemmerd. Ook missen zij vaak vaardigheden om relaties te onderhouden of te herstellen (Jong, Stremmelaar & Looij, 2013, p. 14 & 15).

Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben vaak minder goed ontwikkelde vaardigheden. De abstracte kennis en de sociale en emotionele vaardigheden die bij opvoeden horen is voor mensen met een verstandelijke beperking erg ingewikkeld. Zo is de sociale informatieverwerking afwijkend, waardoor zij anders reageren op bepaalde situaties. Adequate reacties die passend zijn bij de situaties zijn niet vanzelfsprekend. Dit heeft ook te maken met de focus die bij mensen met een licht verstandelijke beperking meer ligt op de letterlijk gesproken informatie. Verder hebben mensen minder assertieve oplossingsvaardigheden, waardoor lastige situaties vaker worden opgelost met agressief of passief gedrag (Zoon, 2013, p. 3). Dit toegeven is vaak een hoge drempel voor deze mensen. Ze vinden het belangrijk om erbij te horen en 'normaal' te zijn. Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben veelal hulp nodig op het gebied van communicatie. Zij kunnen zich moeilijker in woorden uitdrukken en begrijpen nuances in taal niet goed. Zij nemen de taal letterlijk. Het woord 'opvoeden' kennen zij wel, maar wat er precies mee bedoeld wordt, is vaak onduidelijk (Jong, Stremmelaar, & Looij, 2013, p. 14 & 15).

Digitalisering

Juist omdat het inzetten van het sociale netwerk voor iemand met een licht verstandelijke beperking lastiger is, kan het voor de doelgroep makkelijker zijn om de weg naar het internet te vinden. We leven in een tijdperk waarin digitalisering een grote rol speelt. Steeds meer mensen maken gebruik van computers, tablets en smartphones. Nederland staat op de derde plaats van Europese landen die het best presteren op digitaal gebied. Volgens de Europese Commissie maakte vorig jaar ruim 75% van de inwoners van Europa gebruik van internet (Tweakers, 2015). De weg naar internet is voor veel inwoners van Nederland gemakkelijk te vinden. Veel mensen zoeken de antwoorden op hun vragen op het internet. Het lijkt dus een medium te zijn waarmee vele Nederlanders bereikt kunnen worden. Met informatie en advies over bijvoorbeeld gezondheid, welzijn en tevens opvoedondersteuning.

Blended learning

Blended learning is sterk in opkomst, 'Over vijf jaar is blended hulpverlening standaard. Dan combineren hulpverleners moeiteloos online hulp met telefonische en face-to-face contacten. Dat voorspellen Marijke Vos, bestuursvoorzitter van de MOgroep en Nienke Kuyvenhoven, teamleider Markt & Strategie MOgroep. Vos: "Voor hulpverleners wordt het werk alleen maar leuker. Online bereik je meer mensen en je kunt ze beter helpen. Dit is 100% welzijn nieuwe stijl!" (MOgroep, 2013). Blended learning werkt pas echt, wanneer er gekeken wordt om de eigen kracht van mensen te activeren en te versterken. Ze worden gemotiveerd om zelf aan de slag te gaan met de oplossing van hun problemen, met hulp van sociale technologie. Door digitale hulpmiddelen kan het aantal gesprekken verminderd worden (MOgroep, 2013). Dit is tevens wat de participatiesamenleving beoogt. Mensen worden gewezen op zelfredzaamheid en het organiseren van eigen zorg.

Online opvoedondersteuning

Websites

Er zijn verschillende websites waar veel en uitgebreide informatie te vinden is over opvoedingsvragen. Een voorbeeld hiervan is de site van Opvon (Sagasser, z.d.). Op deze site, OPVON opvoedingsvragen, geeft pedagoge José Sagasser per leeftijdsfase antwoord op verschillende opvoedingsvragen. Op deze site worden ook vragen behandeld die te maken hebben met 'slapen'. Er

wordt een heel kort stukje in de vorm van tekst gewijd aan het bedtijdrutueel. Er wordt geen informatie aangeboden over hoe een avondritueel ingevuld kan worden. De website bevat ook geen informatie over het ochtendritueel. Ook op de website van het Centrum Jeugd en Gezin (CJG) is veel informatie te vinden over het opvoeden van kinderen in verschillende leeftijdsfasen. Deze website bevat echter ook geen passende informatie betreft het ochtend- en avondritueel. De informatie die de websites bieden is over het algemeen in de vorm van veel tekst. Het ontbreekt aan plaatjes, voorbeelden, filmpjes of andere visuele middelen (Opvoed informatie, z.d.). In december 2015 is in een vooronderzoek een gesprek aangegaan met een viertal normaal begaafde ouders. Deze ouders hebben kinderen tussen de drie en zeven jaar oud. In deze gesprekken kwam naar voren dat je op het internet snel op forums belandt, waar allemaal mensen verschillende meningen en inzichten hebben over opvoeding. Zo gaf een ouder aan dat het fijn is, als er een plek is waar snel en gemakkelijk informatie te vinden is die wordt verstrekt door professionals.

Op het internet is voor normaal begaafden al vrij veel informatie te vinden. Dit gaf een medewerker van het Centrum Jeugd en Gezin ook aan, zij verwees naar hun site waar vrij veel duidelijk gecategoriseerde informatie te vinden is. Ook vertelde zij over de diversiteit van opvoedingsvragen. Bij het jongere kind gaat het vooral over basale en praktische opvoedingsvraagstukken. Bij pubers en jongeren worden deze vragen al heel anders en meer divers. Het aanbod is niet concreet en doordat er weinig visueel wordt gemaakt en veel gebruik van tekst is, sluit het niet aan op de doelgroep zwakbegaafde ouders.

Applicaties

De groei van applicaties blijft toenemen, steeds meer mensen maken er gebruik van. Bij de doelgroep 18 tot 25 jaar oud maakt 79% van de mensen gebruik van applicaties. Bij de doelgroep 30 tot 49 jaar oud is het 67% die gebruik maakt van applicaties. Het is een middel waarbij de doelgroep gemakkelijk te bereiken valt. Applicaties hebben ook een aantal voordelen ten aanzien van websites. Een applicatie wordt geïnstalleerd op een smartphone, hierdoor heb je de applicatie altijd bij de hand. Met een paar klikken ben je bij de informatie die je zoekt. Doordat de applicatie is geïnstalleerd, is een groot deel van de informatie ook 'offline' in te zien. Je hebt de informatie dus ook bij de hand als er geen mogelijkheid is om van internet gebruik te maken (Compas Online Marketing, z.d.).

Het aanbod van applicaties voor opvoedondersteuning is een stuk minder ruim en richt zich voornamelijk op het jonge kind (peuter). Er bestaat wel een applicatie 'Gezond opgroeien', deze applicatie is opgezet in samenwerking met Centrum Jeugd en Gezin. Dit is de enige applicatie die daadwerkelijk opvoedondersteuning biedt. Alleen is deze applicatie niet overzichtelijk en bevat voornamelijk veel tekst. De applicatie biedt ook geen duidelijk gecategoriseerde informatie (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.). Er zijn weinig voorbeelden, in de vorm van plaatjes, schema's of filmpjes.

Belang van structuur

Kinderen moeten voorbereid worden op de complexe samenleving. Dit kan door ze op hun eigen tempo langzaam steeds meer eigen keuzes te laten maken. Aan iedere keuze zitten consequenties verbonden. Een opvoeder helpt bij het bewust worden daarvan. Dit begint bij structuur, dit biedt veiligheid en zekerheid. Wanneer kinderen ouder worden krijgen ze steeds een klein stapje meer vrijheid. De structuur die vanuit huis geboden wordt, wordt steeds minder en de structuur die het kind zelf kan aanbrengen steeds een beetje groter. Structuur aanbrengen in je leven is een vaardigheid die je moet leren, vanuit huis. Op deze manier kan een kind binnen een veilig kader zijn omgeving verkennen en zich naar vermogen ontwikkelen. Het is daarom belangrijk dat de dagen er grotendeels hetzelfde uitzien (Verdonk, 2011, p. 218). Kinderen met leer- en/of gedragsproblemen hebben een grotere behoeften aan structuur. Voor Nederland wordt in het algemeen aangehouden dat 20% van de jeugdigen problematisch gedrag vertoont, waarvan 5% zware problematiek. Dat betekent dat op scholen voor basisonderwijs 200 000 kinderen gedragsproblemen hebben die meer hulp vereisen dan een beetje extra aandacht (Jeninga, 2004, p. 49). Kinderen met leer- en/of gedragsproblemen hebben vaker het gevoel de greep op zichzelf en de omgeving te verliezen. Het

gevolg hiervan is het ervaren van onveiligheid. Een kind dat zich onveilig voelt, komt onvoldoende tot het verkennen en onderzoeken van zijn omgeving (Jeninga, 2004, p. 50). Regels en structuur bieden een kind dan houvast (Opvoedingsadvies, 2009).

Volgens de opdrachtgever, L. Zwijnenburg, zijn dit juist veel aspecten waar zwakbegaafden ouders moeite mee hebben. Zij zijn zich minder bewust van de consequenties van bepaald gedrag. Zwakbegaafden hebben vaak al moeite met het verzorgen van zichzelf, aldus L. Zwijnenburg. Het is voor hen niet vanzelfsprekend dat het bijvoorbeeld van belang is na het tandenpoetsen 's avonds geen snoep meer te eten. Dat een kind en zij zelf een bepaald aantal uren slaap nodig hebben. Dat je jezelf en je kind regelmatig moet wassen. Ook het inschatten van tijd kan lastig zijn, hoeveel tijd heb je in de ochtend nodig om je kind 'fris en fruitig' op school te krijgen? Extra ondersteuning zou dus niet overbodig zijn voor zwakbegaafden ouders. Voor hen is het lastig om iets dat je leert te generaliseren. Hoe pas je het geleerde toe in je eigen omgeving en in verschillende situaties (Kalthoff, 2015, p. 17). Een applicatie die je altijd bij de hand kan hebben en op vaste momenten in de dag in kan zetten, lijkt een passend middel om met hele concrete instructies zwakbegaafde ouders te ondersteunen. Deze applicatie gaat zich richten op vaste momenten op een dag, het ochtend- en avondritueel, omdat dit momenten zijn, waarbij veel opvoedingsvaardigheden van ouders nodig zijn. Daarnaast zijn deze momenten ook van invloed op het functioneren van de kinderen op school. De leeftijd van de kinderen waarop de applicatie gericht is, is de leeftijd van vier tot en met zes jaar, omdat zij nog veel structuur en ondersteuning nodig hebben (Verdonk, 2011, p. 221). Zo kunnen zowel de kinderen als de ouders een goede start maken in het aanleren van vaardigheden die belangrijk zijn, ook als de kinderen ouder worden.

1.1.4 Conclusie

Het huidige aanbod van online opvoedondersteuning en applicaties is niet toereikend genoeg voor de doelgroep zwakbegaafde ouders. Er staat te veel tekst op de beschikbare sites en applicaties, waardoor het voor de doelgroep niet geschikt is door de achterstand in taalbegrip. Vanwege de voordelen van een applicatie, zoals de beschikbaarheid en handzaamheid wordt dit medium gekozen. Om de informatie op de applicatie zo goed mogelijk te laten aansluiten bij de doelgroep is het belangrijk om te onderzoeken hoe het ochtend- en avondritueel eruit ziet en welke informatie- en ondersteuningsbehoefte ouders hebben. De applicatie draagt bij aan het vergroten van de zelfredzaamheid van de kwetsbare burger, wat aansluit op de participatiesamenleving. Het onderzoek richt zich op het ontwikkelen van een applicatie, voor zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud, die ondersteuning biedt bij het ochtend- en avondritueel. Door een combinatie te maken tussen hulpverlening en technologie, kan de doelgroep het geleerde gemakkelijker thuis in zetten. Blendend-learning lijkt dus een geschikt middel voor deze doelgroep. Als een extra ondersteuning, naast de al lopende ondersteuning van de doelgroep.

1.1.5 Probleemstelling

Aan welke informatie en ondersteuning, met betrekking tot het ochtend- en het avondritueel van het kind in de leeftijd van vier tot en met zes jaar op het speciaal basisonderwijs, hebben zwakbegaafde ouders (de doelgroep) behoefte. Hoe kan deze informatie en ondersteuning in een applicatie, op een gebruiksvriendelijke wijze passend bij de doelgroep, worden vormgegeven.

1.1.6 Begrippen

In dit onderzoek worden verschillende begrippen gebruikt die op meerdere wijze geïnterpreteerd kunnen worden. In dit overzicht ziet u wat er in dit onderzoek met de verschillende begrippen wordt bedoeld.

Ritueel: Een vaste handeling die al dan niet iets specifiek symboliseert (Mens en samenleving, 2013). Een structuur die (bijna) dagelijks kan worden herhaald.

Ochtendritueel: In dit onderzoek bestaat het ochtendritueel van een kind van vier tot en met zes jaar oud uit de tijd vanaf het opstaan uit bed tot het aankomen op de school.

Avondritueel: In dit onderzoek bestaat het avondritueel van een kind van vier tot en met zes jaar oud uit de tijd na het avondeten tot het kind slaapt.

Zwakbegaafd: Wanneer iemand een IQ score heeft tussen de 70 en de 85 (Kennisplein Gehandicaptensector, z.d).

Gebruiksvriendelijk: Alleen de informatie die effectief ondersteuning kan bieden door middel van een applicatie gaat gebruikt worden in deze applicatie. De informatie wordt passend bij het niveau van de gebruiker aangeboden.

Vormgeving: Het geven van een uiterlijk aan de applicatie. Het betreft hier een vormgeving die passend is bij het niveau van de doelgroep en zorgt voor optimale gebruiksvriendelijkheid.

Pedagogisch onderbouwen: Een bron is pedagogisch onderbouwd, wanneer deze door een pedagoog beschreven is of af te leiden is van een al bestaande pedagogische methode.

1.2 Vraagstelling en deelvragen

1.2.1 Onderzoeksvraag

‘Welke behoefte aan informatie en ondersteuning hebben zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs met betrekking tot het ochtend- en avondritueel. Hoe kan dit worden vormgegeven in een applicatie passend bij de doelgroep?’

1.2.2 Deelvragen

Deelvraag 1: Wat staat er in de literatuur over het ochtend- en avondritueel van zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs, wat pedagogisch onderbouwd kan worden?

Deelvraag 2: Hoe verloopt het ochtend- en avondritueel volgens zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud en hoe willen zij dat dit verloopt?

Deelvraag 3: Welke behoefte aan ondersteuning in het ochtend- en avondritueel hebben zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud volgens professionals?

Deelvraag 4: Welk van de verkregen informatie over het ochtend- en avondritueel, geschikt om ondersteuning te bieden aan zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud, gaat in de applicatie gebruikt worden?

Deelvraag 5: Op welke wijze kan de applicatie gebruiksvriendelijk voor zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs worden vormgegeven?

1.3 Gekozen onderzoeksmethoden

1.3.1 Soort onderzoek

In dit kwalitatief onderzoek is gebruik gemaakt van zowel een beschrijvend als een ontwerpend onderzoek. De eerste drie deelvragen zijn beantwoord door middel van een beschrijvend onderzoek. Een beschrijvend onderzoek wordt gedaan om een situatie te beschrijven. Met voorbeelden kan het karakter van de situatie worden beschreven (Baarda, 2013, p. 35). Het onderzoek is, na het in kaart brengen van de situatie, overgegaan in een ontwerpend onderzoek. Een ontwerpend onderzoek is gericht op het vinden van een oplossing voor het probleem. De uitkomst van het ontwerpend onderzoek is een ontwerp wat gebaseerd is op de uitkomsten van het beschrijvend onderzoek (Onderzoekspraktijk, z.d.). Voor deze vorm van onderzoek is gekozen om een betrouwbaar product te leveren. De inhoud en vormgeving van het product zijn gebaseerd op de resultaten van het ontwerpend onderzoek. Het ontwerpend onderzoek is door middel van het beschrijvend onderzoek gebaseerd op literatuur, ervaringen van de doelgroep en kennis van de professionals. Er is zowel veldonderzoek als literatuuronderzoek gedaan om de validiteit van het onderzoek te waarborgen.

Om richting te geven aan het onderzoek is er gebruik gemaakt van een model. Een methodiekmodel kan onder andere helpen met het systematisch onderbouwen voor het opstellen van interviewvragen. Voor dit onderzoek is er gekozen voor het model van 'Oplossingsgericht werken'. Oplossingsgericht werken is een vorm van kortdurende hulpverlening die zich niet bezig houdt met probleemgedrag of klachten in het verleden of heden, maar zich richt op gewenst gedrag in de toekomst en hoe dit doel stap voor stap te bereiken (Joosen & Vaart, 2012, p. 24 & 25). Het model van oplossingsgericht werken is gebruikt als hulpmiddel om een goed werkbare applicatie neer te zetten. De applicatie richt zich op het gewenste gedrag en hoe dit bereikt kan worden. In bijlage vijf staat beschreven hoe deze methodiek heeft bijgedragen aan het ontwerpen van de interviewvragen voor zwakbegaafde ouders. Het gebruik van een model heeft zowel voordelen als nadelen. De voordelen van het gebruik van een model is dat het systematisch werkt, het samenhang brengt en het vestigt sneller ergens de aandacht op. De nadelen van het gebruik van een model is dat het kan zorgen voor kokervisie. Je focust alleen op de elementen uit het model, hierdoor kan andere relevante informatie onzichtbaar worden. Door bewust te zijn van de nadelen, kunnen deze opgevangen worden. Dit is gedaan door alle informatie die niet in het model past ook kritisch te analyseren op eventuele relevantie voor het onderzoek.

1.3.2 Onderzoeksmethode per deelvraag

In het onderzoek zijn literatuuronderzoek en interviewen als onderzoeksmethoden gebruikt. Per deelvraag zal worden beschreven vanuit welk vraagtype deze deelvraag beantwoord is en verantwoord worden welke onderzoeksmethoden zijn gebruikt.

Deelvraag 1: Wat staat er in de literatuur over het ochtend- en avondritueel van zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs, wat pedagogisch onderbouwd kan worden?

Deze deelvraag is een beschrijvend type (Baarda, 2013, p. 35). Voor het beantwoorden hiervan is een literatuuronderzoek gedaan, om na te gaan of er mogelijk al theorieën zijn ontwikkeld welke bruikbaar zijn voor dit onderzoek. Daarnaast is er literatuuronderzoek gedaan om betere topics en interviewvragen te verkrijgen voor de interviews met zwakbegaafde ouders en professionals. De informatie is op verschillende bronnen gebaseerd. Er is gebruik gemaakt van boeken, internetbronnen en vaktijdschriften. Daarnaast is gebruik gemaakt van verschillende databanken. Zo is er gezocht in de Koninklijke Bibliotheek, Kenniscentrum Gehandicaptenzorg, Kenniscentrum kinder- en jeugdpsychiatrie, Google Scholar, het Nederlands Jeugdinstituut, de bibliotheek in Wageningen en de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede. Verder zijn enkele boeken gekocht welke niet in een bibliotheek verkrijgbaar waren. Te allen tijde is in de gaten gehouden dat de verkregen informatie pedagogisch te onderbouwen is. Een bron is pedagogisch onderbouwd wanneer deze door een pedagoog beschreven is of af te leiden is van een al bestaande pedagogische methode. De bronnen zijn, één bron uitgezonderd, niet ouder dan vijftien jaar. Bij het zoeken naar bronnen is er gekeken

naar internationale bronnen. Hierdoor is de bruikbaarheid, actualiteit en relevantie zo groot mogelijk gehouden. Zoals al in de inleiding te lezen is, is er in het literatuuronderzoek ingezoomd op de problematiek van licht verstandelijk beperkten om de problematiek van de zwakbegaafden in kaart te kunnen brengen. Hiervoor is gekozen omdat zowel licht verstandelijk beperkten als zwakbegaafden veelal profiteren van hetzelfde zorgaanbod en specifieke literatuur over zwakbegaafden nauwelijks te vinden is (Scharloo, Ebbers, & Spijker, 2014, p. 90).

Een beperking van de literatuurstudie was dat de vooraf gestelde zoektermen onvoldoende informatie opleverden. Deze zoektermen waren: zwakbegaafde ouders, zwakbegaafdheid, ochtendritueel, avondritueel. Er was, binnen de gestelde zoektermen, geen informatie beschikbaar die nodig was om antwoord te kunnen geven op de deelvraag. Er is daarom in algemenere zoektermen naar informatie gezocht. De zoektermen welke voor deelvraag één zijn gebruikt, staan in het inleidende hoofdstuk van paragraaf 2.1. Het risico van algemenere zoektermen is dat de literatuur niet altijd specifiek iets zegt over ochtend- en avondritten in combinatie met zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs. Door het gebruik van deze verschillende zoektermen is er informatie gevonden over het kind en de zwakbegaafde ouder in een brede context. De gevonden informatie is uitgetypt en in één document samengevoegd. Vervolgens is deze informatie naast de deelvraag 'gehouden' om te kijken in hoeverre deze informatie bijdraagt aan het beantwoorden hiervan. Door een selectie te maken in de bruikbaarheid van de informatie is de relevante informatie overgebleven. Deze informatie is nogmaals doorgelezen en in de paragraaf geplaatst.

Deelvraag 2: Hoe verloopt het ochtend- en avondritueel volgens zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs en hoe willen zij dat dit verloopt?

Deze deelvraag is een beschrijvend vraagtype. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zijn er semigestructureerde interviews afgenomen. Door middel van interviews kon een goed beeld worden geschetst van de meningen en behoeften van zwakbegaafde ouders, welke verwerkt kunnen worden in het beoogde eindproduct. Andere methoden bieden niet de mogelijkheid om gericht vragen te stellen die specifiek slaan op dit onderzoek. De zwakbegaafde ouders zijn bekend bij de onderzoekers, maar zijn anoniem vermeld zodat zij vrijheid konden ervaren in hetgeen zij vertelden. Er zijn zeven zwakbegaafde ouders geïnterviewd. De ouders hebben vooraf mondeling toestemming gegeven voor geluidsopnamen. Alle ouders hebben één of meer kinderen in de leeftijd vier tot en met zes jaar oud, waarvan er tenminste één speciaal basisonderwijs volgt. De zwakbegaafde ouders en hun kinderen wonen in middelgrote steden in de regio Midden Nederland. Alle ouders zijn autochtone Nederlander. De interviews van deze respondenten zijn enkel genummerd. Deze interviewnummers lopen van interview 7 tot en met interview 13. De interviewvragen zijn gemaakt op basis van deze deelvraag, de gevonden informatie uit deelvraag 1 en de methodiek oplossingsgericht werken. Dit houdt in dat gebruik werd gemaakt van oplossingsgerichte vragen en werd gekeken naar positieve uitzonderingen. Bij deze respondenten is een half gestructureerd interview afgenomen. De vragen lagen vast, daarnaast was mogelijkheid tot doorvragen. De vrijheid om af te wijken van de vraagformulering was noodzakelijk, omdat deze doelgroep verduidelijking nodig had. Daarnaast was er tevens een zekere structuur nodig om bij deze doelgroep een helder antwoord te krijgen op interviewvragen. De gesprekken waren individueel. De kans dat er in groepsgesprekken beïnvloeding plaatsvindt, is bij deze doelgroep te sterk aanwezig. Daarnaast waren de interviews mondeling vanwege de grotere mate van flexibiliteit (Baarda, 2013, p. 143 t/m 171). Voorkennis uit de literatuur met betrekking tot de inhoud van zwakbegaafdheid was noodzakelijk waardoor op een juiste wijze gesprekken konden worden gevoerd. Daarnaast was literatuuronderzoek van belang om de interviewvragen op te baseren en op de relevante onderwerpen in te kunnen gaan. In de interviews met de zwakbegaafden is een gerichte steekproef gehouden met kritieke gevallen. Zowel zwakbegaafde ouders zijn geïnterviewd die zich zonder begeleiding staande kunnen houden in de maatschappij, als zwakbegaafde ouders die ook met begeleiding zich niet kunnen redden in de

maatschappij. Deze ouders verkeren in uiteenlopend ontwikkelingsstadium. Hierdoor kunnen uitspraken gedaan worden die toepasbaar zijn in andere vergelijkbare situaties.

Een risico van interviews met zwakbegaafde ouders is de weerstand die op kan treden. Niet iedere ouder wil aangeven wat niet goed loopt in het ochtend- en avondritueel. Om dit risico te beperken is er door de onderzoekers gekozen om verschillende vragen vanuit de oplossingsgerichte methodiek te stellen. Zo is gekeken naar hoe het ideale ochtend- en avondritueel volgens de ouder eruit ziet en wat er nog moet gebeuren om dit te bereiken. Op die manier is de rechtstreekse vraag, wat niet goed loopt, omzeild. Een ander risico was dat tijdens de interviews complicaties konden optreden. Bijvoorbeeld wanneer een ouder niet wilde antwoorden of de opnameapparatuur niet zou werken. Daarom is vooraf voor gekozen een zevende reserve respondent te interviewen. Daarnaast was vooraf bekend dat de doelgroep meer moeite heeft met de vaardigheden plannen en organiseren. Het risico bestond dat ouders verhinderd zouden zijn (Jong, Stremmelaar, & Looij, 2013, p. 13 & 14). Om deze reden is gekozen ouders persoonlijk te herinneren aan de afspraak met de onderzoekers. Geen van de ouders heeft afgezegd.

De interviews zijn getranscribeerd en irrelevante tekst is verwijderd. Na het verwijderen van irrelevante tekst is de informatie gefragmenteerd en gecodeerd (Baarda, 2013, p. 218 & 220). Het fragmenteren en coderen is door één onderzoeker gedaan. De andere onderzoeker heeft dit nagekeken en, daar waar nodig, aanpassingen gedaan. Hierdoor zijn de labels zo objectief mogelijk gebleven en de kwaliteit van de labels vergroot. Het labelschema is opgenomen in bijlage 4.1. De interviewvragen zijn opgenomen in bijlage 3.1. De letterlijk uitgetypte tekst is in het bronnenboek opgenomen. Vooraf was er geen kernlabelschema, er is open gecodeerd. De fragmentnummers zijn als volgt opgebouwd, het eerste nummer staat voor het interview, het twee nummer staat voor de vraag en het derde nummer voor het fragment.

Deelvraag 3: Welke behoefte aan ondersteuning in het ochtend- en avondritueel hebben zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs volgens professionals?

Deze deelvraag is een beschrijvend type. Door het afnemen van interviews is antwoord gegeven op deze deelvraag. De zes respondenten zijn professionals die in hun werk ervaring hebben met de doelgroep zwakbegaafde ouders. De professionals zijn niet anoniem gebleven. Dit verhoogt de betrouwbaarheid, omdat kan worden nagegaan op basis van welke expertise en ervaringen de respondent uitspraken doet. De professionals hebben vooraf mondeling toestemming gegeven voor geluidsopnamen. De interviewnummers van de professional zijn de nummers 1 tot en met 6. De algemene gegevens van de professionals zijn opgenomen in het bronnenboek. Om een volledig antwoord te krijgen op deelvraag drie is er gekozen om professionals met verschillende achtergronden te interviewen. Deze professionals hebben tenminste een studie afgerond op Hbo-niveau. Drie van deze professionals zijn werkzaam bij Pluryn als ambulant gezinsbegeleider. Eén professional is werkzaam bij Gezinsbegeleiding Autisme als ambulant gezinsbegeleider. Deze gezinsbegeleiders komen bij gezinnen thuis en hebben ervaring in het werken met zwakbegaafde ouders met kinderen tussen de vier en zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs. Eén professional is als raadsonderzoeker werkzaam bij de Raad voor de Kinderbescherming in de regio Utrecht. Zij heeft ervaring met deze doelgroep vanuit casussen die zij krijgt waar zij een oordeel over moet vellen. Een andere professional is werkzaam als schoolmaatschappelijk werker bij Solidez en werkt binnen een overkoepelende organisatie in het zorgteam in regio Midden Nederland. Zij signaleert, begeleidt en verwijst ouders met problemen in de opvoeding. Door verschillende professionals, van verschillende organisaties, te interviewen is er vanuit verschillende perspectieven informatie verzameld.

Bij deze respondenten is een half gestructureerde interview afgenomen. Een half gestructureerd interview bood daardoor enerzijds de mogelijkheid dezelfde vragen en topics te beantwoorden en anderzijds ook ruimte om door te kunnen vragen op de expertise van de respondent. De gesprekken

zijn individueel gehouden en de dataverzameling was direct. De professionals hebben voldoende kennis om relevante informatie te kunnen delen, door het afronden van tenminste een Hbo-opleiding en minimaal vijf jaar werkervaring. Door voorafgaand aan de interviews onderzoek te hebben gedaan voor deelvraag 1 hebben de onderzoekers inzicht gekregen in de relevante onderwerpen waar over in gesprek is gegaan. Daarnaast was voorkennis van jargon, die tijdens de opleiding en literatuurstudie is opgedaan, van belang om de respondenten te begrijpen (Baarda, 2013, p. 143 t/m 171). Bij het contacteren van respondenten is rekening gehouden met non-respons door een reserve respondent te benaderen. Deze respondent is niet ingeschakeld, er was geen sprake van non-respons. Er is gebruik gemaakt van een gerichte steekproef van typerende gevallen. De geïnterviewde professionals zijn in de werkzaamheden die zij uitvoeren typerend voor de groep professionals welke werkt met zwakbegaafde ouders (Baarda, 2013, p. 95).

De interviews zijn getranscribeerd en irrelevante tekst is verwijderd. Na het verwijderen van irrelevante tekst is de informatie gefragmenteerd en gecodeerd (Baarda, 2013, p. 218 & 220). Het fragmenteren en coderen is door één onderzoeker gedaan, waarna de andere onderzoeker dit heeft nagekeken en aanpassingen heeft gedaan. Hierdoor zijn de labels zo objectief als mogelijk gebleven en de kwaliteit van de labels vergroot. Het labelschema is opgenomen in bijlage 4.2. De interviewvragen zijn opgenomen in bijlage 3.2. De letterlijk uitgetypte tekst is in het bronnenboek opgenomen. Vooraf was er geen kernlabelschema, er is open gecodeerd. De fragmentnummers zijn als volgt opgebouwd, het eerste nummer staat voor het interview, het twee nummer staat voor de vraag en het derde nummer voor het fragment. De ambulant gezinsbegeleiders vanuit Pluryn hebben interviewnummer 1, 3 en 5. De ambulant gezinsbegeleider van Gezinsbegeleiding Autisme heeft interviewnummer 2. De raadsonderzoeker bij de Raad van de Kinderbescherming heeft interviewnummer 4. De schoolmaatschappelijk werker van Solidez heeft interviewnummer 6.

Deelvraag 4: Welke van de verkregen informatie, geschikt om ondersteuning te bieden aan zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs, gaat in de applicatie gebruikt worden?

Deze deelvraag is een ontwerpend type. In deze deelvraag wordt de informatie gebruikt die vergaard is in de eerste drie deelvragen. Deze informatie komt uit literatuuronderzoek en interviews zoals in de verantwoording van deelvraag één, twee en drie beschreven staat. Daarnaast is er in deze deelvraag literatuuronderzoek gedaan. Omdat de gevonden informatie vanuit eerder gedane literatuuronderzoek en interviews niet altijd voldoende was om in de applicatie te gebruiken. In deze situaties was het noodzakelijk dat er achtergrondinformatie opgezocht werd vanuit de literatuur. Er is gebruik gemaakt van boeken, internetbronnen en databanken. Er is van verschillende databanken gebruik gemaakt. Zo is gezocht in de Koninklijke Bibliotheek, Kenniscentrum kinder- en jeugdpsychiatrie, Google Scholar, het Nederlands Jeugdinstituut en de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede. Bovendien is bij dit literatuuronderzoek in de gaten gehouden dat de verkregen informatie pedagogisch te onderbouwen is. De bronnen zijn niet ouder dan vijftien jaar. Bij het zoeken naar bronnen is tevens gekeken naar internationale bronnen. Hierdoor is de bruikbaarheid, actualiteit en relevantie zo groot mogelijk gehouden. Doordat bij deze deelvraag het literatuuronderzoek en de interviews naast elkaar zijn gelegd zijn de uitkomsten betrouwbaar en volledig.

Deelvraag 5: Op welke wijze kan de applicatie gebruiksvriendelijk voor zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs worden vormgegeven?

Deze deelvraag is een ontwerpend type. Er is door zowel een literatuuronderzoek als het afnemen van interviews antwoord gegeven op de deze deelvraag. Het literatuuronderzoek is op dezelfde wijze uitgevoerd als dit het geval was in deelvraag 1 en 4. Dezelfde databanken zijn gebruikt en daarbij is dezelfde wijze van het verzamelen van literatuur gehanteerd. De gehanteerde zoektermen verschillen van de literatuuronderzoeken in de andere deelvragen. De zoektermen welke voor deelvraag vijf zijn

gebruikt, staan in het inleidende hoofdstuk van paragraaf 2.5. Dit literatuuronderzoek heeft voorafgaand aan de interviews plaatsgevonden.

In alle gehouden interviews met professionals is de topic 'vormgeving' toegevoegd. Op basis van de eerste drie gesprekken met de professionals, zijn er globale ideeën gevormd met betrekking tot de vormgeving. In de volgende twee gesprekken kwamen nieuwe inzichten naar voren. In het zesde interview was hier geen sprake van, er werden geen nieuwe ideeën geopperd of inzichten gegeven, zodat er gesproken kan worden van saturatie. Er werd geen nieuwe informatie meer gegeven waardoor de theorie min of meer sluitend was (Baarda, 2013, p. 102). Dit verhoogt de betrouwbaarheid van het beantwoorden van de deelvraag. De interviews zijn op dezelfde wijze verwerkt als dit bij deelvraag 2 en deelvraag 3 gedaan is.

1.4 Doelstellingen, doelgroep en beoogde resultaten

Het doel van het onderzoek is kennis en informatie te verzamelen over hoe het ochtend- en avondritueel er volgens zwakbegaafde ouders uitziet en welke behoefte aan informatie en ondersteuning zij hierin hebben. Daarnaast is het doel deze informatie en ondersteuning op een gebruiksvriendelijke manier in een applicatie vorm te geven. De applicatie richt zich op twee verschillende doelgroepen. De zwakbegaafde ouder met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs zal de eindgebruiker zijn. Er is tevens een intermediaire doelgroep, dit zijn de professionals die met deze doelgroep werken. De applicatie kan op twee manieren worden ingezet. De applicatie kan extra ondersteuning bieden ter preventie, bijvoorbeeld op aanraden van een leerkracht/schoolmaatschappelijk werker. De applicatie kan tevens worden ingezet, wanneer er al ondersteuning wordt geboden in het gezin. In het laatste geval kan de applicatie worden ingezet als vorm van blended-learning. De applicatie fungeert als aanvulling op bestaande hulpverlening.

De ondersteuning die geboden wordt in de applicatie moet doeltreffend en haalbaar zijn, hiervoor is gekozen om de gebruiksvriendelijkheid optimaal te houden. Door onderzoek te doen naar passende vormgeving kan dit gewaarborgd worden. Het uiteindelijke product dat wordt beoogd is een verslag waarin helder wordt hoe de applicatie vorm krijgt met betrekking tot het bieden van ondersteuning bij het ochtend- en avondritueel, voor zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van 4 tot en met 6 jaar oud. Een applicatie die laagdrempelig is en aansluit op het niveau van de doelgroep zowel qua vormgeving en inhoud. In het ontwerpend onderzoek zal de inhoud en vormgeving van de applicatie worden beschreven. De resultaten van deelvraag 5, betreft de vormgeving van de applicatie, zullen terug komen in de templates van de applicatie. Deze zijn ontworpen door een grafisch ontwerper in samenwerking met de onderzoekers. Met de templates en de informatie uit deelvraag vier, kan er in samenwerking met een applicatieontwikkelaar een applicatie worden ontwikkeld.

Doelstellingen in het onderzoek

Doelstelling 1: Aan het einde van het onderzoek is beschreven hoe bij de doelgroep zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud het ochtend- en avondritueel er stapsgewijs uitziet.

Doelstelling 2: Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers de stappen in het ochtend- en avondritueel geselecteerd die geschikt en gewenst zijn om aan te bieden in een applicatie.

Doelstelling 3: Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers de juiste pedagogisch verantwoorde informatie beschreven om ondersteuning te bieden door middel van een applicatie voor zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van 4 tot en met 6 jaar oud.

Doelstelling 4: Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers een overzicht met factoren

voor een geschikte vormgeving van een applicatie voor zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud.

Doelen van het onderzoek

Doelstelling 5: Aan het einde van het onderzoek is er een ontwerp voor de applicatie betreft de inhoud en vormgeving, de vormgeving zal worden weergegeven in templates, ontworpen door een grafisch ontwerper in samenwerking met de onderzoekers.

Doelstelling 6: Aan het eind van dit onderzoek staan er in de aanbevelingen een aantal suggesties om de applicatie aan de doelgroep aan te bieden.

Doelstelling met het onderzoek

Doelstelling 7: Aan het einde van dit onderzoek, kan de professional deze applicatie inzetten, als aanvulling op de hulpverlening.

Doelstelling 8: Op het moment dat de applicatie de doelgroep bereikt, draagt dit bij aan de zelfredzaamheid van de zwakbegaafde ouders. Met ondersteuning van een applicatie kan de doelgroep de kinderen beter verzorgen en begeleiden, waardoor de hoop en ambitie is dat de kinderen op tijd, uitgerust en fris op school komen. Hierdoor draagt de applicatie ook bij aan de ontwikkelingsmogelijkheden van deze kinderen.

2. Betoog

In dit hoofdstuk komen de onderzoeksresultaten naar voren en wordt er antwoord gegeven op de deelvragen. Dit hoofdstuk bestaat uit vijf paragrafen. Iedere paragraaf gaat in op een deelvraag. De deelvraag wordt aan het eind van de paragraaf beantwoord in een deelconclusie.

2.1 Het ochtend- en avondritueel

In deze paragraaf wordt deelvraag 1 beantwoord. Deze luidt als volgt: 'Wat staat er in de literatuur over het ochtend- en avondritueel van zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs, wat pedagogisch onderbouwd kan worden?'. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag zijn er verschillende bronnen geraadpleegd. De zoektermen die hiervoor zijn gebruikt, zijn onder andere: Dagritme, opvoedingstaken, ontwikkelingstaken, leeftijdsfasen kinderen, kenmerken zwakbegaafden, ontwikkelingsvoorwaarden, zeer moeilijk lerende kinderen en structuur. Deze informatie komt met name uit boeken over opvoeding, ouderschap, ontwikkelingspsychologie, verstandelijke beperking, pedagogiek en stoornissen. Er is naast boeken ook gebruik gemaakt van informatie van de sites of artikelen van Centrum Jeugd en Gezin, Nederlands Jeugd Instituut, Stichting Opvoeden, Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling. Deze bronnen leveren informatie gegeven door professionals met een pedagogische achtergrond.

Deze paragraaf start met het beschrijven van kenmerken en behoeften van kinderen van vier tot en met zes jaar oud. Vervolgens wordt er gekeken naar de structuur van het ochtend- en avondritueel. Daarnaast wordt er beschreven wat dit betekent voor kinderen op het speciaal basisonderwijs. Het laatst besproken onderdeel is de rol en verantwoordelijkheden van de ouders in het ochtend- en avondritueel. Deze paragraaf wordt afgesloten met een deelconclusie.

2.1.1 Het kind van vier tot en met zes jaar oud

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op de kenmerken en de behoeften van kinderen van vier tot en met zes jaar oud. Om hier een goed beeld van te krijgen is het nuttig te kijken in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt.

Ontwikkelingsfasen

Gedurende het leven doorloopt een kind bepaalde stadia. Deze stadia worden ontwikkelingsfasen genoemd (Becker, 2014, p. 54). Volgens de stadia van pedagoog Rispens zit een kind in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud, in de basisschoolperiode. Deze periode loopt door tot het twaalfde levensjaar (Becker, 2014, p. 63). In de basisschoolperiode is wel een onderscheid te maken tussen de verschillende leeftijden. Er is een omslag in de ontwikkeling van het kind te zien in de leeftijd van zes naar zeven jaar. Kinderen gaan in deze fase meer logisch en rationeel nadenken. Ze begrijpen veel en kunnen zich beter verplaatsen in het perspectief van een ander. Dit gebeurt ook op de leeftijd van tien jaar, de lichamelijke puberteit zet dan in en je ziet een verandering in het denk- en inlevingsvermogen (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 21). De basisschoolperiode is een periode die in het teken staat van 'leren'. Vanaf het vijfde levensjaar is het kind leerplichtig, echter de meeste kinderen gaan vanaf hun vierde levensjaar naar school. Het grootste deel van de dag brengt het kind op school door. Het is daarom van belang dat school een veilige plek is. Op school moet worden voorkomen dat het kind wordt blootgesteld aan ongelukken en dient de geestelijke ontplooiing van het kind te worden gestimuleerd (Becker, 2014). Het kind leert een leerlingrol aannemen; houden aan regels, taakhouding eigen maken, langere tijd geïnteresseerd en geconcentreerd zijn (Becker, 2014, p. 63). Een kind van vier tot zes jaar kan zich langere tijd concentreren op iets dat hem of haar interesseert (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 22). De omgang met leeftijdsgenoten krijgt meer diepgang en het kind leert verdraagzaam te zijn ten opzichte van een ander (Becker, 2014, p. 63). Een kind van vier tot en met zes jaar oud is in staat zich enigszins te verplaatsen in een ander. Het kind maakt meer contact met anderen en sluit hierbij

vriendschappen (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 21). Het kind neemt spelenderwijs deel aan het onderwijs en leert zichzelf te redden. Op school moet een vijfjarige zichzelf bijvoorbeeld aankleden, zelf zijn jas aandoen en zelf zijn schoenen aantrekken na de gymnastiekles. Van het kind wordt ook verwacht dat hij of zij uit zichzelf kan aangeven of hij of zij hulp nodig heeft van een ander. Er wordt ook gesproken over een maatschappelijke eis die aan het kind wordt gesteld, zoals het leren lezen, rekenen en schrijven (Becker, 2014, p. 63). Het kind van vier tot en met zes jaar oud, wil ook graag zelf alles leren, weten en kunnen (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 22). De wereld rondom het kind wordt groter, dit doet een groot beroep op de zelfstandigheid, het zelfvertrouwen en de zelfredzaamheid van het kind. Het leert steeds meer te vertrouwen op de dingen die hij of zij doet. Door ervaringen zal het kind zich steeds meer richten op wie hij of zij is (Becker, 2014, p. 63). Er komt bij een kind van vier tot en met zes jaar oud een besef van het eigen ik, daarnaast wil het kind zelf dingen doen en ontdekken. Verder is het kind gevoelig voor straf en beloning, dit maakt aan deze duidelijk wat wel en niet mag (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 22).

Een gedeelte van deze ontwikkelingen komen ook voor in het ochtend- en avondritueel van het kind. Het kind is gedreven in het leren zelf doen en het ontwikkelen van zelfstandigheid, zoals het zelfstandig aan- en uitkleden. Een kind van vier tot en met zes jaar oud, kan gemakkelijke opdrachten begrijpen en onthouden (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 21). Ook thuis zijn er allerlei situaties waarin veel gevraagd wordt van het kind met betrekking tot de ontwikkeling van de zelfstandigheid.

Psycholoog Erikson (1902-1994) heeft de ontwikkeling van de mens beschreven in een stadiumtheorie, waarvan iedereen dezelfde volgorde doorloopt (Bil, 2007). In de theorie van Erikson heeft hij de denkvorm van de egopsychologie uitgewerkt. Deze is verwant aan de theorie van Freud. In de egopsychologie kijkt Erikson naar de psychologie van het 'ik'. Tussen Erikson en Freud zit wel een duidelijk verschil. Freud stelt dat mensen worden gedreven door seksuele driften. Het individu moet deze driften kanaliseren om te overleven. Erikson legt de nadruk op spontaniteit en het ontwikkelen van egokracht. Door de samenleving en cultuur waarin het kind opgroeit, wordt egokracht gevormd. Volgens Erikson gaat ieder kind in iedere leeftijdsfase door een bepaalde psychosociale crisis. Iedere leeftijdsfase begint met een nieuwe crisis, waarbij de huidige identiteit door elkaar wordt geschud (Becker, 2014, p. 189). Erikson beschrijft dat een kind tussen de drie en zes jaar oud te maken heeft met een conflict tussen initiatief nemen en schuldgevoel. Initiatief heeft betrekking tot de wil om nieuwe dingen te ondernemen. Conflict heeft betrekking tot de manier waarop mensen in zijn omgeving op deze initiatieven reageren (Bil, 2007). In deze fase kan het kind zelf kleine taken uitvoeren en allerlei activiteiten ondernemen binnen het gezin en daarbuiten. Dit noemt Erikson ondernemingszin. Het kind heeft plezier in de dingen die hij of zij doet. Het zal gevraagd en ongevraagd steeds meer ruimte voor zichzelf opeisen. Om dit te bekrachtigen heeft het kind veiligheid en structuur nodig. Wanneer de ouder de ruimte inperkt zal en kan het kind niet ondernemen. Het kind zal zich schuldig voelen, omdat deze niet kan genieten van wat hij of zij heeft bereikt. Het kind kan zich boos afreageren op zijn of haar omgeving. De egokracht van het kind zal groeien als hij of zij voldoende ruimte krijgt om te experimenteren (Becker, 2014, p. 191). In de basis spreken Rispens en Erikson over hetzelfde. In deze fase van de ontwikkeling leert het kind zich ontplooien en de wereld om zich heen te ontdekken. Hiervoor moet het kind voldoende ruimte krijgen, zodat hij of zij vertrouwen krijgt in zichzelf. Hiervoor is veiligheid en structuur nodig. Het hiervoor genoemde kenmerkt het kind in deze ontwikkelingsfase.

Vaardigheden

Zoals eerder vermeld is deze ontwikkelingsleeftijd gericht op het vergroten van de zelfredzaamheid en onafhankelijkheid van het kind. Dit kan bijvoorbeeld door het nemen van deelverantwoordelijkheden in de thuissituatie (Verdonk, 2011, p. 221). Dit betekent dat het kind in het ochtend- en avondritueel steeds meer gaat leren zelf uit te voeren. Kleuters kunnen onder andere de gezinsnormen zich eigen maken, de temperatuur van de kraan regelen, zichzelf aankleden, veters strikken, langere tijd op een

stoel zitten, langere tijd met hetzelfde bezig zijn, luisteren, hulp vragen en onthouden wat een volwassene heeft gezegd (Verdonk, 2011, p. 220 & 221). In de leeftijdscategorie vier tot en met zes jaar oud staat het aanleren van vaardigheden centraal. Hierin zit wel een verschil tussen wat een kind van vier jaar oud of van zes jaar oud kan. Een kind van vier kan zich waarschijnlijk grotendeels zelf redden. Het heeft bijvoorbeeld nog wel hulp nodig bij het aan- en uitkleden, vooral bij ritsen en knopen openmaken. Het kind is overdag zindelijk. Een kind van zes kan zichzelf redden, kan ritsen en knopen open- en dichtdoen, kan zich aankleden zonder hulp en gaat zelfstandig naar het toilet. Een kind van vier durft te experimenteren en probeert nieuwe dingen uit om grenzen te ontdekken. Een kind van zes heeft vertrouwen in zijn of haar eigen kunnen. Een kind van vier denkt en handelt nog vanuit zichzelf wat mag en niet mag. Een kind van zes leert welke regels er zijn en hoe zich daaraan te houden (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling, z.d.). Kinderen in deze leeftijdscategorie kunnen zelfstandig hun tanden poetsen, maar de ouder moet er wel op toezien dat dit goed gebeurt (Verdonk, 2011, p. 221).

Er is geen eenduidige lijn te trekken met betrekking tot wat een kind in de leeftijdscategorie vier tot en met zes jaar oud precies moet kunnen. Elk kind heeft zijn eigen individuele ontwikkelingsproces. Daarnaast zit er, kijkend naar specifieke taken, verschil in wat een kind van vier en wat een kind van zes kan.

Behoefte

Een kind van vier tot en met zes jaar oud gaat zoals eerder vermeld naar school. Op school wordt er veel van het kind gevraagd. Om als kind hieraan te kunnen voldoen, is het van belang dat het kind alert is. Een essentiële randvoorwaarde hiervoor is voldoende slaap. Zo heeft een kind van vier tot en met zes jaar oud ongeveer elf uur slaap per nacht nodig (Stichting Opvoeden, z.d.). Uit onderzoek blijkt dat voldoende uren slaap op regelmatige tijden grote invloed heeft op de intellectuele en sportieve prestaties. Het kind functioneert slechter, wanneer deze een nacht te weinig slaapt of als de tijden verschuiven, zoals in het weekend (Balledux & Schreuder, 2005, p. 5).

Ondanks dat er niet één lijn te trekken is met betrekking tot wat een kind tussen de vier en zes jaar oud moet kunnen, is er wel iets te zeggen over wat het kind nodig heeft in het ochtend- en avondritueel. Het kind moet de mogelijkheid krijgen nieuwe vaardigheden aan te leren. Hier staat tegenover dat er bij het leren van vaardigheden een volwassene aanwezig moet zijn om het kind te ondersteunen. In de deelparagraaf 'de rol van de ouders' wordt hier nader op ingegaan.

2.1.2 Structuur van het ochtend- en avondritueel

In dit onderzoek wordt gesproken over een ochtend- en avondritueel. Een ritueel wordt als volgt omschreven. 'Een ritueel is een gebruik of een ceremonie bestaande uit afgesproken handelingen, die volgens een vast patroon verlopen en waarin symbolen een belangrijke functie hebben (Endt-Meijling, 2006, p. 16). 'Volgens Durkheim (1965) zorgt de herhaling van handelingen voor een band tussen de betrokkenen, vermindert het spanningen en bevordert het de continuïteit van het groepsleven' (Endt-Meijling, 2006, p. 16). In dit onderzoek gaat het over het groepsleven van een gezin. In het ochtendritueel wordt er gekeken naar het moment van opstaan tot het moment dat de kinderen naar school gaan. In het avondritueel richt het onderzoek zich op het moment na het avondeten tot dat het kind slaapt. Er wordt onderzocht wat het belang van een ochtend- en avondritueel is, voor zowel het kind als de ouder. Wat al duidelijk was, is dat kinderen behoefte hebben aan veiligheid en structuur. Regelmaat zorgt voor rust en veiligheid, dit hebben kinderen nodig om zich te kunnen ontwikkelen (Trimbos Instituut, z.d.). Een ochtend- en avondritueel kan voor structuur zorgen.

Ritme, regels en regelmaat

Ritme en regels dragen bij aan de ontwikkeling van het kind en het gevoel van veiligheid en zelfvertrouwen (Stichting opvoeden, z.d.). Een kind gaat nog helemaal op in de beleving van het moment en kent nog niet de geordende structuur van de tijd. Daarom is het voor het kind belangrijk een duidelijke structuur aan te bieden van ritme en regelmaat. Dit is ook voor de fysieke gezondheid

van een kind van belang. Bij een ritmisch opgebouwde dag wisselen de momenten van (in)spanning en ontspanning elkaar op natuurlijke wijze af (Vos, 2015). Er zijn drie doelen die kunnen worden beoogd bij het vormen van een ritme: regelmaat, inzicht of overzicht. Het eerste doel, regelmaat, houdt in dat een ritme bestaat uit een bepaalde volgorde met tijdstippen waarvan kan worden afgeweken. Of er om 17.00 uur of 17.30 uur wordt gegeten is op zichzelf niet zo belangrijk. Het is wel belangrijk dat er een zekere regelmaat is. Bij het tweede doel gaat het over inzicht, dit doel is hetzelfde als het eerste doel, behalve dat er bij dit doel niet van de volgorde en tijden kan worden afgeweken. Het derde doel dat beoogd wordt is het bieden van overzicht. Hierin kenmerkend is een ritme dat gericht is op overzicht, met vaste volgorden en vaste tijdstippen, waarvan heel geleidelijk kan worden afgeweken (Bruininks, 2006, p. 91 t/m 93). In een ochtend- en avondritueel is het eerst gestelde doel van belang, een zekere regelmaat in het ritueel. Het doel van dit ochtend- en avondritueel is niet; inzicht krijgen in een ritme waar niet van kan worden afgeweken. Ook niet om overzicht te krijgen in vaste tijdstippen waarop activiteiten plaatsvinden. Het doel is het stellen van een zekere regelmaat. De voorspelbaarheid door herkenning geeft een kind een gevoel van veiligheid en vertrouwen in zichzelf en zijn omgeving (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.).

Dagritmekaarten

Een methode om regelmaat in het ochtend- en avondritueel te krijgen, is gebruik te maken van dagritmekaarten. Visualisaties, waar dagritmekaarten onder vallen, worden gebruikt ter ondersteuning van de communicatie (Rijdt, Serrien, & Dam, 2014, p. 14). Deze dagritmekaarten zie je op internet overal terug, wanneer er wordt gesproken over structuur. Psychologe drs. Tamar de Vos- van der Hoeven verwijst op haar website naar deze dagritmekaarten, om een ochtend of avond soepeler te laten verlopen. 'Vooral kinderen die snel afgeleid zijn kunnen hier veel baat bij hebben' (Vos, 2015). In de bijlage 1.1 zijn twee dagritmekaarten van het ochtend- en avondritueel opgenomen, van de website waar drs. Tamar de Vos- van der Hoeven de lezer naar verwijst. De literatuur maakt duidelijk dat structuur en regelmaat van belang is. Er is niets terug te vinden over een meest geschikte volgorde van de ochtend- en avondactiviteiten. Als er maar wordt vastgehouden aan de gekozen volgorde. Als gebruiker ben je vrij om te kiezen welke dagritmekaart je prettig vindt en past bij jouw persoonlijk structuren. Op deze kaarten staat ook het innemen van medicijnen vermeld, dit is niet voor iedereen van toepassing. Er is in dit onderzoek toch voor deze kaarten gekozen, omdat ze gaan over de basale activiteiten van het ochtendritueel. Daarnaast worden deze dagritmekaarten aanbevolen door een psychologe die qua achtergrond voldoet aan de vooraf gestelde eisen betreffende de betrouwbaarheid. De website van Opgroeikaart.nl is ook van een deskundige, jeugdverpleegkundige: Mw. H. Peerenboom.

2.1.3 Het kind op speciaal basisonderwijs van 4 tot en met jaar oud

Het onderzoek richt zich op het kind op het speciaal basisonderwijs. Er wordt gekeken naar de aspecten waar bij deze kinderen in het ochtend- en avondritueel rekening moet worden gehouden.

Onderwijs

Ongeveer één op de vijf kinderen heeft extra aandacht nodig op de basisschool. Sommige kinderen hebben tijdelijk wat moeite om mee te komen. Deze kinderen hebben meer systematische zorg en begeleiding nodig. De meeste leerproblemen komen aan het licht in groep 3 en 4. Dan ligt de nadruk op het leren lezen en rekenen en moet een kind zich langere tijd concentreren (Wouda, 2013, p. 256 t/m 258). Kan een kind niet goed meekomen, dan zal er in eerste instantie extra hulp worden geboden. Door de leerkracht, onderwijsassistent, interne begeleider of pedagoog. Binnen het reguliere basisonderwijs bestaat er ook 'inclusief onderwijs' waarbij kinderen met een beperking binnen het reguliere onderwijs met behulp van het zogenoemde 'rugzakje' (een leerlinggebonden financiering) extra ondersteund worden. De kinderen functioneren in heterogene groepen en volgen hetzelfde programma als de normaal begaafde kinderen (Vandereycken, 2011, p. 236). Als laatste oplossing wordt de stap naar speciaal basisonderwijs overwogen, waar de groepen kleiner zijn en de kinderen intensiever worden begeleid (Wouda, 2013, p. 256 t/m 258). Kinderen die speciaal basisonderwijs

volgen, hebben na het verlaten van de school dezelfde basiskennis als kinderen die op een gewone basisschool hebben gezeten. Ze mogen hier echter langer over doen: dit kan uitlopen tot veertien jaar (Vandereycken, 2011, p. 236).

Kenmerken

Zeer moeilijk lerende kinderen tussen de nul en vijf jaar oud worden vaak niet als zodanig herkend. Wel leren deze kinderen later lopen, zelfstandig eten en spreken dan gemiddeld. Kinderen vanaf zes jaar kunnen met speciale scholing, praktische vaardigheden en functioneel lezen en rekenen tot het niveau van groep vijf tot groep acht komen (Nevid, 2014, p. 140). Zeer moeilijk lerende kinderen zijn, net als andere kinderen, allemaal verschillend. Toch zijn wel kenmerken te benoemen die voor veel van deze kinderen van toepassing zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om weinig flexibiliteit, een moeizaam werkgeheugen, weinig initiatief en motivatie tot leren, trage informatieverwerking, matige concentratie en een gering probleemoplossend vermogen (Hofman, 2010, p. 16). Voor kinderen met een lage verwerkingssnelheid is het leven thuis al snel ongestructureerd en onvoorspelbaar. Met name wanneer dit wordt vergeleken met de gang van zaken op school. Op scholen wordt er gebruik gemaakt van een tijdschema, zitten de kinderen op dezelfde plek, is er interactie met dezelfde mensen en lijkt elke dag op de vorige. Eén van de belangrijkste adviezen die wordt gegeven aan ouders met een kind met een lage verwerkingssnelheid is: het leven thuis zo gestructureerd en voorspelbaar mogelijk te maken. Het leven meer volgens vaste patronen laten verlopen (Braaten & Willoughby, 2014, pag. 75 t/m 85). Dit heeft ook betekenis voor het voor het ochtend- en avondritueel. De ontwikkeling van kinderen in deze leeftijdscategorie kenmerkt zich door het initiatief nemen en het aanleren van nieuwe taken. Zeer moeilijk lerende kinderen vinden het juist lastig om nieuwe dingen te leren. Doordat de verwerkingssnelheid trager is, kost het hen ook meer moeite om zich dingen eigen te maken. In een ochtend- en avondritueel is het daarom van belang dat het kind meer ondersteuning krijgt van een volwassene, en dat deze langer de tijd krijgt om de handelingen uit te voeren. Hierbij zullen sommige taken eerder moeten worden overgenomen door de volwassene. Juist deze doelgroep is gebaat bij vaste patronen in het een ochtend- en avondritueel. Door de structuur en herhaling zullen de verschillende handelingen eerder beklijven.

2.1.4 De rol van ouders

In de voorgaande deelparagrafen werd gesproken over het kind en de behoeftes van het kind. In deze deelparagraaf wordt ingegaan op de rol van de ouders. Er wordt gekeken naar hun plichten betreft opvoedingstaken en naar de ouder zelf.

Wet ouderlijk gezag

De rol van de ouder, wordt door vele deskundigen omschreven. Zij omschrijven aan welke verplichtingen en verantwoordelijkheden een ouder moet voldoen, om ervoor te zorgen dat een kind zich goed genoeg kan ontwikkelen. In Nederland is dit in de vorm van plichten vastgelegd in een wet. De ouder dient zich aan deze plichten te houden. In het art. 247 van het burgerlijk wetboek, boek 1, in de wet over 'Het gezag over minderjarige kinderen' staat het volgende:

1. Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden.
2. Onder verzorging en opvoeding worden mede verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind alsmede het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In de verzorging en opvoeding van het kind passen de ouders geen geestelijk of lichamelijk geweld of enige andere vernederende behandeling toe. *(zie ook: art. 82, 233, 336, 404 BW Boek 1)*
3. Het ouderlijk gezag omvat mede de verplichting van de ouder om de ontwikkeling van de banden van zijn kind met de andere ouder te bevorderen.

Lid 4 en 5 van deze wet zijn niet relevant voor dit onderzoek, hierin wordt ingegaan op relatiebreuken binnen gezinnen. De wet 'Het gezag over minderjarige kinderen' legt de nadruk op het geestelijke en

lichamelijke welzijn, de veiligheid en de ontwikkeling van de persoonlijkheid van het kind. Een groot deel hiervan zal plaatsvinden in het ochtend- en avondritueel. Onder de basale verzorging van een kind hoort bijvoorbeeld: schone, passende kleding die afgestemd is op de weersomstandigheden, gezonde voeding als brood en fruit, goede warme maaltijden en een schone, droge, warme slaapplek, waar het kind rustig kan slapen. Daarnaast moeten kinderen eens per twee dagen douchen, hun haren moet worden gekamd en de tanden moeten dagelijks worden gepoetst. Dit zijn allemaal zaken die zich afspelen tijdens het ochtend- en avondritueel. Naast de basale verzorging hoort 'het vergroten van de zelfstandigheid' bij de ontwikkeling van het kind. Dit kan door verschillende taakjes zoals: het zelf aankleden, zelf de tanden poetsen, veters strikken of het helpen met de tafel dekken en / of afruimen. Deze taakjes komen ook voor in het ochtend- en avondritueel (Verdonk, 2011, p. 217 t/m 221). De wet 'Het gezag over minderjarige kinderen' en de hiervoor beschreven visie van Verdonk (2011), benadrukken de aanwezigheid van de plicht 'het kind te verzorgen en op te voeden' binnen het ochtend- en avondritueel.

Opvoedingstaken

De kennis van deskundigen biedt verschillende leiddraden op welke wijze ouders aan deze plichten kunnen voldoen.

'Opvoeden houdt in dat ouders hun kind begeleiden bij zijn of haar ontwikkeling tot een zelfstandig participierend lid van de samenleving' (Bucx & Roos, 2011, p. 18). Ouders doen dit door:

- ✓ Het bieden van een verzorgende en beschermende omgeving (bijvoorbeeld affectie tonen, sensitief en adequaat zijn op behoeftes van kind reageren)
- ✓ Het bieden van structuur (bijvoorbeeld zorgen voor regelmaat en orde, consistent handelen)
- ✓ Het overdragen van kennis en het bijbrengen van waarden en normen (bijvoorbeeld uitleg en informatie geven, eigen verantwoordelijkheid stimuleren, ongewenst gedrag ontmoedigen of negeren, goed gedrag belonen) (Bucx & Roos, 2011).

Iedere ouder heeft in meer of mindere mate een idee over wat hij of zij wil bereiken met de opvoeding van het kind. Vaak zijn die opvoedingsidealen of ideeën ontstaan door hoe de ouders zelf zijn opgevoed, de persoonlijkheidsontwikkeling, het sociale netwerk (familie, kennissen en bekenden) en de maatschappelijke en culturele omgeving waar ouders deel van uitmaken (Blokland, 2010).

Bij het grootbrengen van een kind zijn er een aantal zaken die van de ouder of opvoeder worden verwacht. Als kinderen tot de leeftijdscategorie vier tot twaalf jaar behoren, is het volgende met betrekking tot de opvoedingsopgave van belang: Kinderen van deze leeftijd moeten de gelegenheid krijgen tot omgang met leeftijdsgenoten, er moet in het algemeen een (cognitief) stimulerende omgeving aangeboden worden en de autonomie van het kind moet worden bevorderd. Het is van belang dat de opvoeder structuur biedt en duidelijke regels stelt. Tussen leeftijdsgenoten wordt acceptatie bevorderd, wanneer het kind een gezinssituatie kent waarin warmte, begrip en wederkerigheid binnen relaties een belangrijke rol spelen (Meij, 2011, p. 7).

Als ouder moet je weten wat kinderen nodig hebben en hier adequaat op reageren. Verdonk (2011, p. 126 & 127) heeft de opvoedingstaken in vijf gebieden opgedeeld.

1. Een ouder moet in staat zijn, zijn kind *positieve aandacht* te geven, bijvoorbeeld:
 - Het kind een compliment geven.
 - Een gesprek met het kind voeren.
 - Samen iets leuks doen en samen spelen.
 - Het kind knuffelen.
 - Ingaan op wat het kind doet.
2. Een ouder moet aan zijn kind *zorg en bescherming kunnen* bieden, zoals:
 - Zorgen voor voldoende nachtrust.
 - Aandacht hebben voor schoenen en kleding.

- Ervoor zorgen dat het kind dagelijks tanden poetst en zich wast.
 - Gezond eten stimuleren.
 - Het huis opgeruimd en schoon houden.
 - Zorgen voor veiligheid rondom het huis.
 - Weten wat het kind doet en waar het is.
 - Indien nodig het kind onder de hoede van betrouwbare mensen zetten.
3. Een ouder *stimuleert de ontwikkeling* van het kind en:
- Speelt samen met het kind.
 - Helpt bij het huiswerk.
 - Kijkt samen naar de tv.
 - Ruimt samen met het kind op.
 - Geeft het die verantwoordelijkheden die passen bij zijn leeftijd.
 - Stimuleert het kind om zelf op onderzoek uit te gaan.
 - Stimuleert het om samen met anderen kinderen te spelen.
 - Staat op voor vragen van het kind.
 - Sluit aan bij de belevingswereld van het kind.
 - Geeft grenzen aan als het nodig is.
4. De ouder zorgt voor *structuur en regelmaat* en:
- Neemt de leiding.
 - Zorgt voor vaste bedtijden, regelmatig eten, op tijd op school zijn.
 - Komt afspraken na.
5. Komt afspraken na. De ouder zorgt ervoor dat er *regels en grenzen* zijn:
- Het kind weet welke regels er zijn rondom eten, naar bed aan, buiten spelen, op stap gaan, enzovoorts.
 - Het kind vraagt het aan de ouder als het iets wil.
 - De ouder begrenst het kind als het iets lelijks zegt.
 - Als het kind iets doet dat niet mag, is er een redelijke straf.
 - Het kind luistert naar de ouder.

In deze opvoedingstaken komt het belang van verschillende aspecten naar voren. Dat het kind regels aangeboden krijgt en het op een rustig en duidelijke wijze wordt aangesproken wanneer hij of zij deze overschrijdt. Voorbeelden van regels zijn: Luisteren naar de opvoeder en meegaan in het dag- en nachtritme (bijvoorbeeld na het bedritueel gaan slapen). Het kind kan zo binnen een veilig kader zijn omgeving verkennen en zich naar vermogen ontwikkelen. Voor het welzijn van het kind is het van belang dat de dagen er grotendeels hetzelfde uitzien, dat er drie keer per dag gegeten wordt en dat het kind rond dezelfde tijden te eten krijgt en gaat slapen (Verdonk, 2011).

De ouder

Om aan al deze opvoedingstaken te kunnen voldoen is het wel van belang dat het goed gaat met de ouder. Oud-hoogleraar orthopedagogiek Dr. W. ter Horst schrijft (1999) hierover. Een belangrijke vraag die gesteld wordt is of de opvoeder wel is uitgeslapen. Door onvoldoende slaapt verdwijnt de vitaliteit van de opvoeder. Een groot aantal narigheden in de opvoeding zullen verdwijnen als de opvoeder voldoende nachtrust krijgt. Het is ook van belang dat de opvoeder niet te druk is met andere problemen. Iedere opvoeder heeft zijn privémoelijkheden, maar is verplicht hier iets aan te doen. Iedere opvoeder moet beseffen dat hij verantwoordelijkheden heeft en moet proberen de zorgen van zich af te zetten als hij met de kinderen bezig is. Met grote zorgen en moeilijke kinderen valt dit niet mee, het kunnen bodemloze putten worden, waarin alle vitaliteit verdwijnt. Ter Horst noemt dat het 'gewone, goede leven' er niet altijd is. Ieder mens heeft zijn eigen imperfecties. Niet iedereen is altijd goed uitgeslapen en niemand is zonder problemen. De reserves dreigen snel uitgeput te raken. Het is van belang dat opvoeders kunnen bijtanken. Dit kan door met mensen in je omgeving van gedachten te wisselen. Gewoon bij elkaar gaan zitten en elkaar problemen voorleggen, elkaar zelf gevonden oplossingen aanreiken en elkaar moed inspreken. Mensen met dezelfde problemen hebben vaak veel

aan elkaar (Horst, 1999, p. 20 t/m 33). Het is dus van belang dat het goed gaat met de opvoeder, om zo ook de aandacht het kind te kunnen geven.

De zwakbegaafde ouder

Er wordt volgens de wet geen onderscheid gemaakt tussen de verantwoordelijkheden van een normaal begaafde ouder en die van een zwakbegaafde ouder. Er wordt door de staat in principe dus hetzelfde verwacht van een zwakbegaafde ouder, als van een normaal begaafde ouder met betrekking tot de verzorging en opvoeding van het kind (Jong, Stremmelaar, & Looij, 2013, p. 28). In paragraaf 1.2 wordt beschreven dat een zwakbegaafde ouder mogelijk wel in aanmerking komt voor zorg die beschikbaar is voor licht verstandelijk beperkten. Bij mensen met een licht verstandelijke beperking maakt het werkgeheugen een vertraagde ontwikkeling door. Dit heeft invloed op de executieve functies. Een van deze functies is het vermogen om te kunnen organiseren. De doelgroep heeft meer tijd nodig om nieuwe informatie te verwerken (Zoon, 2013, p. 2). De doelgroep heeft meer moeite met het overzien van tijd en het vast houden van hun concentratie. Het zijn echte doeners, doen zonder eerst te denken. Ze hebben een verminderd inzicht in het effect van hun eigen handelen op anderen. Daarnaast ervaren zij strubbelingen met plannen, structureren en organiseren of het oplossen van problemen. Hun handelingen zijn vaak impulsief en op zichzelf gericht. De oorzaken van zowel succes als falen wordt vaak buiten zichzelf gezocht (Jong, Stremmelaar, & Looij, 2013, p. 14 & 15). Het is bij deze ouders lastiger ze aan te spreken op hun eigen verantwoordelijkheid. Ook zullen ze meer moeite hebben om de opvoedingstaken eigen te maken en problemen hierin op te lossen (Verdonk, 2011, p. 132). Het ochtend- en avondritueel van deze doelgroep kan minder gestructureerd verlopen. De ouders kunnen minder gericht zijn op het kind. Het organiseren van een ochtend- en avondritueel en alle opvoedingstaken kan voor deze doelgroep lastiger zijn. Niet alleen het kind is gebaat bij een duidelijke structuur, maar ook voor de ouders is dit belangrijk

2.1.5 Deelconclusie

In deze deelparagraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag: 'Wat staat er in de literatuur over het ochtend- en avondritueel van kinderen in het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud, wat pedagogisch onderbouwd kan worden?'

Uit de literatuur komt naar voren dat kinderen in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud, bezig zijn met het ontwikkelen van hun zelfstandigheid. In deze ontwikkeling zijn zij gebaat bij structuur en veiligheid. Kinderen nemen gevraagd en ongevraagd de ruimte in om de wereld om hen heen te ontdekken. Het is van belang dat de kinderen deze ruimte in een veilige omgeving krijgen. Er zijn geen duidelijk vastgelegde patronen, over hoe een ochtend- of avondritueel eruit moet zien. Er zijn wel een aantal aspecten die in de ochtend en in de avond in ieder geval aan bod moeten komen. Zoals; eten, tanden poesten, opstaan, slapen, wassen en schone kleding. Het is belangrijk dat de volgorde die ouders kiezen gehandhaafd wordt. De volgorde of structuur die gekozen wordt moet bij de ouder en het kind passen. Door regelmaat weet het kind wat er van hem of haar verwacht wordt. Door middel van taakjes in het ochtend- en avondritueel kan er naar zelfstandigheid toegewerkt worden.

Bij moeilijk lerende kinderen duurt het langer voordat zij zelfstandigheid bereikt hebben. Doordat de verwerkingssnelheid trager is, kost het hen meer moeite dingen eigen te maken. Voor het aanleren van handelingen en taakjes hebben zij meer begeleiding en herhaling nodig. Hierdoor hebben deze kinderen nog meer behoefte aan structuur, regelmaat en duidelijkheid. De zwakbegaafde ouder heeft moeite met plannen en organiseren. Zij hebben meer tijd nodig om nieuwe informatie te verwerken en structuren uit zichzelf vast te houden. In het ochtend- en avondritueel komen veel opvoedingstaken aanbod. Om deze te kunnen organiseren is een duidelijke structuur voor deze ouders van belang. Een middel om structuur in het ochtend- en avondritueel aan te brengen zijn dagritmekaarten. Deze kunnen ondersteuning bieden, om inzicht te geven in welke taken er in welke volgorde moeten gebeuren. Het nadeel van deze dagritmekaarten is dat de volgorde al vast staat, hierdoor is het niet passend op maat voor ouders en kind. In het ochtend- en avondritueel komen veel belangrijke

aspecten van opvoeden en verzorgen aanbod. Het verloop van zowel de ochtend als de avond speelt dus een belangrijk rol in de ontwikkeling van het kind.

2.2 De zwakbegaafde ouders

In deze paragraaf wordt deelvraag twee beantwoord, deze luidt als volgt: 'Hoe verloopt het ochtend- en avondritueel volgens zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud en hoe willen zij dat dit verloopt?'. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag zijn zeven ouders geïnterviewd met kinderen in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud, waarvan ten minste één kind speciaal basisonderwijs volgt. Deze respondenten zijn anoniem. De uitkomsten zijn verdeeld in deelparagrafen, welke zijn gemaakt op basis van de interviewtopics. Per deelparagraaf zijn er kopjes, welke gebaseerd zijn op de kernlabels. Een aantal keren is een fragment gelabeld met kernlabel 'structuur' opgenomen onder een kop 'huidige situatie'. Deze kernlabels hebben raakvlakken waardoor informatie uit een fragment voor beide koppen bruikbaar zijn. In bijlage 4.1 is het labelschema opgenomen en in bijlage 3.1 zijn de interviewvragen opgenomen.

Deze paragraaf start met het beschrijven van het ochtendritueel op basis van de verkregen informatie van de zwakbegaafde ouders. Deze deelparagraaf is opgebouwd uit de kernlabels: structuur van het ochtendritueel, de perfecte ochtend en de huidige situatie. Vervolgens wordt hetzelfde in de tweede deelparagraaf beschreven met betrekking tot het avondritueel van de doelgroep. Hierna wordt in de derde deelparagraaf gekeken naar hetgeen de zwakbegaafde ouders zeggen over kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs. De informatie verkregen uit de interviews wordt vergeleken met de informatie uit de literatuur van deelvraag 2.1. Deze paragraaf wordt afgesloten met een deelconclusie.

2.2.1 Het ochtendritueel

In deze deelparagraaf wordt omschreven wat de structuur van het huidige ochtendritueel van de doelgroep is. Daarnaast is geïnventariseerd hoe het ideale ochtendritueel zou verlopen en welke veranderingen binnen het ochtendritueel hiervoor noodzakelijk zijn.

Structuur

De ouders zijn gevraagd om het ochtendritueel stap voor stap aan de onderzoeker te beschrijven. Hier zijn de volgende resultaten uit naar voren gekomen. De ouders staan allemaal tussen zes en zeven uur op. Zij maken op dat moment nog niet de kinderen wakker, maar ondernemen andere activiteiten (fragment 7.1.1, 8.1.1, 9.1.1, 10.1.1, 11.1.1, 12.1.1, 13.1.1). De tijd tussen het opstaan van de ouders en het opstaan van de kinderen besteden zij onder andere aan: ontbijt en lunch maken (fragment 7.1.1, 9.1.1, 13.1.1), koffie drinken (fragment 8.1.1), spullen voor school klaarleggen (fragment 8.1.1) en kleding klaarleggen (fragment 9.1.1). Vervolgens worden de kinderen tussen zeven uur en half acht wakker gemaakt, wanneer zij niet uit zichzelf wakker geworden zijn. Dit gebeurt dan door de ouder of door een wekker (fragment 7.1.1, 8.1.1, 9.1.1, 10.1.1, 11.1.1, 13.1.1). Op één kind na, zij blijft tot 8.00 uur liggen (fragment 12.1.1). Ouders geven aan tussen acht uur en tien voor half negen naar school te gaan (fragment 7.1.1, 8.1.2, 8.2.3, 12.1.1).

De volgorde die in het ochtendritueel wordt gehanteerd, verschilt per ouder. Vier ouders kiezen ervoor om eerst te ontbijten, vervolgens aan te kleden en daarna de tanden te poetsen (fragment 7.1.1, 7.1.2, 9.1.1, 11.1.6, 13.1.1). Drie ouders kiezen ervoor om eerst aan te kleden, dan te ontbijten en vervolgens de tanden te poetsen (fragment 8.1.1, 10.1.1, 12.1.1). De ouders is gevraagd of het ochtendritueel elke dag hetzelfde is. Eén ouder geeft aan dat hun ritueel niet elke dag hetzelfde is (fragment 12.2.1). De andere ouders geven als reactie hierop aan dat zij de ochtenden elke dag hetzelfde houden (fragment 7.2.1, 8.2.2, 9.1.2, 10.2.1, 11.2.3, 13.2.3). Eén ouder geeft aan het kind een dag van te voren, ter voorbereiding, te informeren, wanneer de ochtend anders zal verlopen dan normaal (fragment 8.2.2). Een andere ouder geeft aan dat door de gekozen structuur de ochtend

rustig verloopt. De kinderen vragen hierdoor niet wat zij moeten doen (fragment 9.1.2, 9.2.3). Twee ouders geven aan dat in de weekenden de volgorde, zoals deze de rest van de week gaat, niet wordt gehandhaafd (fragment 7.2.1, 12.2.1). Twee ouders geven aan dat vooral voor hun kinderen op het speciaal basisonderwijs de volgorde hetzelfde moet blijven. Wanneer niet aan deze volgorde wordt vastgehouden, trekt het kind dit niet (fragment 8.2.1, 10.2.1). In deelparagraaf 2.1.2 is structuur aan de orde gekomen. Het hebben van een zekere regelmaat draagt bij aan de veiligheid en het vertrouwen van het kind in zichzelf en zijn omgeving, door de voorspelbaarheid en herkenning (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.). Voor kinderen op het speciaal basisonderwijs is deze voorspelbaarheid nog belangrijker, zoals te lezen is in deelparagraaf 2.1.3. De literatuur zegt hierover dat zeer moeilijk lerende kinderen een lagere verwerkingssnelheid hebben. Hierdoor is het voor deze kinderen prettig wanneer het leven thuis volgens vaste patronen verloopt (Braaten & Willoughby, 2014, p. 75 t/m 85). Wat zes van de zeven geïnterviewde zwakbegaafde ouders aangeven over structuur in het ochtendritueel, komt overeen met de literatuur.

Perfekte ochtend

In de interviews is de methode 'oplossingsgericht werken' gebruikt. Binnen deze methode wordt gebruik gemaakt van 'de wondervraag'. Een wondervraag laat mensen buiten kaders denken en verschuift het probleem naar de gewenste toekomst (Berg, 2006). In de interviews is aan de ouders gevraagd een perfecte ochtend te omschrijven. De antwoorden op deze vraag liepen uiteen. Eén ouder gaf aan reeds de perfecte ochtend te hebben. Door gebruik van wekkers, heeft zij 'geen gezeur' en geklaag' tijdens het ochtendritueel. Deze ouder geeft daarnaast aan een perfecte ochtend te hebben wanneer zij kan uitslapen (fragment 7.3.1, 7.3.2). Een ouder zegt dat een ochtend perfect is wanneer er een volgorde in de ochtend zit en de kinderen voor ze naar school gaan televisie kunnen kijken (fragment 11.3.1). Een andere ouder noemt tevens televisie kijken als voorbeeld van een rustmoment in de perfecte ochtend. Deze ouder geeft aan dat de kinderen, door een rustmoment in de ochtend te hebben, makkelijker naar school gaan. Naast het voorbeeld van televisie kijken noemt deze ouder spelen en kleuren (fragment 8.3.2). Twee ouders vinden een ochtend perfect wanneer de kinderen alle taken zelfstandig en correct uitvoeren (fragment 10.3.1, 12.3.1). Eén ouder voegt hieraan toe dat hierdoor op tijd vertrokken kan worden naar school (fragment 10.3.1). Een andere ouder geeft iets soortgelijks aan. De ochtend is volgens deze ouder perfect wanneer het kind direct luistert naar aanwijzingen en alles loopt zoals het hoort (fragment 8.3.1). Hier sluit het antwoord van een andere ouder op aan, namelijk dat de ochtend perfect is wanneer er geen strijd is (fragment 13.3.1). Eén ouder vindt de ochtend perfect wanneer er niets onverwachts tussen komt (fragment 9.3.1). Veel van de antwoorden die de ouders geven zijn gericht op rust en regelmaat in de ochtend en op het goed luisteren van het kind naar de ouder. Hoewel ouders in het voorgaande deel aangaven dat er wel sprake is van structuur, blijken zij in de perfecte ochtend meer rust en regelmaat te willen hebben.

Huidige situatie

Naast de wondervraag die gesteld is, werd gevraagd wat in het huidige ochtendritueel anders moet gaan, om de perfecte ochtend te kunnen bereiken. De ouder die aangeeft dat het prettig is wanneer er een volgorde in de ochtend zit (fragment 11.3.1), vindt dat zij de tablet vaker af moet pakken, omdat het kind hieraan verslaafd lijkt te zijn (fragment 11.3.3). De ouder die aangeeft dat de ochtend perfect is wanneer het kind direct luistert naar aanwijzingen (fragment 8.3.1), geeft aan dat in de huidige situatie teveel tijd wordt besteed aan het aansturen van de kinderen (fragment 8.1.4). Daarnaast zegt deze ouder lang bezig te zijn met het uitzoeken en aantrekken van kleding (fragment 8.1.5, 8.1.6). Eén andere ouder noemt tevens het aantrekken van kleding in de huidige situatie. Deze ouder stelde zich de perfecte ochtend voor als een ochtend waarin de kinderen alle taken zelfstandig en correct uitvoeren (fragment 12.3.1). Over de huidige situatie vertelt deze ouder dat altijd een keer extra aan het kind moet worden gevraagd om taken uit te voeren omtrent het aankleden. Daarnaast moet deze ouder er bij blijven staan totdat het kind de handelingen daadwerkelijk uitvoert (fragment 12.3.3, 12.3.4, 12.3.5, 12.3.6). Een tweede ouder gaf ook aan dat in de perfecte ochtend kinderen zelfstandig en correct taken uitvoeren (fragment 10.3.1). Deze ouder beschrijft zichzelf in de huidige situatie als

'niet streng genoeg', omdat deze ouder in de ochtend met teveel taken bezig is. Hierdoor hebben de kinderen te veel ruimte om hun eigen gang te gaan (fragment 10.4.1). Geconcludeerd kan worden dat de ouders in het huidige ochtendritueel veranderingen willen zien in het gedrag van het kind. Deze ouders willen dat het kind beter luistert en meer zelfstandig is, dan dit in het huidige ochtendritueel gebeurd.

2.2.2 Het avondritueel

In deze deelparagraaf wordt omschreven wat de structuur van het huidige avondritueel van de doelgroep is. Daarnaast is geïnventariseerd hoe het ideale avondritueel zou verlopen en welke veranderingen binnen het avondritueel hiervoor noodzakelijk zijn.

Structuur

Aan de ouders is gevraagd om, zoals bij het ochtendritueel, stap voor stap het avondritueel aan de onderzoeker te beschrijven. Door de onderzoekers is ervoor gekozen het avondritueel te definiëren na het avondeten totdat het kind slaapt. Zes van de zeven ouders geven aan dat de kinderen vrije tijd hebben voor zij gaan slapen (fragment 7.4.1, 8.4.2, 10.5.1, 11.4.1, 12.7.1, 13.4.1). Deze vrije tijd wordt ingevuld met activiteiten als: het spelen van spelletjes (fragment 7.4.1, 8.4.2, 10.5.1, 11.4.1), achter de computer/tablet/telefoon (fragment 7.4.1, 11.5.3, 12.7.2, 13.4.1) of televisie kijken (fragment 7.4.1, 10.5.1, 12.7.1). Twee ouders geven aan dat het kind om de dag onder de douche gaat (fragment 7.4.1, 10.5.1). Drie ouders geven aan dat het kind elke dag onder de douche gaat (fragment 8.4.5, 13.4.1, 12.6.1). De andere twee ouders doen hier geen uitspraken over. De kinderen worden op uiteenlopende tijden naar bed gebracht. Eén ouder brengt het kind om zes uur naar bed (fragment 8.4.1). Een kind wordt om half zeven naar bed gebracht (fragment 10.5.2), één brengt de kinderen om half negen naar bed (fragment 9.4.1). De overige ouders brengen de kinderen tussen zeven en acht uur naar bed (fragment 7.4.1, 10.5.2, 11.4.1, 12.5.3, 13.4.5). Wanneer de kinderen op bed liggen wordt door twee ouders nog een kus en een knuffel gegeven voordat het kind gaat slapen (fragment 7.4.2, 10.5.6). Eén ouder leest het kind een kwartier tot twintig minuten voor (fragment 13.4.4). Twee ouders laten het kind nog een boek lezen wanneer deze op bed ligt (fragment 9.4.1, 12.5.5). Een andere ouder kiest ervoor om het kind nog even te laten spelen op de slaapkamer na het voorlezen (fragment 11.4.3). Eén ouder laat de kinderen, wanneer zij op bed liggen, nog een half uur tot een uur film kijken (fragment 8.4.7). Kinderen tussen de vier en negen jaar slapen elf uur per nacht (Stichting Opvoeden, z.d.). Wanneer kinderen om zeven uur wakker worden, moeten kinderen om aan deze elf uur slaap te komen, uiterlijk om acht uur slapen. Enerzijds kan op basis van deze informatie geconcludeerd worden dat, op één kind na, alle kinderen op tijd op bed liggen, om voldoende slaap te krijgen. Anderzijds kan geconcludeerd worden dat niet alle kinderen direct gaan slapen wanneer zij op bed liggen. Er kan daarom niet met zekerheid worden vastgesteld dat de kinderen van deze zwakbegaafde ouders voldoende nachtrust krijgen.

De ouders is gevraagd of het avondritueel elke avond op dezelfde wijze gaat. Ouders geven aan dat bijvoorbeeld door sportactiviteiten de avonden anders lopen (fragment 8.5.3, 12.6.1). Eén ouder geeft aan dat het avondritueel anders loopt wanneer er oppas is (fragment 7.5.1). In het weekend heeft het avondritueel een ander verloop dan doordeweeks. Eén ouder zegt dat het kind in het weekend om acht uur naar bed gebracht wordt en nog een uur op een tablet mag spelen (fragment 11.5.3). Een andere ouder zegt over het weekend dat het kind langer op mag blijven (fragment 13.5.2). Zoals in de literatuur in deelparagraaf 2.1.1 is besproken, is het niet wenselijk om tijden in het weekend te verschuiven omdat dit functioneren van het kind kan bemoeilijken (Balledux & Schreuder, 2005, p. 5). Ouders geven, in tegenstelling tot het ochtendritueel, niet aan dat elke avond hetzelfde gaat. Er is minder structuur in het avondritueel dan in het ochtendritueel.

Perfekte avond

Voor het topic 'avondritueel' is wederom gebruik gemaakt van de wondervraag uit deelparagraaf 2.2.1. De ouders werden gevraagd om hun perfecte avond te omschrijven. In het topic 'avondritueel' luidde deze vraag als volgt: 'hoe zou de perfecte avond verlopen?'. Eén ouder geeft aan dat het huidige

avondritueel perfect is (fragment 11.5.1). Naast deze ouder hebben nog vier ouders antwoord gegeven op deze vraag. Deze ouders beschreven de perfecte avond als een avond waarin het kind alles zelf gaat doen (fragment 7.6.1, 8.6.1), een avond welke gemoedelijker loopt (10.7.1) en een avond waarin de kinderen direct luisteren naar de ouder en het kind weet wat van hem/haar verwacht wordt (fragment 13.5.1). Eén ouder voegt hieraan toe dat deze perfecte avond bereikt kan worden door het gebruik van pictogrammen, vanwege het verschil dat dit maakt voor een kind met autisme. Door het gebruik van pictogrammen weten de kinderen wat er gedaan moet worden (fragment 10.7.2). Daarnaast geeft één ouder aan dat het prettig is wanneer de kinderen niet meer uit bed komen, waardoor de ouders een moment voor elkaar hebben (fragment 8.6.1). Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat ouders een avondritueel perfect vinden wanneer zij het kind weinig aan hoeven te sturen, als het kind weet wat er van hem/haar verwacht wordt en zich hiernaar gedraagt. De literatuur zegt hierover in deelparagraaf 1.2.4 dat de zelfstandigheid van het kind vergroot wordt door het geven van taakjes in het ochtend- en avondritueel (Verdonk, 2011, p. 217 t/m 221). Hierop sluit aan wat in deelparagraaf 2.1.1 staat, dat het kind de mogelijkheid moet krijgen om nieuwe vaardigheden aan te leren. Hier staat tegenover dat bij het leren van deze nieuwe vaardigheden een volwassene aanwezig moet zijn om het kind te ondersteunen. Enerzijds is de verwachting van ouders dat kinderen weten wat er van hen verwacht wordt realistisch. Kinderen leren steeds nieuwe vaardigheden. Anderzijds is de verwachting dat de kinderen niet hoeven worden aangestuurd niet realistisch, omdat het kind hierin ondersteund moet worden door een volwassene.

Huidige situatie

Naast de wondervraag die werd gesteld, werd de vraag gesteld wat in het huidige avondritueel anders moet gaan, om de perfecte avond te bereiken. Ouders noemen voornamelijk knelpunten op de momenten dat de kinderen moeten gaan slapen (fragment 9.4.2, 9.4.3, 10.5.2, 10.5.3, 10.5.5, 13.4.6). De ouder die aangaf dat het perfecte avondritueel gemoedelijker verliep (fragment 10.7.1) spreekt benoemt in de huidige situatie de smoesjes en excuses die de kinderen hebben om het naar bed gaan uit te stellen (fragment 10.5.3). Een andere ouder, welke beschreef dat de ideale situatie een avond is waarin de kinderen direct luisteren en het kind weet wat van hem/haar verwacht wordt (fragment 13.5.1), geeft aan dat het kind regelmatig met smoesjes uit bed komt om naar beneden te kunnen gaan. Bijvoorbeeld smoesjes als het hebben van honger en dorst of nog naar het toilet moeten (fragment 13.4.6). Daarnaast geeft een ouder aan dat de kinderen onderling elkaar kunnen weerhouden van het gaan slapen. Wanneer kinderen bij elkaar op de kamer slapen leiden zij elkaar af door met elkaar te praten. Deze ouder geeft aan dat, wanneer waarschuwen geen effect heeft, om negen uur de kinderen uiterlijk uit elkaar gehaald worden (fragment 9.4.1, 9.4.2, 9.4.3). Geconcludeerd kan worden dat ouders veranderingen in het huidige avondritueel willen zien op de momenten dat de kinderen naar bed gaan en op bed liggen. Zoals dit ook in het ochtendritueel terugkwam, ligt de nadruk voornamelijk op het gedrag van het kind.

2.2.3 Kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs

In deze deelparagraaf wordt omschreven wat de zwakbegaafde ouders zeggen over wat een kind van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs wel en niet kan in het ochtend- en avondritueel. In deze deelparagraaf is gebruik gemaakt van drie kernlabels, welke samen één kop vormen: *Zelfstandig*, wat het kind zelf kan in het ochtend- en avondritueel. *Begeleiding*, waar het kind hulp van de ouder bij nodig heeft in het ochtend- en avondritueel. En *verzorging*, wat de ouder overneemt van het kind in het ochtend- en avondritueel.

Zelfstandig, begeleiden of verzorgen

Vijf van de zeven geïnterviewde ouders geven aan dat het kind zich zelfstandig kan aankleden (fragment 8.7.2, 9.6.1, 10.6.1, 11.6.1, 12.8.1). Twee ouders helpen het kind met aankleden (fragment 7.7.6, 11.1.5). Geen van de geïnterviewde ouders geven aan het kleden te verzorgen voor hun kind door dit van het kind over te nemen. Twee ouders geven aan dat het kind zelf de kleding uit kiest (fragment 11.6.5, 12.8.1). Hier moet voldoende tijd beschikbaar voor zijn zegt één van deze twee ouders (fragment 11.6.5). De andere ouder geeft aan dat het kind dat zelf de kleding uitkiest, zich niet

altijd goed op het weer kan kleden (fragment 12.8.1). Twee ouders helpen het kind bij het uitzoeken van kleding (fragment 7.7.6, 11.1.5), waarvan één ouder aangeeft de kleding samen uit te zoeken omdat ze anders te laat komen (fragment 11.1.5). Twee ouders verzorgen het klaarleggen van de kleding voor het kind (fragment 10.1.2, 13.3.5). Elke ouder die vertelt over het douchen, geeft aan dat het kind hierin begeleid wordt. De ouders geven als reden op dat zij controleren of het kind zich goed wast en zo nodig hierbij helpen (fragment 7.7.5, 9.6.4, 10.6.4, 12.8.2, 13.6.6). Zoals in deelparagraaf 2.1.1 te lezen is, is het kind van vier tot en met zes jaar oud gedreven in het 'zelf doen' en het ontwikkelen van zelfstandigheid (Boogaard, Fukkink, Hoex, & Schreuder, 2010, p. 21). In deze leeftijdscategorie staat het aanleren van vaardigheden centraal. Hierin zit verschil wat een vierjarig kind kan en wat een zesjarig kind kan (Verdonk, 2011, p. 221). Gesteld kan worden dat de ouders, doordat zij bij bovengenoemde activiteiten weinig van het kind overnemen, bijdragen aan de ontwikkeling van het kind. De ouders is gevraagd of het kind geholpen wordt met het tandenpoetsen. Drie ouders antwoorden op deze vraag dat het kind zelfstandig de tanden poetst (fragment 11.6.3, 12.8.3, 13.3.2). Eén ouder voegt hieraan toe dat het kind dit van de tandarts geleerd heeft. De overige vier ouders antwoorden op deze vraag dat het kind zelf poetst, maar hier wel controle op is door het voor- of na-poetsen door de ouder (fragment 7.7.3, 8.1.8, 9.6.2, 10.6.3, 11.1.7). In deelparagraaf 1.2.1 is geschreven dat kinderen zelf hun tanden kunnen poetsen, maar de ouder erop moet toezien dat dit goed gebeurt (Verdonk, 2011, p. 221).

Daarnaast zijn er nog een aantal aspecten van het ochtend- en avondritueel die door de ouders genoemd zijn, zoals haren kammen. Eén ouder laat het kind zelf de haren kammen maar helpt wanneer klitten in de haren zitten (fragment 11.6.4). Het kammen van de haren wordt door de meeste ouders overgenomen omdat dit het kind nog niet lukt (fragment 8.1.9, 7.7.4, 13.6.3). Van het tegenovergestelde is sprake bij het smeren van brood. Vier van de vijf ouders die het smeren van brood ter sprake hebben gebracht, geven aan dat het kind dit wel kan, maar dit toch door de ouder wordt overgenomen (fragment 9.6.3, 10.1.3, 10.6.2, 12.8.4, 8.7.1). Met betrekking tot het strikken van veters noemt één ouder dat dit wordt overgenomen, hoewel het kind dit wel kan, omdat de ouder dit te langzaam vindt gaan (fragment 13.3.4, 13.6.2). In het literatuuronderzoek in deelparagraaf 2.1.3 is te lezen dat kinderen op speciaal basisonderwijs het lastiger vinden om nieuwe dingen te leren. In het ochtend- en avondritueel is het daarom van belang dat het kind meer ondersteuning krijgt, langer de tijd heeft voor de handelingen en sommige taken eerder moeten worden overgenomen (Braaten & Willoughby, 2014, pag. 75 t/m 85). Omdat de ouders bij het brood smeren en veters strikken aangeven dat het kind dit wel kan, maar dit te lang duurt (fragment 13.3.4, 8.7.1, 10.1.3), kan gesteld worden dat het belangrijk is dat de ouder het kind meer ruimte geeft taken tot uitvoer te kunnen brengen.

2.2.4 Deelconclusie

In deze deelparagraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag: 'Hoe verloopt het ochtend- en avondritueel volgens zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud en hoe willen zij dat dit verloopt?'.

In de huidige situatie willen de ouders verandering zien in het gedrag van het kind. De ouders willen dat het kind beter luistert en verwachten meer zelfstandigheid van het kind. Dit is tevens hoe ouders de perfecte ochtend beschrijven. Ouders willen dat het kind goed luistert en willen meer rust en regelmaat in het ochtendritueel. In het beschrijven van de structuur van het ochtendritueel kwam juist naar voren dat zes van de zeven geïnterviewde zwakbegaafde ouders dit ochtendritueel elke dag op dezelfde wijze uitvoerde. Ouders vinden dat er sprake is van een structuur in het ochtendritueel. De literatuur zegt dat kinderen van vier tot en met zes jaar, vrij veel zelfstandig kunnen, maar wel veel begeleiding nodig hebben van de volwassene. Wanneer de kinderen meer begeleiding zouden krijgen, kunnen zij vermoedelijk sneller zelfstandig taken of handelingen uitvoeren. Ouders willen verandering in gedrag bij de kinderen, maar hebben geen zicht op hun invloed en de begeleiding die zij daar zelf aan ten grondslag zouden moeten leggen.

Ouders geven over het avondritueel in mindere mate aan dat er sprake is van structuur. Ouders vinden een avondritueel perfect wanneer zij het kind weinig aan hoeven te sturen. Als het kind weet wat van hem/haar verwacht wordt en zich hiernaar gedraagt. Evenals in het ochtendritueel, ligt de nadruk voornamelijk op het gedrag van het kind. Ouders willen veranderingen in het huidige avondritueel zien op de momenten dat de kinderen naar bed gaan en op bed liggen. Op één kind na liggen alle kinderen op tijd op bed om voldoende slaap te krijgen. Niet alle kinderen moeten direct gaan slapen wanneer zij op bed liggen, waardoor de kans groot is dat ze te weinig slaap krijgen.

De geïnterviewde ouders dragen bij aan de ontwikkeling van het kind door hen een groot aantal taken in het ochtend- en avondritueel zelfstandig of onder begeleiding te laten doen. Het tandenpoetsen verloopt niet bij elke geïnterviewde ouder zoals de literatuur wenselijk acht, vanwege het ontbreken van de controle door een aantal van deze ouders. Omdat de ouders bij het brood smeren en veters strikken aangeven dat het kind dit wel kan, maar dit te lang duurt, kan gesteld worden dat het belangrijk is dat de ouder het kind meer ruimte en tijd geeft taken tot uitvoer te kunnen brengen.

2.3 De professionals

In deze paragraaf wordt deelvraag drie beantwoord. Deze luidt als volgt: 'Welke behoefte aan ondersteuning in het ochtend- en avondritueel hebben zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs volgens professionals?'. Om antwoord te krijgen op deze deelvraag is het van belang te onderzoeken wat de ervaringen van de professionals zijn rondom het ochtend- en avondritueel. Er zijn daarom zes professionals geïnterviewd die werken met de doelgroep: zwakbegaafde ouders met kinderen tussen de vier en zes jaar oud. De interviews bestonden uit een aantal vragen, welke waren onderverdeeld in topics. De topics die in deze paragraaf uitgewerkt worden zijn: ochtendritueel, avondritueel, zwakbegaafde ouders, kinderen tussen de vier en zes jaar oud en kinderen op het speciaal basisonderwijs. Deze topics vormen de deelparagrafen. De deelparagrafen zullen vorm krijgen op basis van de kernlabels. Hierop zijn een aantal uitzonderingen, betreffende de momenten dat het fragment beter aansluit op een andere deelparagraaf. In bijlage 3.2 zijn de interviewvragen te vinden. In bijlage 4.2 is het labelschema opgenomen.

In deze paragraaf wordt eerst het ochtend- en avondritueel beschreven, op basis van de verkregen informatie van de professionals. Hierna wordt ingegaan op de doelgroep: zwakbegaafde ouders. De professionals benoemen hier de valkuilen en krachten van de zwakbegaafde ouders. Vervolgens wordt er gekeken naar kinderen van vier tot en met zes jaar oud. In welke mate zijn zij zelfstandig zijn en wat hun rol en behoefte is binnen het ochtend- en avondritueel. Hierna wordt gekeken in welke mate dit verschilt met een kind uit het speciaal basisonderwijs. De informatie verkregen uit de interviews wordt vergeleken met de informatie uit de literatuur van deelvraag 2.1. Deze paragraaf wordt afgesloten met een deelconclusie.

2.3.1 Het ochtendritueel

In deze deelparagraaf wordt omschreven hoe een ochtendritueel eruit ziet en wat het belang van dit ritueel is. Daarnaast wordt benoemd wat de professionals binnen dit ochtendritueel tegenkomen. De deelparagraaf wordt gebaseerd op de kernlabels; structuur, dagritmekaarten en verzorging.

Structuur

In de interviews met de professionals komt het belang van 'structuur' duidelijk naar voren. De eerste vraag van de onderzoekers had betrekking op wat er binnen het ochtendritueel gebeurt en waar zij als professional op letten. Vier van de zes professionals benoemen dat met betrekking tot het ochtendritueel van belang is dat de ouders een duidelijke structuur hebben. Dat de activiteiten die moeten gebeuren op vaste momenten plaatsvinden. Vaak liggen volgens hen de problemen aan het feit dat er geen duidelijke structuur is (fragment 1.1.1, 1.1.2, 1.1.3, 3.1.1, 3.1.2, 4.1.2, 5.1.3). Een professional uit de regio Arnhem, werkzaam als ambulant begeleider op een ouder-kind

woonvoorziening, geeft aan dat ze vaak ziet dat er geen duidelijke structuur is. Dat de begeleiding bij hen zich vooral focust op het aanbrengen van veel structuur. Daarnaast wordt door deze professional benoemd, dat het van belang is dat er aan de kinderen wordt uitgelegd wat er van hen verwacht wordt en wat er gebeurt. Dit zorgt ervoor dat de structuur voor het kind helder is. Volgens deze professional gaan ouders er vaak vanuit, zonder uitleg te geven, dat de kinderen snappen wat er gebeurt (fragment: 3.1.1, 3.1.2). Een andere professional geeft tevens aan dat ze beginnen met het belangrijkste: het aanbrengen van structuur (fragment 1.1.1). Deze professional geeft tevens aan dat ouders hun kind bijvoorbeeld laten huilen, omdat ze zelf nog willen uitslapen (fragment 1.1.3). Een andere collega benoemt dat ze er vaak tegen aanloopt dat ouders moeite hebben om op tijd het bed uit te komen (fragment 5.1.1). De ouders vinden volgens haar het vasthouden van structuur moeilijk (fragment 5.1.3).

Het belang van structuur komt tevens terug in de literatuur in deelparagraaf 2.1.2. Hier wordt benoemd dat het doel is het stellen van een zekere regelmaat. Waarbij de volgorde van de activiteiten steeds hetzelfde blijft, maar dat er soms wel van de tijden kan worden afgeweken (Bruininks, 2006, p. 91 t/m 93). Dit komt terug in de praktijk, één professional noemt dat het is wenselijk dat er een bepaalde structuur is, maar er een afwijking kan optreden doordat een kind bijvoorbeeld op een eerder tijdstip wakker wordt (fragment 1.1.2). De professional geeft duidelijk aan dat een ouder ervoor moet zorgen dat de dag altijd op een bepaalde tijd begint. Dat je opstaat en je kind eten krijgt, niet dat het kind moet wachten tot de ouder is uitgeslapen (1.1.3).

Dagritmekaarten

Tijdens de interviews hebben de onderzoekers de dagritmekaart van het ochtendritueel uit deelparagraaf 2.1.2 voorgelegd aan de professionals. Aan de hand van de dagritmekaart werd het ochtendritueel doorgenomen. De professionals werden gevraagd wat zij van deze dagritmekaart vonden. In de genoemde dagritmekaart wordt een vaste volgorde van het ochtendritueel weergegeven. Elke professional gaf aan dat er niet één juiste volgorde van activiteiten binnen het ochtendritueel bestaat (fragment 1.2.4, 1.2.5, 2.1.1, 2.1.2, 2.1.3, 3.2.1, 3.3.1, 4.2.1, 5.1.2, 5.1.8, 5.1.9, 5.1.11, 5.1.12, 5.1.16, 6.4.6). Dit kan per kind en per gezin verschillen. Zo wil de één eerst ontbijten, waar de ander zich eerst wil wassen en aankleden (fragment 2.1.3). Iedereen neemt dingen vanuit huis mee, hierdoor heeft een ieder zijn eigen manier (fragment 1.2.5). Sommige ouders vinden het niet fijn of zijn het niet gewend als de kinderen bijvoorbeeld met hun schoenen in huis lopen (fragment 5.1.13). Ieder gezin heeft een eigen standaard, als professional kijk je naar de situatie thuis (fragment 2.1.1). Tevens kunnen de dingen die er tijdens een ochtendritueel moeten gebeuren per gezin verschillen (fragment 6.4.6).

De professionals benoemen dat het belangrijk is om een gekozen volgorde vast te houden. Dat er wordt gezorgd voor duidelijkheid en structuur. De ouders moeten de structuur die zij aanbrengen ook handhaven. Het mag niet elke ochtend een verrassing zijn of eerst het één of het ander gedaan moet worden. (fragment 5.1.10). De volgorde hoeft niet voor ieder gezin hetzelfde te zijn. Het beste resultaat wordt verkregen als de ouders de wijze waarop zij werken hetzelfde houden (fragment 4.2.1). Dit wordt tevens benoemd in de literatuur, de volgorde is niet van belang, wanneer het voor het kind maar voorspelbaar is (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.). Eén van de professionals gaf aan dat deze structuur of volgorde in het weekend anders kan zijn (fragment 2.3.2). In de literatuur staat dat het niet wenselijk is de structuren in het weekend aan te passen. Volgens de literatuur kan dit grote invloed hebben op de intellectuele en sportieve prestaties (Balledux & Schreuder, 2005, p. 5).

Drie professionals benoemen dat het niets zou opleveren om de ouders uit hun huidige structuur te halen (1.2.3, 2.1.2, 3.3.1, 5.1.6, 5.1.12). Zo benoemt een professional dat er gekeken wordt naar wat al werkt bij een gezin en hier langzaam steeds iets op hun manier aan wordt toegevoegd (fragment 2.1.2). Als iets op de manier van de ouders gaat, zijn ze volgens een andere professional veel gemotiveerder om het vol te houden (fragment 5.1.6). Ouders willen graag iets doen wat bij hen past (fragment 5.1.12). Het is het mooist als ouders zelf de volgorde kunnen bepalen (fragment 3.3.1). Een

andere professional vertelt er voorstander van te zijn om samen met de ouders te kijken wat zij zouden willen (fragment 1.2.3). Voor sommige ouders kan een vooraf vastgelegd ochtendritueel wel baat hebben. Eén professional vertelt dat er wel eens ouders bij hen binnenkomen die nog erg zoekende zijn. In dat geval worden er volgens deze professional wel wat meer vaste structuren aangegeven (fragment 3.2.1). Zo geeft een andere professional aan wel mee te denken met de ouders of soms ideeën aan te dragen (fragment 5.1.6).

De dagritmekaart is weergegeven aan de hand van pictogrammen. Een aantal professionals geven aan zelf gebruik te maken van pictogrammen (fragment 6.1.4, 6.1.5, 5.1.4, 1.2.2, 1.2.6). Eén van hen geeft aan dat het veel duidelijkheid en structuur kan geven (fragment 6.1.5). Zo zegt een andere professional dat ze vaak zien dat het helpend is. Grote lappen tekst werken volgens deze genoemde professional niet (fragment 5.1.7). Voor ouders die moeilijk leerbaar zijn en vaak van de hak op de tak springen, kan het fijn zijn met pictogrammen te werken, noemt een professional (fragment 1.2.2). Ook wanneer ouders moeite hebben met lezen of het expliciet nodig hebben om in beeld te zien wat er moet gebeuren (fragment 1.2.6). In de literatuur komt tevens terug dat het gebruik van pictogrammen, de communicatie kan ondersteunen (Rijdt, Serrien, & Dam, 2014, p. 14). Op het gebruik van pictogrammen wordt in deelparagraaf 2.5.2 verder ingegaan.

In de dagritmekaart van het ochtendritueel staan enkel de activiteiten en handelingen die het kind moet verrichten. Twee professionals halen aan, dat het van belang is dat de ouder zichzelf klaar maakt in de ochtend. Dit blijkt vaak lastig in te plannen tussen het helpen van de kinderen door (fragment 4.9.14, 6.3.7, 6.3.8). Zo benoemt een professional bijvoorbeeld dat het handig is als de ouders zelf al gedoucht of aangekleed zijn, voordat zij de kinderen wakker maken (fragment 6.3.8). Een aantal professionals geven aan dat je 's avonds al een gedeelte van de ochtend kunt voorbereiden (fragment 4.3.2, 4.6.1, 5.1.8, 6.5.8). Hier wordt in deelparagraaf 2.3.2 op ingegaan.

Verzorging

De onderzoekers hebben de professional die werkzaam is als schoolmaatschappelijk werker, gevraagd naar signalen bij de kinderen die kunnen duiden op problemen binnen het ochtend- of avondritueel. De professional gaf het volgende aan: "Als kinderen slecht gekleed op school komen. In de winter slecht gekleed zijn. In de zomer te zomers gekleed zijn. Als ze er niet netjes verzorgd uit zien. Als ze niet ontbeten hebben of als je het idee hebt dat het kind niet heeft gegeten of het kind geeft aan honger te hebben. Als kind heel moe op school is. Als het slaperig is. Als het kind veel te laat komt of niet komt. Als het kind steeds ziek gemeld wordt, misschien wel op bepaalde dagen. Als het kind bijvoorbeeld geen brood bij zich heeft voor tussen de middag. Of als het kind een slecht verzorgde lunch of alleen maar koeken mee heeft"(fragment 6.1.2). Volgens de professional zijn dit allerlei signalen waaraan je kunt bemerken dat er iets aan de hand is (fragment 6.1.2).

Volgens de professionals is het voor deze doelgroep in het ochtendritueel van belang dat er een duidelijke structuur is. Waarbij het voor zowel, de kinderen als de ouders duidelijk is wat er moet gebeuren. Ouders mogen hierin zelf of met begeleiding van professionals bepalen welke volgorde zij willen aannemen in het ochtendritueel. Het gebruik van een dagritmekaart met eigen indeling en het gebruik van pictogrammen kan hierbij volgens de professionals ondersteunend zijn.

2.3.2 Het avondritueel

In deze deelparagraaf wordt omschreven hoe een avondritueel eruit ziet en wat het belang van dit ritueel is. Daarnaast wordt benoemd wat de professionals binnen dit avondritueel tegenkomen. De deelparagraaf wordt gebaseerd op de kernlabels: structuur, vrije tijd en bedritueel.

Structuur

In het avondritueel komt het belang van structuur wederom duidelijk naar voren. Verschillende professionals zeggen hier iets over (fragment 1.4.1, 1.4.2, 2.5.1, 2.6.3, 3.4.1, 4.6.1, 6.4.6). Een professional geeft aan dat zij ouders zoveel mogelijk proberen te leren om 'te zeggen wat je doet en te

doen wat je zegt'. De professional benoemt dat ouders ervoor moeten zorgen dat ze structuur hebben (fragment 1.4.1). 'Over de regelmaat van douchen zijn geen vaste afspraken,' zegt een andere professional. Deze professional geeft wel aan dat er een bepaald ritme in moet zitten. Dat het kind bijvoorbeeld altijd 's avonds of altijd in de ochtend doucht. Niet alleen als het de ouders uitkomt, maar dat er een structuur in zit (fragment 3.4.1). In de literatuur van deelparagraaf 2.1.4 wordt aangehouden dat een kind in de leeftijd vier tot en met zes jaar oud, eens per twee dagen moet douchen (Verdonk, 2011, p. 217 t/m 221). Volgens de professional heeft dit tevens te maken met het type huid van een kind (fragment 3.4.1). Een volgende professional geeft aan dat het van gezin tot gezin kan verschillen, wat er in de avond moet gebeuren. Wel adviseert deze professional naar gelang van wat er gebeurt, een vast ritueel of vaste volgorde aan te houden (fragment 6.4.6). Volgens deze professional vinden kleuters het prettig wanneer er een vast ritueel of herhaling is. Zij hebben behoefte aan veiligheid, willen gezien worden en willen het gevoel krijgen dat ze er mogen zijn. Volgens de professional kunnen deze behoeften bevredigd worden in het avondritueel (fragment 6.4.5). Dit komt tevens terug in de literatuur van deelparagraaf 2.1.1. Een kind heeft veiligheid en structuur nodig om zichzelf te ontwikkelen. Erikson omschrijft dit als ondernemingszin. Wanneer een kind zich niet veilig voelt en geen ruimte krijgt, zal het kind zich schuldig voelen en zich afreageren op zijn omgeving (Becker, 2014, p. 191).

Drie professionals geven aan dat het voor ouders helpend kan zijn om 's avonds de ochtend al voor te bereiden. Sommige ouders ervaren in de ochtend stress en haast. Wanneer al een aantal taken zijn gedaan, hoeft de ouder in de ochtend alleen nog maar het hoognodige te doen, zoals aankleden, wassen, eten en tandenpoetsen. Ouders kunnen bijvoorbeeld 's avonds de tassen al klaarmaken, brood smeren en de kleren klaarleggen (fragment 4.6.1, 5.1.8, 6.5.8).

Vrije tijd

De onderzoekers vroegen de professionals hoe zij denken over de invulling van vrije tijd tussen het avondeten en het bedritueel. Vier professionals raden een rustige activiteit aan (fragment 1.4.3, 2.6.5, 4.7.1, 6.4.2). Twee professionals geven kleuren, tekenen, spelletje of lezen als voorbeeld van een rustige activiteit (fragment 2.6.5, 4.7.1, 4.7.4). Eén van de twee professionals geeft aan dat als het lekker weer is, ze er niet op tegen is wanneer de kinderen buitenspelen (fragment 4.7.3). Zelf geeft de professional aan dat dit haaks staat op haar eerdere uitspraak, betreffende een rustige activiteit. In de literatuur staat dat buitenspelen gezond is, 'Er is niets zo fijn en gezond voor een kind als buiten zijn. Stimuleer je kind zoveel mogelijk buiten te spelen' (Stichting Opvoeden, z.d.). Twee professionals geven hun mening over beeldschermen. Zij vinden dat ouders en kinderen ook iets anders kunnen doen dan televisie kijken of op een tablet spelen (fragment 2.6.4, 2.6.5, 6.5.7). Volgens één van deze professionals zijn beeldschermen binnen deze doelgroep al te veel aanwezig. Deze professional raadt daarom aan om tijdens de vrije tijd 's avonds geen gebruik te maken van beeldschermen (fragment 2.6.4). Een andere professional geeft aan geen voorstander te zijn van het kijken naar televisie voor het slapen gaan. Wel benoemt deze professional dat er genoeg gezinnen zijn waar juist voor het slapen gaan nog even 'Sesamstraat' gekeken wordt (fragment 6.5.7). Er is veel onderzoek gedaan naar de invloed van beeldschermen op slaap. Het blijkt dat het kijken naar een scherm een funeste invloed heeft op de kwaliteit van slaap en het aantal uren slaap. Het lichaam maakt de stof melatonine aan om te kunnen slapen. Uit onderzoek is gebleken dat door blootstelling aan lichtgevende beeldschermen de melatonine-aanmaak met 22 procent afneemt. Een beeldscherm geeft te veel licht en geluid, vooral de televisie staat vaak te hard om de slaap te bevorderen (Glazemakers, 2016, p. 30 & 31).

Twee professionals geven aan dat het voor sommige gezinnen niet haalbaar is om na het avondeten nog vrije tijd te hebben. In sommige gezinnen komen de ouders pas laat thuis van hun werk, hierdoor moeten de kinderen direct na het eten naar bed (fragment 6.4.1, 6.4.3, 4.7.2). De voorkeur is volgens de professionals een rustige activiteit voor het slapen, hoewel dit volgens hen niet altijd mogelijk is.

Bedritueel

De laatste stap van het avondritueel is het naar bed brengen, ook wel 'bedritueel' genoemd. Het bedritueel begint meestal met het tandenpoetsen. Eén professional geeft aan dat het een hele strijd kan zijn. Met name als een kind net leert om de tanden te poetsen. De professional geeft aan dat het heel belangrijk is vast te houden aan de structuur. Het kind weet op een gegeven moment wat er van hem/haar verlangd wordt. Als het bedtijd is gaat de pyjama aan en moet het kind tandenpoetsen (fragment 1.4.5). Niet ieder gezin heeft hetzelfde bedritueel, sommige gezinnen hebben geen bedritueel (fragment 5.2.1). Een professional benoemt dat sommige kinderen zonder bedritueel in bed worden gelegd. Er wordt dan geen momentje van gemaakt, volgens deze professional zien de ouders het nut er niet van in (fragment 5.2.1). Een andere professional vindt het wel belangrijk een moment te maken van het bedritueel, maar vindt niet dat je dit ouders mag verplichten (fragment 6.5.2). Volgens deze professional kan het een hele organisatie zijn, wanneer er sprake is van meerdere kinderen. Dan kan het zijn dat de ouders geen energie meer hebben om aan het einde van de dag een uitgebreid bedritueel te creëren (fragment 6.5.7). Een andere professional benoemt dat dit moment helemaal niet zo lang hoeft te duren. Door bijvoorbeeld iedere avond even drie minuten voor te lezen, ontstaat al een bedritueel (fragment 5.2.2). Een andere professional geeft aan dat het goed is de dag leuk af te sluiten. Door bijvoorbeeld de kleren klaar te leggen voor de volgende dag, een verhaaltje voor te lezen, in bed te gaan liggen en nog even een knuffel geven (fragment 4.6.1). Dit kan volgens een andere professional ook een kort moment zijn, door enkel de gordijnen dicht te doen, kleren klaar te leggen en de lamp uit te doen (6.5.3). Dit kan ook, omdat er misschien ouders zijn die op een ander moment van de dag voorlezen (fragment 6.5.4).

Twee professionals gaven aan dat het belangrijk is dat het kind een goede slaapplek heeft (fragment 1.4.3, 6.4.7). Dat de slaapkamer bijvoorbeeld geen opberghok is, maar juist een fijn rustig plekje. Dat kind hierin niet wordt afgeleid. Hierin is het ook belangrijk dat het bed niet als strafplek wordt gebruikt, want het bed moet volgens deze professional een fijne plaats zijn (fragment 1.4.3). Dit vindt de andere professional ook, zij noemt het een vaste slaapplek, die is opgeruimd en niet teveel prikkels geeft (fragment 6.4.7). In de onderzochte literatuur is hier nauwelijks iets over gezegd.

2.3.3 Het kind van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs

In deze deelparagraaf wordt in kaart gebracht wat de vaardigheden en begeleidingsbehoeften zijn van kinderen in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud binnen het speciaal basisonderwijs betreffende het ochtend- en avondritueel. De vaardigheden en behoeften van kinderen in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud, zijn door een aantal professionals toegelicht. De professional werkzaam als schoolmaatschappelijk werker geeft haar deskundige visie over het kind op het speciaal basisonderwijs. Deze deelparagraaf is gebaseerd op de kernlabels: zelfstandig, begeleiden en verzorgen. Daarnaast is het topic 'kinderen op speciaal basisonderwijs' aan deze deelvraag toegevoegd.

Zelfstandig, begeleiden en verzorgen

In paragraaf 2.1.1 is beschreven dat het kind in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud gericht is op het vergroten van zelfredzaamheid en onafhankelijkheid. Kinderen gaan leren om steeds meer taken zelf uit te voeren (Verdonk, 2011, p. 221). Een aantal van deze taken zijn er door de professionals uitgelicht. Volgens twee professionals kunnen kinderen zich op deze leeftijd zelfstandig aankleden (fragment 4.9.2, 6.2.1). Eén van hen licht toe dat dit afhankelijk is van de knopen en ritsen op kleding (fragment 6.2.1). Eten kunnen de kinderen zelfstandig, zij hoeven niet meer te worden geholpen of gevoerd (fragment 4.9.5, 6.2.6). Het aantrekken van een jas kunnen zij, volgens deze professionals, zelfstandig (4.9.7, 6.2.7). Zo vertelt een professional dat er een bepaalde methode voor is (6.2.7). De professional liet deze methode zien. De onderzoekers hebben deze methode opgezocht. Kinderen kunnen door middel van deze methode zelfstandig hun jas aantrekken. De methode is opgenomen in bijlage 1.2.

Net als bij de kleding, kan het volgens dezelfde professional bij een jas lastig zijn om de rits dicht te doen (fragment 6.2.7). Naast het uit- en aankleden kunnen volgens een aantal professionals kinderen al wel zelf beginnen met tandenpoetsen. Het is hierbij van belang dat de ouders de tanden napoetsen (fragment 4.9.3, 6.2.4). Een andere professional kaart aan dat tandenpoetsen een strijd kan zijn, met name wanneer kinderen net gaan leren zelfstandig te poetsen. Volgens deze professional is het van belang het kind goed te begeleiden en voor te bereiden. Dat het kind weet wanneer het moet gaan tandenpoetsen (fragment 1.4.5). Volgens één professional hoeft een kind in deze leeftijd, in de ochtend, niet herinnerd te worden om te gaan plassen (fragment 4.9.9). Wanneer zij van huis weggaan, bijvoorbeeld naar school, moeten ouders het kind nog wel even vragen om naar het toilet te gaan (fragment 4.9.9). Schoenen aantrekken kunnen zij zelfstandig, afhankelijk van de sluiting zegt één professional (fragment 6.2.8).

In paragraaf 2.1.1 is beschreven, welke mate van zelfstandigheid een kind in de leeftijd van vier tot en met zes jaar heeft. Volgens de literatuur kan een kind van vier zichzelf aankleden, maar heeft het hulp nodig bij knopen en ritsen. Dit is ook wat de professional benoemt. Een kind van zes kan volgens de literatuur wel zelfstandig knopen en ritsen open- en dichtdoen (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling, z.d.). De literatuur bevestigt dat kinderen onder begeleiding kunnen tandenpoetsen (Verdonk, 2011, p. 221). In de literatuur staat dat kleuters leren veterstrikken. In principe hoort een kind van vier dit te leren, terwijl een kind van zes dit moet kunnen. De professional geeft aan dat het kind hier nog hulp bij nodig kan hebben. Twee professionals verschillen qua menig betreft het kammen van de haren. Eén professional geeft aan dat het afhankelijk is van de lengte van het haar en of een kind zelf zijn of haar haren kan kammen. Deze professional benoemt tevens dat hierbij geholpen moet worden, wanneer het gaat om bijvoorbeeld staartjes (fragment 6.2.3). In de literatuur staat dat 'de haren moeten worden gekamd', dit impliceert dat het kind dit niet zelfstandig doet (Verdonk, 2011, p. 217 t/m 221). Dit wordt bevestigd door een andere professional. Deze geeft aan dat het kind de haren niet zelfstandig of begeleid kamt (fragment 4.9.4). Eén professional geeft aan dat het brood wordt gesmeerd door de ouders (fragment 4.9.6). De andere professional geeft aan dat dit kan verschillen. Sommige gezinnen ontbijten aan tafel en smeren hun brood aan tafel. Volgens deze professional zou een kind dan wel zelf zijn brood kunnen smeren (fragment 6.2.5). In de literatuur wordt gesproken over zelfstandig eten, niet over het klaarmaken hiervan. Verschillende professionals spreken over het klaarleggen van kleding door de ouders (fragment 4.3.2, 5.1.8, 6.2.2). In de literatuur wordt alleen gesproken over het uit- en aantrekken van kleding door het kind zelf. Hier wordt niets gezegd over het pakken of klaarleggen van de kleding. Op het moment dat het kind naar bed gaat, spreken verschillende professionals over voorlezen (fragment 4.6.1.). 2.6.3, 6.5.2). Hieruit maken de onderzoekers op dat de kinderen niet zelf lezen. Eén professional benoemt dat kinderen tussen de vier en zes hier nog vrij jong voor zijn (fragment 4.9.13). Volgens de literatuur leren kinderen vanaf hun zesde pas echt lezen. In de leeftijd vier tot zes is het helpend voor de taalontwikkeling van het kind om voorgelezen te worden (Opvoeden, z.d.). Over het algemeen komt hetgeen wat is benoemd door de professionals en hetgeen beschreven in de literatuur overeen.

Een professional benoemt dat een kind behoefte heeft aan bevestiging. Het is daarom van belang in zowel het ochtend- als het avondritueel het kind te complimenteren wanneer iets goed is gegaan (fragment 4.6.2). Dit wordt benoemd in de opvoedingstaken van Verdonk (2011, p. 126 & 127). Een ouder moet het kind complimenten geven. Dit is iets wat volgens de professionals er wel eens bij in schiet, door de hectiek van de ochtend (fragment 4.10.1)

Speciaal basisonderwijs

Volgens de professional hebben kinderen binnen het speciaal basisonderwijs behoefte aan meer herhaling. Bij een hiervoor genoemd kind kan het zijn dat informatie moeilijk beklijft (fragment 6.3.2). Het is bij het leren goed voor hen om dingen visueel te maken, hen mee te laten doen of dingen na te laten doen (fragment 6.3.4). Hiervoor kunnen pictogrammen helpend zijn (fragment 6.3.3). Het verschil tussen een kind op regulier onderwijs en speciaal basisonderwijs is dat het bij kinderen op speciaal basisonderwijs langer kan duren om patronen te laten inslijten. En dat het kind hier langer en meer

begeleiding in nodig kan hebben (fragment 6.3.1). Wat deze professional omschrijft komt overeen met de literatuur uit deelparagraaf 2.1.3. Kinderen op het speciaal basisonderwijs hebben meer tijd nodig en zijn gebaat bij veel herhaling en structuur (Braaten & Willoughby, 2014, pag. 75 t/m 85).

2.3.4 De zwakbegaafde ouders

In deze deelparagraaf worden de valkuilen en krachten van de zwakbegaafde ouders beschreven. De professionals zijn gevraagd naar de valkuilen van de doelgroep. Waar zwakbegaafde ouders moeite mee hebben met betrekking tot het ochtend- en avondritueel. Daarnaast is er in de interviews gebruik gemaakt van de methode 'oplossingsgericht werken'. Deze methodiek gaat uit van positieve gedragsverandering, gericht op het ontdekken van krachten en talenten. Hierbij neemt het probleemoplossend vermogen toe en daarmee de zelfredzaamheid (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 24). Vanuit deze methodiek is de professionals gevraagd naar de kracht van de doelgroep. Wat gaat al wel goed en hoe kan hier op worden voortgeborduurd. Deze deelparagraaf is gebaseerd op de kernlabels: valkuilen en kracht.

Valkuilen

Een professional zegt dat zwakbegaafde ouders het lastig vinden om het belang van het kind voorop te stellen. Deze professional geeft aan dat ouders dit niet altijd bewust doen. Dat dit niet hun wens is. Zij noemt dit randzaken, zaken die plots aan de orde komen en de ouders op dat moment geen weerstand tegen kunnen bieden. Deze moeten eerst opgelost worden, aldus de professional. Deze professional noemt een drietal voorbeelden van de genoemde randzaken: telefoontjes die tussendoor komen, eerst moeten roken of een WhatsApp berichtje dat binnen komt. Ouders lossen eerst deze randzaken op voordat zij aandacht aan het kind schenken (fragment 1.3.1, 1.3.2). Daarnaast noemt één professional dat ouders te veel met hun eigen problematiek bezig zijn, waardoor ze de kinderen op die momenten vergeten. Dit heeft weerslag op het kind. Wanneer de ouders te weinig aandacht aan hun kinderen besteden, doordat ze met de eigen problematiek bezig zijn, kunnen kinderen onrustig worden. Volgens de professional maakt dat het avondritueel lastiger, in tegenstelling tot wanneer de ouder ontspannen is en de tijd kan nemen (fragment 3.4.2). Een volgende professional geeft aan dat het erg lastig is om steeds aan te sluiten bij het niveau van het kind, regels te hebben en daar goed op te reageren. Sommige ouders proberen het kind te laten luisteren door streng te zijn, het kind te beperken in zijn/haar vrijheid, geeft deze professional aan. Andere ouders geven het kind teveel ruimte. De professional benoemt dat het kind hierdoor de leiding over kan nemen. Wanneer er geen duidelijke structuur in het ochtend- en avondritueel zit, is de kans groter dat het kind gaat bepalen wat er gebeurt. (fragment 4.5.1, 4.5.2, 4.5.3).

Eén professional benoemt dat zij een deel van de persoonlijke verzorging mist in veel gezinnen. Voornamelijk activiteiten als tanden poetsen, schone kleding aantrekken en wassen zijn zaken die vergeten worden. Ouders zorgen niet altijd goed voor zichzelf, waardoor de kinderen dit ook niet doen. Sommige ouders poetsen hun tanden te weinig en trekken geen schone kleding aan. Vervolgens doen de kinderen dit ook niet. Dit kan volgens deze professional ook hun sociale leven beïnvloeden. Voor deze ouders zou het helpend zijn om uitleg te krijgen over wat het belang van persoonlijke hygiëne is, geeft de professional aan. Door dit op een spelende manier te brengen, zullen ouders dit eerder op gaan pakken. Vooral wanneer zij begrijpen waarom het nastreven van een goede persoonlijke verzorging belangrijk is (fragment 2.4.1, 2.4.2, 2.4.3). Een andere professional zegt dat het soms spaak kan lopen met betrekking tot de rolverdeling tussen ouders. Het is dan niet duidelijk wie de leidende rol heeft tijdens het ochtend- en avondritueel (fragment 3.6.1). De professional raadt aan dat één van de ouders de leiding neemt in het avondritueel, zodat het kind niet van verschillende kanten opdrachten krijgt. Dit zorgt enerzijds voor problemen tussen ouders. Anderzijds zorgt dit voor onduidelijkheid bij het kind. Wanneer één ouder de leiding neemt, kan de andere ouder wel welterusten komen zeggen (fragment 3.6.2).

Kracht

Hoewel elke ouder individuele krachten heeft, worden er door professionals een aantal punten

genoemd die zij kenmerkend vinden voor de doelgroep. Zo beschrijft een professional dat er zo veel puurheid te zien is bij ouders. Dat zij elkaar goede complimenten kunnen geven, hier oprecht gelukkig mee kunnen zijn en oprecht blij voor elkaar kunnen zijn (fragment 3.5.2, 3.5.3). Een professional geeft aan dat er al heel veel goed gaat bij deze doelgroep. Deze ouders hebben een aantal aanpassingen nodig, maar in de eerste plaats moet er gekeken worden naar wat er al wel goed gaat. Aan de positieve punten moet niets verandert worden. Deze professional noemt als voorbeeld dat wanneer een moeder goed is in het naar bed brengen van de kinderen, dit door haar te laten doen. En vervolgens vader de activiteiten te laten doen waar hij beter in is (fragment 2.7.1, 2.7.2). Over het algemeen is er bij de doelgroep veel veerkracht te zien, vertelt een professional. Er wordt volgens haar niet altijd stil gestaan bij de situatie waar deze ouders uitkomen. Sommige ouders komen uit situaties waar er thuis nog minder was dan dat zij hun kind zelf kunnen bieden. Zij doen het ontzettend goed in vergelijking met de situatie waar zij zelf in zijn opgegroeid. De professional haalt een voorbeeld aan van een moeder die zelf als kind elke ochtend yoghurt en friet als ontbijt kreeg. Deze ouder geeft haar eigen kind brood met soms een gebakken eitje als ontbijt. De professional noemt het heel bijzonder hoe deze moeder, ondanks haar eigen opvoeding, haar kind een gezonde start van de dag geeft (fragment 3.5.5, 3.5.6).

Een professional benoemt dat de ouders vaak goed weten wat zij willen, maar dat er van de professionals gevraagd wordt om hen te helpen hier op te komen. De ouders hebben mooie en goede ideeën, maar denken hier vaak niet over na. De professional geeft daarnaast aan dat de ouders het beste voor het kind willen, maar zij niet weten hoe ze dit vorm moeten geven. De ideeën die zij hebben vormgeven en uitvoeren, is vaak een stap te ver (fragment 5.3.1). Bij de valkuilen van de doelgroep werd er gesproken over de randzaken die voorrang hebben bij de ouders. Deze randzaken moeten eerst worden afgerond, voordat zij de aandacht aan het kind kunnen geven. Professionals belichten hier tevens de andere kant van. Wanneer al deze randzaken uit de weg zijn, kunnen de ouders ineens laten zien wat zij allemaal in huis hebben. Zij kunnen je dan verrassen met wat zij allemaal kunnen. Sommige ouders, die de begeleiding op een afstand houden, kunnen je verrassen wanneer zij de begeleiding wel toe te laten en hun defensieve houding laten varen. (fragment 1.5.1, 1.5.2, 1.5.3, 1.5.4). Een andere professional benoemt dat het ouders zijn die volhouden (fragment 6.6.3).

2.3.5 Deelconclusie

In deze deelparagraaf wordt er antwoord gegeven op de deelvraag: 'Welke behoefte aan ondersteuning in het ochtend- en avondritueel hebben zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs volgens professionals?'

In het ochtend- en avondritueel hebben de ouders veel aan structuur. Volgens de professionals zorgt structuur ervoor dat de kinderen de zorg ontvangen die zij nodig hebben. Ouders hebben ondersteuning nodig bij het structureren van de dag, om ervoor te zorgen dat zij op tijd opstaan. Daarnaast zouden ouders ondersteuning kunnen gebruiken bij het vormgeven van een bedritueel. Zodat de ouders op een rustige en fijne manier de dag met hun kind kunnen afsluiten. Voor sommige ouders is het gewenst om een goede invulling te geven aan de vrije tijd na het avondeten en voor het slapen gaan. De volgorde van het ochtend- en avondritueel is aan de ouders om vrij in te delen. Zij kunnen hiervoor wel begeleiding gebruiken. Een duidelijk overzicht, met bijvoorbeeld pictogrammen kan voor deze doelgroep helpend zijn. Zowel in het ochtend- als het avondritueel kunnen de kinderen van vier tot en met zes jaar oud, vrij veel zelfstandig of met begeleiding. Op het moment dat de ouders veel herhaling en duidelijkheid aanbrengen, zullen kinderen sneller zelfstandig de activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel kunnen uitvoeren. Deze duidelijkheid en herhaling is juist voor kinderen binnen het speciaal basisonderwijs van belang. Door veel herhaling zullen de patronen sneller beklijven. De kinderen hebben behoefte aan bevestiging, door positieve aandacht en complimenten. Zwakbegaafde ouders vinden het soms lastig om het kind op de eerste plaats te zetten. Een randvoorwaarde hiervoor is rust bij de ouders. Een manier om rust te creëren is het aanbrengen van structuur. Het is zowel voor het kind als voor de ouders binnen deze doelgroepen van belang het

ochtend- en avondritueel zo gestructureerd mogelijk te maken. Daarnaast mist er een deel van de persoonlijke verzorging bij de doelgroep. Hier moet meer aandacht voor zijn. Er moet voornamelijk gekeken worden naar wat ouders al wel goed doen. Daarnaast weten ouders vaak goed wat zij willen, maar moeten ze geholpen worden deze ideeën goed uit te voeren. Het is hierbij van belang dat de ouders niet worden afgeleid door randzaken. Wanneer zwakbegaafde ouders hun aandacht kunnen richten op het kind, kunnen de ouders soms verrassend goed begeleiding aan hun kind bieden.

2.4 Inhoud applicatie

In deze paragraaf wordt deelvraag 4 beantwoord, deze luidt als volgt: 'Welke van de verkregen informatie omtrent het ochtend- en avondritueel, geschikt om ondersteuning te bieden aan zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs in de leeftijd van vier tot en met zes jaar oud, gaat in de applicatie gebruikt worden?'

Paragraaf 2.1, 2.2 en 2.3 waren een beschrijvend onderzoek, in deze paragraaf gaan de onderzoekers over in een ontwerpend onderzoek. Het ontwerpend onderzoek wordt gebaseerd op de resultaten van het beschrijvend onderzoek (Onderzoekspraktijk, z.d.). In paragraaf 2.1 is het belang van een ochtend- en avondritueel theoretisch onderbouwd. Hierin komt het belang van structuur en regelmaat duidelijk naar voren. Daarnaast wordt er in paragraaf 2.1 gesproken over de zelfstandigheid van het kind en de verschillende taken binnen het ochtend- en avondritueel van zowel ouder als kind. In de paragrafen 2.2 en 2.3 is informatie gegeven vanuit de praktijk over het verloop van het ochtend- en avondritueel en welke behoefte aan ondersteuning er is. De informatie van de ouders en de professionals bevestigt op veel vlakken de informatie uit de literatuur. In deze paragraaf komt de informatie uit de vorige drie paragrafen bij elkaar. Deze is aangevuld met nieuwe literatuur of fragmenten wanneer meer verdieping nodig bleek. De deelparagrafen zijn opgedeeld per activiteit in het ochtend- en avondritueel. Omtrent deze activiteiten wordt informatie verschaft.

2.4.1 De zwakbegaafde ouder

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op de ondersteuningsbehoefte van zwakbegaafde ouders met betrekking tot het aspect; gedrag. Uit de literatuur en uit de interviews met professionals is naar voren gekomen dat het allereerst van belang is structuur in het ochtend- en avondritueel op te bouwen. Daarnaast is er naar voren gekomen dat het van belang is hoe de ouder zich voelt en hoe de ouder zich verhoudt tot het kind. Onder drie kopjes wordt beschreven hoe dit in de applicatie verwerkt kan worden.

Structuur

Naast het belang van het bieden van structuur, is benoemd dat het voor zwakbegaafde ouders een opgave kan zijn deze structuur aan te brengen. Door ouders ondersteuning te bieden bij het aanbrengen van structuur in het ochtend- en avondritueel, ontstaat er ook een betere situatie voor de kinderen. De kinderen weten dan wat er van hen verwacht wordt en door herhaling kunnen de zij zich de patronen eigen maken. Om structuur aan te kunnen brengen zijn de taken die thuishoren in het ochtend- en avondritueel van belang. In met name paragraaf 2.1 en 2.3 is naar voren gekomen dat de volgorde van deze activiteiten niet van belang is. Ouders zijn het meest gemotiveerd, wanneer zij deze volgorde zelf mogen bepalen. Het is belangrijk dat de gekozen volgorde gehandhaafd wordt. Door de verkregen informatie met betrekking tot structuur, gaat de applicatie zich richten op ondersteuning betreffende het aanbrengen van structuur in het ochtend- en avondritueel. In de applicatie wordt de mogelijkheid geboden de taken in eigen volgorde te plaatsen. Op het moment dat een ouder een volgorde gekozen heeft blijft deze vast staan, als de applicatie opnieuw geopend wordt. Als er onvrede is over de volgorde kunnen ouders dit aanpassen. Daarnaast werd er aangegeven door zowel de professionals als de doelgroep dat het prettig zou zijn als er bij iedere taak een omschrijving, een aantal tips en handvatten, worden geboden (fragment 2.9.4, 3.4.4, 4.5.4, 5.4.5, 7.8.1, 8.9.1, 9.7.1, 11.7.1, 13.7.1). In paragraaf 2.5 wordt beschreven hoe dit wordt vormgegeven in de applicatie.

Randvoorwaarden

In deelparagraaf 2.3.3 is gesproken over de valkuilen van de doelgroep. Uit een interview met professional kwam naar voren dat zwakbegaafde ouders het lastig vinden om het belang van het kind voorop te stellen en snel afgeleid zijn door randzaken. Ouders lossen eerst deze randzaken op voordat zij aandacht aan het kind schenken (fragment 1.3.1, 1.3.2). In de literatuur staat dat ouders het vermogen moeten hebben afstand te nemen van hun eigen specifieke behoeften en verlangens, zodat het belang van het kind de ruimte krijgt (Verdonk, 2011, p. 131). Een professional geeft aan dat door middel van een afvinklijst gekeken kan worden of de ouder klaar is om te starten met het ochtend- of avondritueel (fragment 3.4.4). In de applicatie zal een afvinklijst met randvoorwaarden worden opgenomen. De vragen die gesteld worden zijn: 'Voel ik mij rustig?' 'Staat alles klaar?' en 'Kan ik de tijd nemen voor mijn kind?'. Deze vragen zijn deels gebaseerd op wat deze professional aangeeft en deels op wat in de literatuur van deelparagraaf 2.1.4 aan de orde is gekomen.

Complimenten

In deelparagraaf 2.1.4 is uit het literatuuronderzoek gekomen dat één van de opvoedingstaken het geven van positieve aandacht aan het kind is. Ouders moeten het kind bijvoorbeeld complimenten geven. In deze deelparagraaf is tevens beschreven dat de doelgroep in mindere mate gericht is op het kind. In de interviews met professionals gaf één professional aan dat in het ochtend- en avondritueel niet altijd gedacht wordt aan het geven van complimenten, dat dit er vaak bij in schiet (fragment 4.10.1, 4.10.2). In de applicatie wordt het geven van complimenten opgenomen om ouders te ondersteunen in het geven van positieve aandacht aan het kind. In de applicatie wordt bij iedere taak stilgestaan bij positieve benadering, het geven van complimenten en het benoemen van gewenst gedrag.

2.4.2 Ochtendritueel

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op het samenvoegen van de literatuur uit de eerste drie paragrafen over het ochtendritueel. Deze informatie wordt, wanneer dit nodig is, aangevuld met nieuwe literatuur. Per activiteit in het ochtendritueel zal informatie worden verschaft en wordt beschreven wat van belang is mee te nemen in de applicatie.

Opstaan ouders

Twee professionals benoemen dat naast de kinderen ook de ouders het ochtendritueel moeten doorlopen. De professionals raden de ouders aan dit te doen voordat zij de kinderen wakker. Op het moment dat de ouders al klaar zijn met bijvoorbeeld wassen, douchen en aankleden, hebben zij meer aandacht voor de begeleiding van de kinderen (fragment 4.9.14, 6.3.7, 6.3.8). In de applicatie wordt dit de ouders aangeraden, zodat de rest van het ochtendritueel meer ontspannen kan verlopen. Ouders kunnen er ook voor kiezen deze stap ergens anders in het ochtendritueel te plaatsen. Het kan zijn dat een ouder niet hoeft te werken en ervoor kiest pas te gaan douchen als de kinderen op school zijn (fragment 4.9.14). Bij deze taak, zal een omschrijving komen voor ouders, waarbij tips worden aangereikt om hun eigen taken in te plannen binnen het ochtendritueel.

Opstaan

Het tijdstip van opstaan kan in ieder gezin verschillen. Vanuit de literatuur en door de professionals wordt aangeraden iedere dag op dezelfde tijd op te staan. De wijze waarop de kinderen worden gewekt kan verschillen. Sommige kinderen hebben een wekker op hun kamer, andere kinderen worden wakker gemaakt door hun ouders. Sommige kinderen worden juist zelf heel vroeg wakker. Een professional geeft het voorbeeld van een wekker die geen geluid maakt. Het is een wekker in de vorm van een dier. Op het moment dat het dier zijn ogen volledig geopend heeft, mag het kind uit bed (fragment 6.3.9). Uit het onderzoek in paragraaf 2.2 blijkt dat de kinderen gemiddeld een uur voor het vertrek naar school worden gewekt. Wanneer de ouders de kinderen gewekt hebben, is het van belang dat het kind begrijpt wat er vervolgens van hem of haar verwacht wordt. Het advies dat in

applicatie wordt gegeven, is het kort doornemen van het ochtendritueel. Door herhaling zal het kind de structuur van het ochtendritueel leren kennen.

Toilet

Er wordt verwacht dat kinderen op deze leeftijd zindelijk zijn. Volgens de professional voelen zij zelf aan wanneer zij naar het toilet moeten (fragment 4.9.9). Volgens het onderzoek in paragraaf 2.2 gaan veel kinderen naar het toilet op het moment dat zij opstaan. Kinderen op het speciaal basisonderwijs hebben soms langer de tijd nodig om patronen eigen te maken. Herhaling en visualisaties kunnen hierbij helpend zijn. Daarnaast is het vergroten van de zelfstandigheid van het kind in de leeftijd vier tot en met zes jaar oud van belang. In de bijlage 1.3 is een 'toiletritueel' opgenomen van de website opgroeikaarten.nl van deskundige, jeugdverpleegkundige Mw. H. Peerenboom. Deze wordt ook via de applicatie aan ouders aangeboden. De kaart kunnen zij voor het kind op het toilet ophangen.

Wassen

Wanneer de kinderen 's avonds douchen, is het van belang dat het kind zich in de ochtend wast. Vanuit de literatuur wordt aangeraden om een aantal lichaamsdelen iedere dag te wassen: gezicht, handen, oksels, schaamstreek, billen en voeten. Dit kan bijvoorbeeld met een washand bij de wastafel (Opvoed informatie, z.d.). Dit is ook het advies wat in de applicatie aan de ouders gegeven gaat worden. Volgens de literatuur in deelvraag 2.1 kan het kind op deze leeftijd zelf de temperatuur van de kraan regelen. Wel wordt in de applicatie de tip gegeven aan ouder tevens de watertemperatuur te checken (Veiligheid.nl, z.d.).

Haren kammen

Volgens de literatuur en een professional worden de haren van het kind gekamd door de ouders. Eén professional en één ouder geven aan dat het kind dit zelf kan, maar wel soms wel hulp nodig heeft. In de applicatie wordt aangegeven dat het passend bij de leeftijd is, wanneer de ouder het haar nog kamt. Het is niet 'fout' om het kind het zelf te laten proberen en deze hierin te begeleiden. Voor sommige kinderen kan het kammen van haren als pijnlijk worden ervaren. In de applicatie worden een aantal adviezen gegeven. Houd het haar bij de wortel vast en borstel dat deel met de andere hand. Kam het haar van beneden naar boven. Borstel het haar bij voorkeur als het droog is, nat haar beschadigt sneller. Geef je kind een eigen borstel of kam. Dit is hygiënischer. (WIJ, z.d.). Wanneer ouders moeite hebben om het lange, klittende haar van hun kind te kammen en zij moeite hebben de tips in tekstvorm te begrijpen, kan er gebruik worden gemaakt van een instructiefilmpje. Volgens professionals werken filmpjes beter dan uitleg door middel van een tekst. Ze kunnen zien hoe het werkt en op deze manier blijft het beter hangen (fragment 5.4.5, 6.7.5). [Klik hier voor het instructiefilmpje 'haren kammen'.](#)

Aankleden

Volgens de literatuur, de professionals en de ouders kunnen kinderen van vier tot en met zes jaar oud zich zelfstandig aankleden. Eén professional benoemt dat het kind soms nog hulp nodig kan hebben met knopen en ritsen. Het klaarleggen van de kleding wordt door de ouders gedaan. Dit kunnen de ouders in de ochtend doen of 's avonds tijdens het voorbereiden op de volgende dag. De professionals en enkele ouders adviseren om de kleding de avond van te voren al klaar te leggen (fragment 13.3.5.). Bij de opvoedingstaken hoort het verzorgen van schone en passende kleding afgestemd op het weer. Het is van belang dat kinderen iedere dag een schone onderbroek aantrekken. Dit kan zowel in het ochtendritueel of het moment dat het kind 's avonds zijn pyjama aantrekt (Opvoed informatie, z.d.). In de applicatie worden ook adviezen gegeven over passende kleding bij verschillende weersomstandigheden.

Ontbijten

In paragraaf 2.1 staat bij de opvoedingstaken van de ouders dat een kind genoeg en gezond eten moet krijgen. Een professional benoemt dat het een signaal van problemen in het ochtendritueel is wanneer een kind honger heeft op school. Het ontbijt is vermoedelijk de belangrijkste maaltijd van de

dag. Het geeft energie na de nacht en zorgt ervoor dat de spijsvertering op gang komt (Voedingcentrum, z.d.). De energie die het ontbijt levert, zorgt tevens voor genoeg concentratievermogen op school. Daarnaast bevordert ontbijten het behouden van een gezond gewicht (Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, z.d.). Een voorbeeld van een gezond ontbijt is brood, hierin zitten veel belangrijke voedingsstoffen. Bruinbrood of volkorenbrood zijn de beste keuze, aangezien deze veel vezels bevatten. Een kind van vier tot acht jaar oud eet ongeveer twee tot vier sneetjes brood per dag. Het voedingscentrum geeft een overzicht van gezond beleg, op basis van de schijf van vijf en een aantal opties erbuiten (Voedingcentrum, z.d.). Het is van belang dat in de applicatie adviezen worden gegeven rondom gezond ontbijt. Volgens de literatuur en de interviews met zowel de professionals als de ouders kunnen kinderen zelfstandig hun ontbijt nuttigen. Zij hoeven hierbij niet geholpen of gevoerd te worden. In de meeste gevallen wordt het ontbijt wel bereid door de ouders. Of het ontbijt aan tafel of in de keuken wordt bereid is hierbij bepalend. Wanneer het ontbijt aan tafel wordt bereid kunnen ouders ervoor kiezen om het kind zelf te laten proberen een boterham te smeren (fragment 6.2.5).

Tandenpoetsen

Volgens de literatuur, professionals en zwakbegaafde ouders kunnen de kinderen begeleid tandenpoetsen. Dit houdt in dat het kind eerst zelf poetst en hierna wordt nagepoetst. Het is van belang dat ouders wordt aangeraden het kind te stimuleren zelf te poetsen. Dit draagt bij in de ontwikkeling van de zelfredzaamheid van het kind. In de applicatie worden ouders geadviseerd op basis van de richtlijnen voor het tandenpoetsen van een kind in de leeftijd vier tot met zes jaar oud. Een kind moet twee keer per dag zijn of haar tanden, gedurende twee minuten poetsen. Kinderen tot vijf jaar kunnen speciale tandpasta voor peuters en kleuters gebruiken. Vanaf het vijfde levensjaar kan het kind tandpasta voor volwassen gebruiken of tandpasta voor kinderen vanaf vijf jaar oud. Kies voor kinderen tot vier jaar voor een kleine, speciale tandenborstel met zachte haartjes of een elektrische tandenborstel voor peuters en kleuters (Gezond kindergebbit, z.d.). Ouders krijgen het advies om de tanden pas te poetsen na het ontbijt (Opvoed informatie, z.d.). Het is echter voor sommige ouders al een winst, wanneer de tanden überhaupt worden gepoetst (fragment 5.1.14). Hierdoor is ervoor gekozen ouders hier niet toe te verplichten. In de applicatie zullen adviezen rondom aanschaf de tandenborstel, gebruik tandpasta en tandartsbezoek worden opgenomen.

Sommige kinderen vinden het niet leuk om hun tanden te moeten poetsen. Een professional benoemt dat dit een behoorlijke strijd kan opleveren (fragment 1.4.5, 1.4.6). Met het tandenpoetslied kan het tandenpoetsen leuker gemaakt worden, daarnaast leert het kind hoe het zijn of haar tanden moet poetsen. Juist voor deze doelgroep kan het helpend zijn om met beelden te werken (fragment 5.4.5, 6.7.5). Deze wordt in de applicatie opgenomen, [Klik hier voor 'Het Tandenpoetslied'](#). Ouders kunnen ook gebruik maken van een tandenpoetsinstructiekaart, deze is opgenomen in de bijlage 1.3 en is wederom van de website van Mw. H. Peerenboom.

Tas klaarmaken

In de literatuur en vanuit de interviews met zowel de professionals als de ouders kwam naar voren dat de ouders de tas van kind klaar maken. De professionals raden ook bij het klaarmaken van de tas aan, om dit al de avond van te voren te doen. In de applicatie wordt vermeld, waar aan gedacht moet worden. Voor de eet- en drinkpauze, moet het kind drinken en een tussendoortje meenemen. In de applicatie zullen adviezen komen over gezonde tussendoortjes, zoals een stuk fruit (Voedingcentrum, z.d.). Wanneer het kind moet overblijven is het van belang dat de ouders een gevarieerde en gezonde lunch meegeven. Daarnaast moet het kind net zoveel meekrijgen als dat het kind thuis eet bij de lunch. De lunch kan worden gebaseerd op de richtlijnen van de eerder vermelde 'Schijf van vijf'. In de applicatie wordt de informatie verstrekt dat er geen vleeswaren moeten worden meegegeven die snel bederven, zoals rosbief, fricandeau en filet americain (Opvoed informatie, z.d.). Daarnaast wordt in de applicatie de tip gegeven om van te voren te bedenken of het kind gym heeft of andere activiteiten aangezien hiervoor spullen moeten worden meegenomen (Opvoed informatie, z.d.).

Vrije tijd

Zes van de zeven geïnterviewde ouders geven aan dat er in de ochtend tijd opgevuld wordt met televisie kijken en het spelen op tablets (fragment 8.1.1, 8.1.7, 9.1.1, 10.1.1, 11.1.1, 12.1.1, 13.1.1). In de meeste gevallen mag dit tijdens het ontbijt of wanneer alle andere taken zijn uitgevoerd. Eén professional geeft aan bij het neerzetten van ochtendstructuren ook gebruik te maken van de televisie (fragment 5.1.4). Dit wordt door zowel de literatuur als de professionals niet afgeraden. Wanneer er in het ochtendritueel tijd over is kan deze worden ingevuld met televisie kijken of de tablet en andere beeldschermen gebruiken. In de applicatie komen voorbeelden van activiteiten voor die in deze vrije tijd kunnen worden uitgevoerd. Televisie kijken wordt hier onder andere in opgenomen. De kinderen kunnen bijvoorbeeld ook een spelletje gaan doen, gaan lezen of tekenen.

Schoenen aantrekken

Volgens de literatuur kunnen kinderen van deze leeftijd zelf hun schoenen aantrekken. De professionals bevestigen dit, met als kanttekening dat dit wel ligt aan de sluiting van de schoenen. Eén ouder geeft aan nog steeds te moeten helpen met het strikken van de veters (fragment 8.8.1). In de literatuur komt naar voren dat kinderen binnen het speciaal basisonderwijs langer te tijd nodig hebben om zich vaardigheden eigen te maken. Om hierbij ondersteuning te bieden, kan het kind gebruik maken van een instructiefilmpje. Deze wordt in de applicatie opgenomen, [Klik hier voor het instructiefilmpje 'veters strikken'](#). De ouders kunnen ervoor kiezen een kind te motiveren met een diploma. Het kind krijgt een diploma wanneer het zelfstandig veters kan strikken. In bijlage 1.3 is een diploma opgenomen.

Jas aantrekken

Volgens de literatuur, de professionals en de ouders kunnen de kinderen in deze leeftijd zelfstandig hun jas aantrekken. Eén professional benoemt dat sommige kinderen nog moeite met de rits hebben. Daarnaast vertelde deze professional over een methode om je jas aan te trekken, zoals vermeld in deelparagraaf 2.3.3. De instructie van deze methode is opgenomen in bijlage 1.3. Ouders wordt aangeraden te kijken welke jas hun kind aantrekt. Hierbij moet erop worden gelet of de jas passend is met betrekking tot de verwachte weersomstandigheden. Dit sluit aan op het onderdeel kleding klaarleggen.

Naar school

Op het moment dat alle stappen van het ochtendritueel zijn doorlopen is het tijd om naar school te gaan. De wijze waarop men naar school gaat is per gezin verschillend. Dit kan bijvoorbeeld lopend, fietsend of met de auto zijn. Wanneer ouders op de fiets naar school gaan, wordt nog het advies gegeven het kind een fietshelm te laten dragen. Uit onderzoek blijkt dat veel kinderen van vier tot acht jaar oud in het ziekenhuis behandeld worden voor hoofdletsel dat is opgelopen tijdens het fietsen. Volgens dit onderzoek zijn de meeste van deze ongevallen eenzijdig, er is dus geen andere weggebruiker betrokken. Kinderen van vier tot met acht jaar fietsen zelfstandig maar beheersen de motorische vaardigheid soms nog niet volledig (Bloks, Vriend, Goldenbeld, & Schaalma, 2006, p. 74). Bij kinderen die speciaal basisonderwijs volgen kan de motorische ontwikkeling minder ontwikkeld zijn. Uit onderzoek blijkt dat er een relatie is tussen de cognitieve en motorische ontwikkeling (Diamond, 2000, p. 44 t/m 56). In de applicatie wordt deze ouders aangeraden hun kinderen op de fiets een fietshelm te laten dragen.

2.4.2 Het avondritueel

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op het samenvoegen van de literatuur uit de eerste drie paragrafen over het avondritueel. Deze informatie wordt, wanneer dit nodig is, aangevuld met nieuwe literatuur. Per activiteit in het avondritueel zal informatie worden verschaft en wordt beschreven wat van belang is om mee te nemen in de applicatie.

Vrije tijd

Zes van de zeven geïnterviewde ouders geven aan dat er na het eten nog tijd is om een activiteit te doen. Deze vrije tijd wordt opgevuld met onder andere: het spelen van spelletjes, achter de computer zitten, de tablet / telefoon gebruiken of televisie kijken. Professionals geven aan dat wanneer er niet te laat gegeten wordt, na het eten nog tijd is voor vrije tijd. De professionals raden een rustige activiteit aan. Voorbeelden die genoemd worden zijn: kleuren, tekenen, een spelletje spelen, lezen of buiten spelen. Twee professionals geven aan dat beeldschermen in de avond vermeden moeten worden, hoewel één professional aangeeft dat er in de avond door sommige gezinnen 'Sesamstraat' wordt gekeken (fragment 6.5.7). De literatuur geeft in deelparagraaf 2.3.2 aan dat beeldschermen in de avond een negatieve uitwerking hebben op het slapen gaan. Het in slaap komen wordt hierdoor bemoeilijkt. In de applicatie worden er een aantal voorbeelden van activiteiten gegeven die kunnen worden gebruikt om de vrije tijd in te vullen. Daarnaast wordt in de applicatie informatie gegeven over het gebruik van beeldschermen in de avond. In deelparagraaf 2.1.4 is één van de benoemde opvoedingstaken: 'het geven van positieve aandacht'. Dit kan onder andere door met het kind iets leuks te doen of samen te spelen. In de applicatie wordt aangeraden samen met het kind te spelen.

Douchen / bad

In deelparagraaf 2.1.4 wordt beschreven vanuit literatuur dat het kind minimaal eens per twee dagen moet douchen / in bad gaan. Een professional zegt hierover dat er een structuur in het douchen / in bad gaan moet zitten. Dat het kind alleen in de ochtend of alleen in de avond doucht / in bad gaat. De geïnterviewde ouders geven allemaal aan het kind in de avond te laten douchen / in bad laten gaan. Zowel de professionals als de ouders geven aan dat het ochtendritueel een hectisch moment is. Daarom wordt er in de applicatie voor gekozen de optie douchen / in bad in het avondritueel aan te bieden. Wel is er de mogelijkheid deze te verschuiven naar het ochtendritueel. In de applicatie komt informatie over veiligheid tijdens het douchen / in bad gaan. Zo mag het kind nooit alleen gelaten worden terwijl het in bad zit of onder de douche staat. Daarnaast komt in de applicatie de tip om eerst de watertemperatuur te testen alvorens het kind in bad of onder de douche te laten gaan. (Veiligheid.nl, z.d.). Ouders kunnen hiervoor het wasritueel gebruiken, deze is opgenomen bijlage 1.3 van de website opgroeikaarten.nl van deskundige, jeugdverpleegkundige Mw. H. Peerenboom.

Pyjama aantrekken

Eén professional gaf aan dat kinderen geholpen worden met het aantrekken van de pyjama, ook wanneer het kind dit al zelfstandig kan (fragment 4.9.12). In de literatuur in deelparagraaf 2.1.1 is naar voren gekomen dat het kind de mogelijkheid moet krijgen zich nieuwe taken eigen te maken, met ondersteuning van een volwassene. In de applicatie wordt daarom aangeraden dat het kind zelfstandig probeert de pyjama aan te trekken, met begeleiding van een volwassene. Zoals al beschreven is onder 'aankleden', komt in de applicatie dat het kind iedere dag schoon ondergoed aan moet trekken. Ouders kunnen kiezen of dit in het ochtend- of het avondritueel gebeurt.

Tandenpoetsen

Zie hiervoor ochtendritueel. Met het tandenpoetslied kan het tandenpoetsen leuker gemaakt worden, daarnaast leert het kind hoe het zijn of haar tanden moet poetsen. Juist voor deze doelgroep kan het helpend zijn om met beelden te werken (fragment 5.4.5, 6.7.5). Deze wordt in de applicatie opgenomen, [Klik hier voor 'Het Tandepoetslied'](#). Ouders kunnen ook gebruiken van een tandenpoetsinstructie kaart, deze is opgenomen in bijlage 1.3 en is wederom van de website van Mw. H. Peerenboom.

Toilet

Zie hiervoor ochtendritueel. In bijlage 1.3 is een 'toiletritueel' opgenomen van de website opgroeikaarten.nl van deskundige, jeugdverpleegkundige Mw. H. Peerenboom. Deze wordt ook via de applicatie ouders aangeboden. Zij kunnen deze voor het kind in het toilet ophangen.

Bedritueel

In deelparagraaf 2.1.4 is één van de benoemde opvoedingstaken: 'de ouder komt afspraken na, de ouder zorgt ervoor dat er regels en grenzen zijn'. Een van de voorbeelden die bij deze opvoedingstaak genoemd wordt is 'zorgen dat het kind weet welke regels er rondom naar bed gaan zijn'. Na het bedritueel moet het kind gaan slapen. Niet ieder gezin heeft hetzelfde bedritueel. Sommige gezinnen hebben geen bedritueel. Geïnterviewde ouders noemen voornamelijk de knelpunten op de momenten dat de kinderen moeten gaan slapen. Een professional vindt dit een belangrijk moment, maar geeft aan dat je dit de ouders niet mag verplichten. Het bedritueel hoeft niet lang te duren en kan bestaan uit bijvoorbeeld voorlezen, de dag doorspreken, een knuffel geven of kleding uitzoeken voor de volgende dag. Centrum Jeugd en Gezin noemt dat het voor een kind prettig is om de dag rustig af te sluiten. Dit geeft een kind duidelijkheid. Kinderen vinden het vaak prettig om een nachtlampje of licht op de gang aan te hebben (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.). In de applicatie wordt er niet verplicht om een uitgebreid bedritueel te hebben. Wel komt in de applicatie het advies om het bedritueel elke avond hetzelfde te houden en tenminste één van de eerder genoemde activiteiten te kiezen. Hoewel in de literatuur staat dat zwakbegaafden kunnen lezen, spreken drie professionals over ouders die zij begeleiden en moeite hebben met het lezen van veel tekst (fragment 1.2.6, 5.6.1, 6.6.4). In de applicatie worden twee luisterboeken opgenomen, één kort en één lang verhaal. [Klik hier voor het lange verhaal.](#) [Klik hier voor het korte verhaal.](#)

Slapen

Literatuuronderzoek geeft aan dat kinderen tussen de vier en negen jaar oud gemiddeld elf uur slaap per nacht nodig hebben. De slaapkamer moet een rustige en veilige omgeving voor het kind zijn (Centrum Jeugd en Gezin, z.d.). Professionals noemen ook het belang van een goede slaapplek. De slaapkamer is bijvoorbeeld geen opberghok, maar juist een fijne rustige plek die niet te veel prikkels geeft. In de applicatie wordt het advies gegeven de slaapkamer niet als strafplek te gebruiken. De slaapkamer moet een aangename plek zijn en niet geassocieerd worden met straf (Mindell & Owens, 2010). In de applicatie wordt een rekensom opgenomen, waarin kan worden ingevuld hoe laat het kind naar bed gaat, hoe laat het kind slaapt en hoe laat het kind wakker wordt. Hierdoor krijgen ouders inzicht in het feit of hun kind voldoende nachtrust krijgt. Op het moment dat dit niet het geval is komt er een advies, waarin aangegeven wordt hoe laat het kind wel naar bed moet om voldoende nachtrust te krijgen.

Voorbereiden ochtend

Drie professionals geven aan dat het voor ouders helpend kan zijn om 's avonds de ochtend al voor te bereiden. Wanneer al een aantal taken zijn gedaan, hoeft de ouder in de ochtend alleen nog maar het hoognodige te doen. Ouders kunnen bijvoorbeeld 's avonds al de tassen klaarmaken, brood smeren en de kleren klaarleggen. In de applicatie wordt bij het voorbereiden van de ochtend een afvinklijst weergegeven waarbij de ouder kan afvinken welke taken zijn uitgevoerd.

2.4.4 Deelconclusie

In deze deelparagraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag: 'Welke van de verkregen informatie omtrent het ochtend- en avondritueel, geschikt om ondersteuning te bieden aan zwakbegaafde ouders met kinderen op speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud, gaat in de applicatie gebruikt worden?'

In de applicatie wordt aan de zwakbegaafde ouders informatie verstrekt per activiteit in het ochtend- en avondritueel. De informatie die verstrekt wordt, is gebaseerd op literatuuronderzoek en interviews met professionals. Hieruit is gebleken dat de activiteiten die in het ochtendritueel voorkomen zijn: opstaan ouders, opstaan kind, wassen, haren kammen, aankleden, eten, tanden poetsen, toilet, vrije tijd, tas klaarmaken, schoenen aan, jas aan en naar school. De activiteiten die in het avondritueel voorkomen zijn: vrije tijd, douchen / in bad, pyjama aan, tanden poetsen, toilet, bedritueel, slapen en ochtend voorbereiden. De informatie wordt bij een aantal activiteiten ondersteund door het gebruik van film, dagritmekaarten, afvinklijsten en diploma's. De volgorde van activiteiten wordt door de ouder

zelf bepaald. Wanneer deze is vastgezet, wordt bij het opnieuw openen van de applicatie dezelfde volgorde aangehouden. Door middel van een afvinklijst wordt de ouder er op geattendeerd dat er geen randzaken mogen spelen tijdens het ochtend- en avondritueel. Daarnaast wordt er in de applicatie gewezen op een positieve benadering, het geven van complimenten en benoemen van gewenst gedrag. In elke activiteit zal hierbij worden stilgestaan.

2.5 Vormgeving van de applicatie

In deze deelparagraaf wordt deelvraag vijf beantwoord. Deze luidt als volgt: 'Op welke wijze kan de applicatie gebruiksvriendelijk voor zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs worden vormgegeven?'

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag is er literatuuronderzoek gedaan en zijn er interviews gedaan. Er zijn zowel interviews met de professionals gedaan als met de doelgroep: zwakbegaafde ouders. In het literatuuronderzoek is onder andere gebruik gemaakt van de literatuur over ouders met een licht verstandelijke beperking. Verdere zoektermen die gebruikt zijn, zijn onder andere: lettertypen, communicatie, grafisch ontwerpen, taal in hersenen, pictogrammen, symbolen, kleuren, gebruiksvriendelijkheid en informatieverwerking bij zwakbegaafden. Er is gebruik gemaakt van informatie uit boeken. De afgenomen interviews zijn met dezelfde professionals en zwakbegaafde ouders als in paragraaf 2.2 en 2.3. In de interviews met de professionals zijn zij rondom topic 'vormgeving applicatie' bevraagd. Hier zijn een drietal kernlabels uitgekomen. Deze zijn: informatieverwerking doelgroep, hulpmiddelen en aansluiten bij de doelgroep. In de interviews met de doelgroep: zwakbegaafde ouders, zijn twee vragen gesteld over applicaties in het algemeen. De antwoorden op deze vragen zijn geplaatst onder het topic 'applicatie', waar twee kernlabels uit zijn gekomen: 'wel gebruiken' en 'niet gebruiken'. Gebruiken verwijst naar het gebruik van een applicatie. In bijlage 3 zijn de interviewvragen opgenomen en in bijlage 4 zijn de labelschema's opgenomen.

Deze paragraaf start met het beschrijven van het gebruik van taal in de applicatie. Dit houdt onder andere de keuze van het lettertype en de woorden in. Vervolgens worden visualisaties besproken. Hoe visualisaties de communicatie kunnen ondersteunen en hoe deze door de doelgroep worden ervaren. Daarnaast wordt er gekeken naar kleur. Er wordt gekeken naar de invloed van kleuren op mensen en hoe dit in een applicatie verwerkt kan worden. Het laatste onderdeel is de indeling van de applicatie. Besproken wordt wat belangrijk is in de globale vormgeving van de applicatie. Elke deelparagraaf start met literatuuronderzoek. Vervolgens wordt de opinie van de professional op dit onderwerp beschreven. Daarna wordt de mening van de zwakbegaafde ouder aangehaald. Deze paragraaf wordt afgesloten met een deelconclusie.

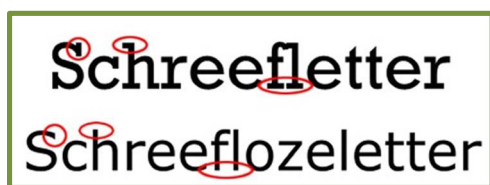
2.5.1 Taal

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op het gebruik van taal in de applicatie. Om hier een goed beeld van te krijgen wordt er gekeken hoe taal in de hersenen werkt, op welke wijze taal bij zwakbegaafden wordt verwerkt en hoe taal een rol speelt in de applicatie.

Literatuur

Binnen de cognitieve neurowetenschap wordt taal onderzocht met als doel de structuur en werking van het taalsysteem in kaart te brengen. Er zijn meerdere taalfuncties die elk op een eigen manier werken. Hier zal worden ingegaan op de functie; woordbetekenis. De betekenis van een woord is het concept waarmee het verbonden is. Het woord 'koe' is verbonden aan het concept 'koe'. Dit concept moet aanduiden dat het om een levend wezen gaat, een zoogdier, een dier dat wordt gebruikt voor het verkrijgen van melk, een gevlekt dier. Woorden lijken georganiseerd in clusters die verband houden met betekenisovereenkomst. In de hersenen zijn deze clusters opgeslagen als knopen in een netwerk. Wanneer twee woorden een sterke betekenisverwantschap hebben, liggen hun knopen dicht bij elkaar. Wanneer een woord wordt waargenomen of geproduceerd neemt de activatie in de betreffende knoop sterk toe (Wijnen & Verstraten, 2008, p. 202 & 207).

Mensen die op zwakbegaafd niveau functioneren blijken vaak, door alle bijkomende problematiek in hun functioneren, erg vergelijkbaar met licht verstandelijk beperkten (Scharloo, Ebbers, & Spijker, 2014, p. 90). Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben ondersteuning nodig op het gebied van communicatie. Zij kunnen zich moeilijker in woorden uitdrukken en begrijpen nuances in taal niet goed. Begrijpend lezen vormt vaak een probleem, evenals schrijven. De betekenis van woorden als: opvoeden, structuur en ontwikkeling, worden niet als vanzelfsprekend begrepen. De woorden worden herkend maar de precieze uitleg hiervan is onbekend. Taal wordt letterlijk genomen, er wordt concreet en in het hier en nu gedacht. Hun denken verloopt trager. Ze hebben meer tijd nodig om nieuwe informatie te verwerken en aan te leren (Jong, Stremmelaar, & Looij, 2013, p. 15).

(Keizer, 2012)

Bij het gebruik van taal moet over het gebruik van lettertypen, zinnen, woorden en dergelijke nagedacht worden. Kijkend naar het lettertype, zijn de boodschap en het doel van het ontwerp doorslaggevend bij de keuze van het lettertype. Bij informatieve ontwerpen is helderheid belangrijk; schreefloze letters met heldere en eenvoudige structuur worden dan gebruikt. Schreefloze letters en letters met een rechte schreef hebben meer gezag (Dabner, 2005, p. 83). In de hierboven staande afbeelding is het verschil tussen een schreefletter en een schreefloze letter te zien. Het meest gebruikte schreefloze lettertype is: 'Helvetica'. Dit lettertype staat in de top tien van meest populaire lettertypen op de voorpagina van de honderd grootste Amerikaanse kranten. Het is een strak en neutraal lettertype, welke goed leesbaar is (Pohlen, 2010, p. 171). De optimale hoeveelheid karakters per regel ligt ergens tussen de 60 en 72, hoewel deze waarden losser gehanteerd kunnen worden bij kleinere hoeveelheden tekst. Wanneer regels te lang zijn, kan het oog de regel niet meer vasthouden. Wanneer ze te kort zijn wordt het lezen verstoord omdat steeds teruggekeerd moet worden naar het begin van een nieuwe regel (Dabner, 2005, p. 85).

Helvetica

(The fonty, z.d.)

Professionals

Een professional raadt aan om het lettertype groot te maken, waardoor de tekst makkelijker te lezen is (fragment 5.5.2). Twee professionals geven aan dat er gebruik moet worden gemaakt van korte zinnen, ondersteund met afbeeldingen (fragment 3.7.1, 6.7.3). Drie professionals geven aan dat er zo min mogelijk tekst gebruikt moet worden (fragment 1.7.1, 3.9.2, 5.4.2). Een andere professional noemt het gebruik van spraak als vervanging voor tekst voor zowel de ouder als voor het kind (fragment 1.8.1). De tekst die gebruikt wordt, kan het best op een simpele manier aan de doelgroep aangeboden worden. De professional noemt dit 'Jip en Janneke taal' (fragment 2.8.3). Eén professional geeft aan dat te veel tekst gebruiken een valkuil kan zijn, zij kunnen hierdoor overvraagd worden. Het heeft de voorkeur van deze professional om te werken met afbeeldingen, omdat het dan realistischer wordt voor de doelgroep (fragment 1.7.2).

Zwakbegaafde ouders

In de interviews met de doelgroep heeft één ouder het gebruik van tekst genoemd. Deze ouder geeft aan dat het niet prettig is om veel tekst te moeten lezen. Het is volgens deze ouder leuker om korte stukken tekst te lezen. Daarnaast zijn korte stukken tekst makkelijker te lezen, geeft deze ouder aan (fragment 10.9.2).

Zowel de literatuur, de professionals als de doelgroep geven aan dat er zo min mogelijk gebruikt moet worden gemaakt van tekst. De tekst die gebruikt wordt, is duidelijk, simpel en mag niet op meerdere manieren kunnen worden opgevat. Het lettertype 'Helvetica' is zeer geschikt omdat deze goed leesbaar is, het lettertype is groot. Waar mogelijk moet tekst ondersteund worden door het gebruik van afbeeldingen. De tekst die gebruikt wordt, is geschreven in 'Jip en Janneke' taal. Daarnaast kan er ook gekozen worden om de tekst te laten voorlezen.

2.5.2 Visualisaties

In deze deelparagraaf richt het onderzoek zich op visualisaties bij zwakbegaafde ouders. In het literatuuronderzoek wordt beschreven wat pictogrammen zijn en hoe deze kunnen worden ingezet. Vervolgens wordt er beschreven wat professionals aangeven over het gebruik van pictogrammen, film en beloningskaarten. Afgesloten wordt met de mening van zwakbegaafde ouders op visualisaties.

Literatuur

Taal gebruiken we om te communiceren. Taal en communicatie zijn echter niet hetzelfde. Communiceren kan op allerlei manieren, met gebruikmaking van allerlei hulpmiddelen. Communicatie is deels aangeboren en deels na de geboorte aangeleerd. Bijvoorbeeld door associatief leren, instructies of imitatie. Dit gedrag vereist mogelijkheden om eigen gedrag te vergelijken met doelstellingen en met gedrag van anderen (Wijnen & Verstraten, 2008, p. 205 & 250). Een ondersteunende vorm van communiceren is visualiseren. De definitie van visualisatie is: 'een begrip voorspelbaar maken'. Dit kan door middel van pictogrammen, foto's en voorwerpen. Het zijn hulpmiddelen om de geschreven of de gesproken taal te verduidelijken en te ondersteunen. Ze worden met andere woorden gebruikt in combinatie met de gesproken en/of geschreven taal, maar hebben nooit de bedoeling de taal te vervangen. Visualisaties kunnen een voorstelling maken van een activiteit, een ruimte, een persoon of een voorwerp (Rijdt, Serrien, & Dam, 2014, p. 14).

Pictogrammen zijn eenvoudige tekeningen die de betekenis van een situatie of een begrip duidelijk maken. Ze zijn abstracter dan voorwerpen of foto's en zijn meestal herkenbaar aan het zwart-wit contrast. Meestal wordt één bepaald systeem gebruikt om afspraken, plaatsen en mensen visueel voor te stellen en wordt op dat vlak naar uniformiteit gestreefd (Rijdt, 2013, p. 62 & 63). Er zijn verschillende doelen m.b.t. visuele ondersteuning te onderscheiden. Onder andere het visualiseren van taken en opdrachten en tijd en ruimte ordenen. Dit wordt receptief communicatie-ondersteunend materiaal genoemd (Rijdt, 2013, p. 63 & 64). Het aantal symbolen en welke symbolen je wilt gebruiken is afhankelijk van de taalontwikkeling van de doelgroep. Als het abstractieniveau van de doelgroep laag is en de moeilijkheidsgraad van het pictogram hoog, zal de doelgroep eerder afhaken. Er zijn op het internet verschillende (gratis) pictogrammen te vinden. In de literatuur worden een aantal aanbieders van pictogrammen genoemd. De twee meest gebruikte zijn Visitaal en Sclera. Visitaal bestaat uit vierkante afbeeldingen met een witte figuur op een zwarte achtergrond. Boven de afbeelding staat in witte letters het corresponderende woord. Door het zwart/wit contrast zijn deze pictogrammen duidelijk zichtbaar op afstand. Het voordeel van dit pictogrammensysteem is dat het pictogram altijd gebruikt wordt in combinatie met het geschreven woord welke het begrip kort en kernachtig samenvat. Sclera pictogrammen zijn bedoeld ter ondersteuning van visualisaties en dus niet als communicatiesysteem op zich. Het zijn vierkante pictogrammen op een zwarte achtergrond. De pictogrammen die hier worden aangeboden, dienen op de eerste plaats duidelijkheid en structuur aan te bieden. Andere toepassingen zijn niet uitgesloten of verboden. Er zijn meerdere mogelijkheden voor één begrip. Wat voor de een duidelijk is, is dat voor de ander soms niet (Rijdt, 2013, p. 64 & 65).

Professionals

Meerdere professionals geven aan dat het gebruik van beelden helpend kan om de koppeling naar de praktijk te maken. Het gebruik van beelden is laagdrempelig (fragment 1.7.2, 2.8.2, 3.9.3). Over het gebruik van pictogrammen geeft één professional aan dat deze zo veel mogelijk gebruikt moeten worden (fragment 5.4.1, 5.4.3). Een andere professional zegt over het gebruik van pictogrammen dat deze sober gehouden moeten worden, omdat de details vaak niet kloppen met de situatie thuis. Voor de doelgroep kan dit een reden zijn om hier niet mee aan het werk te gaan (fragment 2.10.3). Daarnaast wordt door twee professionals het gebruik van film genoemd (fragment 5.4.5, 6.7.4, 6.7.5). Een film kan als voorbeeld dienen voor onder andere tandenpoetsen. Hierdoor wordt het tandenpoetsen leuker en kunnen de twee minuten die hiervoor staan beter worden aangehouden (fragment 5.4.5). Een andere professional geeft aan dat filmpjes beter onthouden worden dan tekst (fragment 6.7.5). Het veelvuldig gebruik van filmpjes wordt door één professional afgeraden, omdat de kans kleiner wordt dat deze allemaal bekeken worden (fragment 5.4.5). Het gebruik van beloningskaarten

wordt niet aangeraden door professionals. Beloningskaarten worden ingezet om kinderen iets aan te leren. Deze moeten op een juiste manier worden ingezet, wil dit het juiste effect hebben. Stickers moeten op het goede moment worden gegeven. Er moet een beloning zijn wanneer de kaart vol is. Dit vraagt veel van de doelgroep. Er zal uitleg gegeven moeten worden aan de ouders voordat zij deze beloningskaarten inzetten. (fragment 2.9.1, 2.9.2). Deze professional geeft daarnaast aan dat wanneer er beloningskaarten worden ingezet, de toepassing hiervan door middel van een film kan worden uitgelegd (fragment 2.9.5).

Zwakbegaafde ouders

Verschillende ouders hebben aangegeven een applicatie met visualisaties prettig te vinden. Eén ouder noemt het verwerken van voorlichtingsfilms, bijvoorbeeld voor wanneer het kind in de groei komt (fragment 7.8.3). Een andere ouder noemt het gebruik van beelden zoals een zon voor het opstaan en de dag en een maan voor het slapen gaan (fragment 13.7.4). Daarnaast noemt een ouder het gebruik van pictogrammen waardoor de applicatie tevens toegankelijk wordt voor het kind (fragment 10.8.1).

Pictogrammen moeten bij de doelgroep 'zwakbegaafde ouders' zo veel als mogelijk is worden ingezet ter ondersteuning van de geschreven taal. De pictogrammen die worden gebruikt, mogen over weinig details beschikken en er moet één stijl worden aangehouden. Films worden aangeraden mits deze niet te veel worden gebruikt. Het gebruik van beloningskaarten wordt afgeraden omdat dit veel van de zwakbegaafde ouders vraagt en hier extra ondersteuning bij nodig is.

2.5.3 Kleur

Deze deelparagraaf richt zich op de invloed die kleur heeft op mensen. In het eerste gedeelte wordt door middel van literatuuronderzoek beschreven welke uitwerking verschillende kleuren hebben. In het tweede gedeelte wordt er beschreven welke kleuren volgens professionals geschikt zijn om in een applicatie voor zwakbegaafde ouders te gebruiken. In het derde deel wordt de mening van de zwakbegaafde ouders over het gebruik van kleur beschreven.

Literatuur

Visuele waarneming neemt een prominente plaats in binnen een leven. Twintig procent van de hersenschors houdt zich bezig met het verwerken van visuele informatie. Kleuren bereiken het visuele leven, maar zijn ogenschijnlijk niet noodzakelijk (Wijnen & Verstraten, 2008, p. 78 & 89). Wel hebben kleuren een spectaculaire invloed op ons geheugen. Wie een les moet leren, leert 55 tot 78 procent beter dankzij kleur. Kleur helpt ons daarnaast om te begrijpen. Ze verbeteren ons begrip met 73 procent. De kleuren groen, geel, oranje en blauw bevorderen het leervermogen. Oranje verbetert tevens sociaal gedrag. Blauw heeft echter het mankement dat het afleidt, omdat voornamelijk kinderen sneller in een fantasiewereld duiken. Mensen werken beter, sneller en maken minder fouten in een ruimte met opvallende kleursetting (Causse, 2015, p. 54). De literatuur schrijft veel over de uitwerking van kleuren op mensen. Zo wordt rood geassocieerd met vuur. Het is een intense en agressieve kleur en komt op de kijker af. Deze kleur doet de spierspanning en de bloeddruk oplopen. Een kleur welke een andere uitwerking heeft op mensen is de kleur groen. De kleur groen wordt geassocieerd met de lente, de jeugd en het milieu. Het heeft een kalmerende werking en is minder inspannend voor de ogen en de zenuwen dan alle andere kleuren (Dabner, 2005, p. 35). Daarnaast is groen de kleur van evenwicht en is het een kleur die geruststelt en kalmeert, doordat deze kleur de bloeddruk doet dalen. Groen is een evenwichtige kleur die helpt tegen stress en zorgt voor een goed gevoel. Groen is tevens een goede kleur om vertrouwen te wekken. Dit lijkt aan te sluiten bij het doel van de applicatie. Daarnaast heeft zwart een grote invloed op mensen. Als verpakking of product zal zwart status geven en de indruk wekken toegang te bieden tot een wereld van luxe. Het chicst is de tint matzwart (Causse, 2015, p. 140 t/m 144). Dit echter niet het doel van de applicatie.

Professionals

Een professional raadt het gebruik van drukke kleuren af. Op hectische momenten wordt het gebruik van een rustige kleur aangeraden (fragment 5.5.1). Daarnaast raden twee professionals het gebruik van de kleur rood af, vanwege het gevoel van afwijzing die deze kleur kan oproepen. Groen wordt wel aangeraden op het moment dat iets goed gaat (fragment 3.9.1, 5.5.1). Een andere professional geeft aan dat het gebruik van één kleur het meest passend is voor de doelgroep. Wanneer gebruik gemaakt wordt van veel verschillende kleuren kan de doelgroep hierin vastlopen. Deze professional noemt als voorbeeld dat een dekbed bij de ouder thuis wit kan zijn, terwijl deze op een afbeelding rood is. Deze ouders kunnen daar niets mee (fragment 2.10.2). Daarnaast geeft deze professional hierbij aan dat de kleuren die gebruikt worden, vrolijk moeten zijn. Het moet er leuk uit zien, waardoor het aantrekkelijk voor de doelgroep wordt om naar te kijken (fragment 2.10.4).

Zwakbegaafde ouders

Over kleur geeft de doelgroep aan dat gebruik gemaakt moet worden van vrolijke kleuren (fragment 7.8.2) en dat voorkomen moet worden dat het somber oogt. Voornamelijk wanneer ouders het moeilijk hebben met de opvoeding, spreekt weinig kleurgebruik niet aan (fragment 13.7.3). Eén ouder spreekt zich uit over het gebruik van de kleuren rood, geel en groen. Dit zijn kleuren zijn die vaak gebruikt kunnen worden: wanneer iets goed gaat kan gekozen worden voor groen, als het niet helemaal goed gaat voor oranje en als het niet goed gaat voor rood. (fragment 8.9.2). Verder benoemt één ouder dat ze een applicatie niet gebruikt wanneer er geen gebruik gemaakt wordt van kleuren (fragment 10.9.1).

De kleur die het meest geschikt is vanuit literatuuronderzoek is groen, vanwege de kalmerende werking. Professionals geven aan dat er gebruik gemaakt moet worden van één, niet te drukke, kleur. Ook noemen zij het gebruik van de kleur groen op het moment dat iets goed gaat. De kleur die gebruikt wordt moet wel leuk zijn om naar te kijken. De doelgroep geeft ook aan dat het een leuke, vrolijke kleur moet zijn. Volgens de literatuur bevat de kleur groen deze elementen.

2.5.4 Indeling applicatie

Deze deelparagraaf gaat nader in op de gebruiksvriendelijkheid van de applicatie. Het begrip gebruiksvriendelijkheid wordt in het eerste deel toegelicht. In het tweede deel wordt de opinie van professionals over de indeling van een applicatie beschreven. In het derde en laatste deel wordt de mening van de doelgroep: zwakbegaafde ouders, beschreven.

Literatuur

Gebruiksvriendelijkheid is een begrip dat de kwaliteit aangeeft betreft hoe eenvoudig de applicatie is in het gebruik. Jacob Nielsen, een expert op het gebied van gebruiksvriendelijkheid geeft aan dat dit bestaat uit een zestal componenten. De eerste component is leerbaarheid, de mate van gemakkelijheid voor gebruikers om de applicatie de eerste keer te gebruiken. De tweede component is de efficiëntie, de snelheid waarin gebruikers taken kunnen uitvoeren nadat zij geleerd hebben hoe de applicatie werkt. De derde component is de onthoudbaarheid. Hoe lang het duurt voordat de gebruiker weer efficiënt en snel kan werken, wanneer deze de applicatie een tijd niet gebruikt heeft. De vierde component is de foutgevoeligheid: hoeveel fouten gebruikers maken, hoe erg deze fouten zijn en hoe snel de gebruiker na het maken van deze fouten wederom aan de slag kan. De vijfde component is de voldoening, het plezier dat de applicatie de gebruiker biedt. De zesde en laatste component is de gebruikerswaarde. De mate waarin het product gebruikt kan worden om voor de gebruiker gespecificeerde doelen te realiseren. Iets is pas nuttig wanneer het gebruikerswaarde heeft en gebruiksvriendelijk is (Bruin, 2012, p. 11). Een applicatie moet vriendelijk, makkelijk en plezierig zijn in het gebruik en er moeten doelen te behalen zijn. Bij de doelgroep: zwakbegaafde ouders, is dit nog belangrijker. De doelgroep heeft moeite met het structureren van informatie en het scheiden van hoofd- en bijzaken. Het is raadzaam om informatie vooraf al te structureren en te vereenvoudigen om de doelgroep niet te overbelasten. Er is externe sturing nodig en de aangeboden informatie moet vereenvoudigd, gedoseerd en geordend aan bod komen (Zoon, 2015, p. 3).

Professionals

Twee professionals geven aan dat de indeling zo eenvoudig mogelijk gehouden moet worden met weinig menu's. Zo min mogelijk gebruik gemaakt moet worden van opties die aan en uit gezet kunnen worden (fragment 5.5.3, 2.10.3). De informatie moet kort en krachtig aan de doelgroep worden aangeboden, bij voorkeur stapsgewijs (fragment 3.7.2). Een professional geeft aan dat het voor de doelgroep helpend is wanneer er in een applicatie ook achtergrondinformatie geboden wordt. Deze professional noemt dit 'weetjes' en geeft voorbeelden als: 'waarom moeten tanden gepest worden' en 'waarom moet er schone kleding aangetrokken worden'. De professional geeft aan dat ouders hierdoor sneller initiatief zullen nemen om deze taken daadwerkelijk uit te voeren (fragment 2.4.3, 2.4.4). In deelparagraaf 2.2.3 geven professionals aan dat de doelgroep niet altijd het belang van het kind voorop stelt. Er spelen veel randzaken bij ouders die eerst opgelost moeten worden (fragment 1.3.1, 1.3.2). In deelparagraaf 2.4.3 is beschreven dat een afvinklijst van randvoorwaarden in de applicatie wordt opgenomen. Dit is op basis van wat deze professional over de indeling van de applicatie aangeeft. Daarnaast is in deelparagraaf 1.4.3 beschreven dat er in de applicatie complimenten worden opgenomen.

Zwakbegaafde ouders

Ouders geven aan dat het prettig is om een overzichtelijke applicatie te hebben (fragment 13.7.5). Het wordt als nadelig beschouwd wanneer er veel menu's zijn. Een ouder noemt als voorbeeld dat er enkel tussen het ochtend- en avondritueel kan worden geschakeld (fragment 13.7.5). Tevens vinden ouders het prettig wanneer het kind bij de applicatie betrokken kan worden door te werken met pictogrammen. Hierdoor weet het kind wat er van hem/haar verwacht wordt en op den duur wat de volgende stap is (fragment 10.8.1).

Een applicatie is volgens de literatuur gebruiksvriendelijk wanneer deze simpel is in gebruik, zowel bij de start als wanneer er langere tijd geen gebruik van gemaakt is. Daarnaast moet een applicatie plezier bieden tijdens het gebruik en de door de gebruiker vooraf gestelde doelen bereiken. Professionals geven ook aan dat een applicatie simpel in het gebruik moet zijn met weinig gebruik van menu's en opties die aan- of uitgezet kunnen worden. Er moet in de applicatie achtergrondinformatie geboden worden over activiteiten, gedrag en tips. Daarnaast moet er aandacht zijn voor de randvoorwaarden waar de ouder aan moet voldoen. Tevens geeft de doelgroep aan dat een applicatie overzichtelijk moet zijn met weinig menu's. De informatie moet vereenvoudigd, gedoseerd en geordend aan bod komen.

2.5.5 Deelconclusie

In deze deelparagraaf wordt antwoord gegeven op de deelvraag: 'Op welke wijze kan de applicatie gebruiksvriendelijk voor zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs worden vormgegeven?'

Op basis van de beschreven informatie omtrent vormgeving, kan de vormgeving van de applicatie met betrekking tot het lettertype, tekstgebruik, kleur, visualisaties, film en indeling worden bepaald. Het schreefloze lettertype 'Helvetica' is geschikt voor zowel de applicatie als voor de doelgroep. Het gebruik van veel tekst is voor deze doelgroep volgens de literatuur, professionals en doelgroep zelf ongeschikt. Wanneer er gebruik gemaakt wordt van tekst, is het passend dit te verduidelijken met afbeeldingen. Bruikbare afbeeldingen zijn pictogrammen. Wanneer deze pictogrammen in één stijl met weinig details zijn vormgegeven, kan dit voor verduidelijking zorgen bij de doelgroep. Het gebruik van zowel details als kleur in de pictogrammen kan tot verwarring leiden, wanneer deze niet overeenkomen met de beleving van de doelgroep. De applicatie zelf, waaronder de menu's en achtergrond, kunnen wel in kleur. Aangeraden wordt om één rustige kleur te gebruiken, zodat kleur niet afleidt. Om de applicatie aantrekkelijk te maken, kan er gekozen worden voor de kleur groen. Deze kleur zorgt voor een positief gevoel en creëert rust. Deze rust is ook één van de randvoorwaarden voor de ouders om aan zowel het ochtend- als het avondritueel te kunnen beginnen. Wanneer de doelgroep onrustig is of niet lekker in hun vel zit, zal dit zijn weerslag hebben op het verloop van beide

rituelen. In de applicatie kunnen deze randvoorwaarden als pop-up verschijnen, alvorens de doelgroep kan starten met het ochtend- of avondritueel. De applicatie zelf moet simpel worden vormgegeven, weinig opties die in- en uitgeschakeld kunnen worden. De doelgroep moet de applicatie gemakkelijk kunnen begrijpen, zonder hierin het overzicht te verliezen. Er wordt aangeraden, door zowel de professionals als de doelgroep, om achtergrondinformatie te verschaffen. Dat iedere taak in het ochtend- en avondritueel uitleg bevat over wat het belang van de taak is en wat tips voor het uitvoeren van deze taken zijn. Deze informatie kan worden weergegeven in combinatie met afbeeldingen en filmpjes. Filmpjes worden als goed hulpmiddel gezien. Alleen een overdaad aan filmpjes leidt af. De informatie moet vereenvoudigd, gedoseerd en geordend aan bod komen.

3. Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

In deze paragraaf zal met behulp van de deelvragen, antwoord gegeven worden op de onderzoeksvraag: ‘Welke behoefte aan informatie en ondersteuning hebben zwakbegaafde ouders , met kinderen van vier tot en met zes jaar oud, nodig. Toegespitst op het speciaal basisonderwijs en met betrekking tot het ochtend- en avondritueel .Hoe kan dit worden vormgegeven in een applicatie passend bij de doelgroep?’

Uit het onderzoek is gebleken dat, zowel zwakbegaafde ouders als kinderen op het speciaal basisonderwijs, behoefte hebben aan structuur. Zij hebben een vertraagde verwerkingssnelheid, hierdoor hebben zij meer tijd nodig om iets aan te leren. Zij zijn gebaat bij veel herhaling om zich patronen en handelingen eigen te maken. Zwakbegaafde ouders hebben moeite met plannen, organiseren en het uit zichzelf vast houden van structuren. Zij hebben hierbij ondersteuning nodig. Daarbij is het van belang dat de structuur wordt afgestemd op de ouders en het kind, aangezien de volgorde van activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel niet bij ieder gezin hetzelfde is. Het is van belang dat de gekozen structuur wordt gehandhaafd. Dit zorgt voor duidelijkheid en herhaling, waardoor kinderen sneller zelfstandig activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel kunnen uitvoeren. Om de zelfstandigheid van kinderen in de leeftijd van vier tot en met zes jaar te vergroten hebben zij een omgeving nodig die hen veiligheid en vertrouwen biedt. Op het moment dat er structuur en regelmaat is voelen kinderen zich veilig en neemt het zelfvertrouwen toe. Zwakbegaafde ouders geven aan dat er behoefte is aan meer zelfstandigheid van het kind. Wanneer de kinderen zelfstandig de activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel kunnen uitvoeren, verloopt het perfect. De zwakbegaafde ouders geven aan vragen of opdrachten vaak te moeten herhalen en willen dat hun kinderen beter naar hen gaan luisteren. Zowel in de literatuur als door professionals wordt er een groot belang gehecht aan het geven van complimenten en een positieve benadering van het kind. In de beschrijving van de ochtend- en avondrituelen door de zwakbegaafde ouders komt dat weinig terug. In de applicatie wordt daarom het geven van complimenten opgenomen om ouders te ondersteunen in het geven van positieve aandacht aan het kind. In de applicatie wordt bij iedere taak stilgestaan bij de positieve benadering, het geven van complimenten, en het benoemen van gewenst gedrag

Naast het aanbrengen van structuur geven professionals aan dat zwakbegaafde ouders moeite kunnen hebben met de persoonlijke verzorging van zowel het kind als van zichzelf. De professionals geven aan dat het hen qua kennis ontbreekt aan het belang van persoonlijke verzorging. Ouders hebben behoefte aan informatie en instructie omtrent het ochtend- en avondritueel. Er wordt door professionals genoemd dat de zwakbegaafde ouders gefocust kunnen zijn op hun eigen problematiek en het hen ontbreekt aan rust. Een manier om rust te creëren in het ochtend- en avondritueel is door het aanbrengen van een duidelijke structuur. Naast het aanbrengen van structuur moet de zwakbegaafde ouder, volgens de professional, eerst aan een aantal randvoorwaarden voldoen. Zo moeten de ouders zich rustig voelen, alles klaar hebben staan en de tijd kunnen nemen voor het kind. De literatuur bevestigt dat de ouder het vermogen moet hebben afstand te kunnen nemen van hun eigen specifieke behoeften en verlangens. Wanneer de ouder aan deze randvoorwaarden kan voldoen zal het ochtend- en avondritueel soepeler verlopen. Een pop-up met de randvoorwaarden omtrent rust bij de ouders kan in de applicatie worden opgenomen. Deze pop-up kan verschijnen voordat de ouders beginnen met het ochtend- en avondritueel.

Uit onderzoek van de literatuur en de gesprekken met de ouders en professionals zijn diverse activiteiten ,van zowel het ochtend- als het avondritueel, naar voren gekomen. De activiteiten die plaatsvinden in het ochtendritueel zijn: opstaan ouders, opstaan kind, toilet, wassen, haren kammen, aankleden, ontbijten, tandenpoetsen, tas klaarmaken, vrije tijd, schoenen aantrekken, jas aantrekken

en naar school. Deze volgorde wordt in de applicatie weergegeven, echter kan de indeling naar wens worden veranderd. De activiteiten die plaatsvinden in het avondritueel zijn: Vrije tijd, douchen / bad, pyjama aantrekken, tandenpoetsen, toilet, bed ritueel, slapen, voorbereiden ochtend. Voor de avond geldt het zelfde als voor de ochtend, ook hier is aanpassing mogelijk. Zwakbegaafde ouders en kinderen op het speciaal basisonderwijs kunnen ,bij het aanleren van vaardigheden of het krijgen van informatie, gebaat zijn bij visuele ondersteuning. De literatuur en professionals prijzen het gebruik van pictogrammen en filmpjes aan.

Er is onderzocht op welke wijze de ondersteuning kan worden vormgegeven in een applicatie. De vormgeving van een applicatie bestaat uit tekstgebruik, lettertype, kleur, visualisatie, film en een overzichtelijke indeling. Er kan ,volgens de literatuur, de professionals en de ouders, gesteld worden dat het gebruik van veel tekst voor deze doelgroep ongeschikt is. Er wordt aangeraden, bij gebruik van tekst, deze te verduidelijken met afbeeldingen. De meest passende afbeeldingen zijn pictogrammen. Met name pictogrammen die niet te veel kleur of details bevatten, passend bij de belevingswereld van de kinderen. Daarnaast is een goed lettertype ondersteunend (schreefloos). Deze wordt met name gebruikt bij informatieve onderwerpen, een passend lettertype is 'helvetica'. De professionals en ouders geven aan het prettig te vinden als er in de applicatie kleur wordt gebruikt. Uit onderzoek is gebleken dat de kleur groen een positieve en rustgevende werking heeft op het brein. Dit is passend bij de doelgroep omdat 'rust' een belangrijke voorwaarde is voor het ochtend- en avondritueel. Voor de indeling van de applicatie is het volgens de literatuur, de professionals en de ouders van belang dit zo simpel mogelijk vorm te geven. Dit kan door weinig opties te geven die in- of uitgeschakeld kunnen worden. De doelgroep moet de applicatie gemakkelijk kunnen begrijpen en het overzicht kunnen houden. Voor de doelgroep is het volgens, zowel de professionals als de ouders , van belang dat er bij iedere activiteit binnen het ochtend- en avondritueel achtergrondinformatie wordt gegeven. Ook is het passend dat deze informatie wordt weergegeven in combinatie met afbeeldingen en filmpjes. Er wordt door de professionals een kanttekening gezet bij het gebruik van filmpjes. Op het moment dat er een overdaad aan filmpjes is, kan dit afleiden en een averechts effect hebben. Het is van belang dat de informatie vereenvoudigd, gedoseerd en geordend wordt aangeboden in de applicatie.

Geconcludeerd kan worden gezegd ,dat zwakbegaafde ouders, met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op het speciaal basisonderwijs, behoefte hebben aan ondersteuning omtrent het aanbrengen van structuur in het ochtend- en avondritueel. Hierin is het van belang dat deze structuur door de zwakbegaafde ouders , met eventuele ondersteuning van de professional ,zelf kan worden ingedeeld. De zwakbegaafde ouders hebben behoefte aan achtergrondinformatie omtrent de activiteiten binnen het ochtend- en avondritueel. De behoefte aan informatie en ondersteuning kan worden vormgegeven in een simpele en overzichtelijke applicatie. Deze applicatie biedt informatie en ondersteuning verduidelijkt door het gebruik van afbeeldingen en filmpjes.

3.2 Aanbevelingen

Op grond van de conclusies worden er een drietal aanbevelingen gegeven om de bevindingen van het onderzoek in de praktijk uit te voeren.

3.2.1 Applicatie ontwikkelen

Op basis van de resultaten en conclusies uit het onderzoek hebben de onderzoekers in samenwerking met een grafisch ontwerper de applicatie in templates vormgegeven. De templates zijn bijgevoegd en worden toegelicht in bijlage 2. De onderzoekers raden aan een hybride app te ontwikkelen voor verschillende appstores, op basis van de aangeboden templates en resultaten uit paragraaf 2.4 en 2.5 door contact te zoeken met een applicatieontwikkelaar, hetgeen we hieronder toelichten.

Er zijn drie soorten applicaties, de web-app, de native app en de hybride app. Een web-app is een mobiele versie van een website, waarbij alleen de belangrijkste onderdelen worden getoond. De web-app heeft relatief lage ontwikkelingskosten en wordt op dezelfde wijze beheerd als een website. Dit zorgt ervoor dat je niet afhankelijk bent van goedkeuring voor het plaatsen in een App-store. De informatie in de applicatie is gemakkelijk actueel te houden. Het nadeel van de web-app is dat deze niet offline te gebruiken is, dit betekent dat de gebruiker verbinding met het internet nodig heeft om toegang te krijgen tot de informatie. Ook is het niet mogelijk een icoon van de applicatie op het startscherm van het mobiele apparaat te zetten. Hierdoor is de applicatie niet binnen enkele seconden bij de hand. De native app kan op het mobiele apparaat worden geïnstalleerd en geopend worden via een icoon van de applicatie op het startscherm van het mobiele apparaat. Bij een native app heb je alleen verbinding met het internet nodig, wanneer de applicatie wordt geïnstalleerd of voor updates. De applicatie is binnen handbereik en doordat de informatie op het mobiele apparaat wordt geïnstalleerd werkt de applicatie snel. Het nadeel van de native app is dat er hoge ontwikkelingskosten aan verbonden zijn. Tevens moet er voor iedere appstore (iOS, Android, Windows) een aparte applicatie worden ontwikkeld. Daarnaast moet de appstore goedkeuring geven voor het plaatsen van de applicatie. Als laatste is er de hybride app, dit is een combinatie van de web-app en de native app. De hybride app heeft de uitstraling van een native app, maar draait eigenlijk in het browserscherm zoals de web-app. Het voordeel van de hybride app is dat deze wel via de appstores te installeren zijn, waardoor er een icoon op het startscherm van het mobiele apparaat komt. De applicatie is snel binnen handbereik. Tevens kan de hybride app in één keer ontwikkeld worden voor meerdere appstores. Dit zorgt ervoor dat de kosten lager zijn dan de native app. Daarnaast is de hybride app gemakkelijk te voorzien van actuele informatie. Het nadeel van de hybride app is dat de applicatie niet offline te gebruiken is (Swigle Interactive, z.d.). De onderzoekers raden aan een hybride app te laten ontwikkelen. De onderzoekers vinden het belangrijk dat de applicatie snel te vinden is op het mobiele apparaat. De kans dat de applicatie minder wordt gebruikt neemt toe, wanneer er naar een web-app gezocht moet worden. Het is van belang de ouders te voorzien van informatie die actueel is, de hybride app is gemakkelijk te updaten. De onderzoekers zijn zich ervan bewust dat de applicatie niet offline gebruikt kan worden. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek had in 2011 94% van de huishoudens in Nederland een internetaansluiting (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012). De applicatie zal voornamelijk in de thuissituatie gebruikt worden en men heeft hier bijna altijd beschikking over draadloos internet.

De onderzoekers hebben een applicatieontwikkelaar gevonden die gespecialiseerd is op het gebied van innovatie in het sociale- / zorgdomein. Dit bedrijf heet 'SimplyCare' en onderscheidt zich door het zorg- en welzijn van burger / cliënt en gezin altijd centraal te stellen (SimplyCare, z.d.). Daarnaast kan ook contact gezocht worden met scholen die opleidingen aanbieden, waarbij het ontwikkelen van een applicatie een onderdeel kan zijn. Het ontwikkelen van de applicatie kan dan aangeboden worden als (afstudeer)opdracht.

3.2.2 Implementatie

De onderzoekers raden aan, nadat de applicatie is ontwikkeld, deze te implementeren. De definitie van implementatie luidt: 'Een procesmatige en planmatige invoering van vernieuwingen en / of veranderingen van bewezen waarde met als doel dat deze een structurele plaats krijgen in het (beroepsmatig) handelen, in het functioneren van organisatie(s) of in de structuur van de gezondheidszorg (Everdingen, 2004, p. 224).'

Op het moment dat de applicatie is ontwikkeld, is het van de belang dat deze bij de eindgebruiker terecht komt. De doelgroep, is als buitenstaander, vrij lastig te bereiken. Dit hebben de onderzoekers ervaren in het zoeken naar respondenten. In paragraaf 1.2 is benoemd dat de doelgroep zwakbegaafden lastig te herkennen is. De intermediaire doelgroep zijn de professionals, zij staan dicht bij de eindgebruiker. De onderzoekers raden aan om concreet, onderbouwd en haalbaar voorstel te schrijven voor de intermediaire doelgroep om de professionals te motiveren en aan te zetten tot verandering. Op het moment dat de professionals de applicatie gaan inzetten, vraagt dit verandering

van hen. Wanneer je een nieuwe methode wilt implementeren zijn hier verschillende strategieën voor nodig. Ten eerste moet de nieuwe methode worden verspreid door het vergroten van de belangstelling en kennis. Ten tweede moet de implementatie daadwerkelijk plaatsvinden door het inzetten van de nieuwe methode. Ten slotte moet ervoor gezorgd worden dat de nieuwe methode behouden blijft. Dit kan door geregeld te evalueren en open te staan voor kritiek (Grol & Wensing, 2006).

De onderzoekers raden aan, wanneer de applicatie ontwikkeld is, contact te leggen met de professionals die hebben meegewerkt aan het onderzoek. In het bronnenboek wordt de achtergrondinformatie van de professionals vermeld. Vijf van de zes professionals gaven aan de applicatie zelf te willen gebruiken met de doelgroep. Tevens wilden zij op de hoogte gehouden worden van de ontwikkelingen. Deze professionals zijn werkzaam bij: Pluryn, Gezinsbegeleiding Autisme en Solidez. De professional die werkzaam is bij de Raad van Kinderbescherming, noemde de volgende instanties die belang kunnen hebben bij de applicatie: Stichting MEE, de William Schrikker Groep en 'S Heerenloo (fragment 4.11.1). In de interviews met de zwakbegaafde ouders, gaven deze allemaal aan de applicatie te willen gebruiken wanneer deze ontwikkeld is. Tevens vroegen zij de onderzoekers ook hen op de hoogte te houden van de ontwikkelingen.

Om professionals die nog niet bekend zijn met het onderzoek te bereiken wordt de opdrachtgever geadviseerd een PR campagne op te starten. Er kan een flyer ontworpen worden welke verspreid kan worden binnen verschillende instellingen, instanties en bij congressen. Tevens kan er gebruik worden gemaakt van social media zoals Facebook, Twitter en Instagram. Daarnaast kan de applicatie gepromoot worden binnen verschillende vaktijdschriften zoals Sozio.

3.3 Discussie

In de discussie worden er een aantal kritische kanttekeningen geplaatst bij de resultaten van het onderzoek. Daarnaast worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

3.3.1 Gehanteerde methode

De gekozen vormen van onderzoek zijn zowel een beschrijvend als een ontwerpend onderzoek. Het onderzoek is gebaseerd op literatuuronderzoek, interviews met professionals en interviews met de doelgroep zwakbegaafde ouders.

In de literatuur staat weinig beschreven over zwakbegaafden. Naast de literatuur over zwakbegaafden is er gebruik gemaakt van de literatuur over licht verstandelijk beperkten. Hoewel er op basis van literatuur ook gesteld kan worden dat de problematiek van zwakbegaafden vergelijkbaar is met problematiek van licht verstandelijk beperkten, schrijft deze literatuur niet specifiek over zwakbegaafden. Doordat er meerdere bronnen zijn welke aangeven dat de problematiek overeen komt doet dit niet af aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. Over bepaalde aspecten in het ochtend- en avondritueel waren weinig kwalitatief goede bronnen met datumvermelding beschikbaar, bijvoorbeeld over de activiteit: slapen. Daarom is door de onderzoekers gekozen in paragraaf 2.4 vaker dan gemiddeld te verwijzen naar institutioneel verankerende internetbronnen zonder datum.

Door gebruik te maken van een half gestructureerd interview bij de zes professionals is er veel informatie verzameld. Door het gebruik maken van doorvragen is niet elk interview op dezelfde wijze verlopen, er zijn dus verschillende vragen gesteld. Bij het schrijven van onderzoeksresultaten zijn daarom uitspraken van professionals die maar één keer genoemd zijn, net zo belangrijk bevonden als uitspraken die meerdere malen genoemd zijn. Er was bij deze professionals geen vergelijkingssituatie.

Bij de gehouden interviews met zwakbegaafde ouders zijn een aantal kanttekeningen te plaatsen. Omdat de onderzoekers niet in de alledaagse situatie aanwezig konden zijn, waren zij afhankelijk van

het vertelde. De vraag is of de doelgroep altijd eerlijk was bij het verstrekken van informatie of dat de gegeven informatie gekleurd is door sociaal wenselijk gedrag. De informatie is dan niet valide omdat het gaat om systematische afwijkingen. Wel is de informatie betrouwbaar, omdat toeval hierin geen rol speelt. Doordat er gebruik gemaakt is van triangulatie, het gebruik van verschillende databronnen, is er een grotere geldigheid (Baarda, 2013, p. 75). Daarnaast is dit ondervangen door het gebruik van de oplossingsgerichte methodiek. Enerzijds gaven de zwakbegaafde ouders bij het beantwoorden van de vraag hoe een ochtend- en avondritueel verloopt antwoorden gekleurd door sociaal wenselijk gedrag. Anderzijds werd door het vragen vanuit de oplossingsgerichte methodiek naar de perfecte situatie duidelijk op welke punten het ochtend- en avondritueel nog niet goed liep. Door antwoord te geven op deze vraag kan indirect gesteld worden dat de punten die worden genoemd nog niet perfect verlopen.

De zwakbegaafde ouders die geïnterviewd zijn wonen allen in middelgrote steden in de regio Midden Nederland. De resultaten van dit onderzoek kunnen daarom niet zonder meer gegeneraliseerd worden. Er kan niet vastgesteld worden of deze zwakbegaafde ouders representatief zijn voor alle zwakbegaafde ouders in Nederland. Daarnaast zijn de geïnterviewde ouders en professionals allen autochtone Nederlanders. Er is in de resultaten een ochtend- en avondritueel beschreven volgens Nederlandse culturele invloeden, gebruiken en gewoontes. Er is een grote kans dat allochtone ouders op een andere manier het ochtend- en avondritueel willen vorm geven. Dit vereist verder onderzoek.

3.3.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Zoals hierboven te lezen is, zijn er aantal kanttekeningen waar vervolgonderzoek uit voort kan komen. Wanneer de applicatie is ontwikkeld kan er aanvullend onderzoek gedaan worden in een bredere context. Dit kan door een gerichte steekproef te houden naar gevallen met een maximum aan variatie (Baarda, 2013, p. 95). Uit dit onderzoek kan komen dat de eerder beschreven resultaten gegeneraliseerd kunnen worden of dat er aanvullende informatie moet worden opgenomen in de applicatie. Verder kan er vervolgonderzoek gedaan worden naar uitbereiding van de applicatie met meerdere onderwerpen.

3.4 Evaluatie

In deze paragraaf zal allereerst een productevaluatie worden gemaakt door middel van een SWOT-analyse van de werkwijze. Hierin zullen tevens de onderzoeksdoelen worden geëvalueerd. Vervolgens zal er in de procesevaluatie worden teruggeblikt op de uitvoering van het onderzoek en de rol van de onderzoekers in het proces.

3.4.1 Productevaluatie

Door middel van een SWOT-analyse wordt er kritisch gekeken naar de beslissingen die van invloed zijn geweest op de kwaliteit van het eindproduct.

SWOT-ANALYSE	
Sterktes	Kansen
Een grotere geldigheid door triangulatie. De doelgroep is door middel van de oplossingsgerichte methodiek bij het product betrokken.	Professionals geven aan de applicatie te willen gebruiken. Het product is innovatief.
Zwaktes	Bedreigingen
De resultaten kunnen niet zonder meer gegeneraliseerd worden. Literatuuronderzoek is gebaseerd op een bredere context door het ontbreken van	De applicatie is niet direct bruikbaar in de praktijk. Er kan enkel algemene ondersteuning geboden worden.

specifieke literatuur.	
------------------------	--

Er zijn door de onderzoekers verschillende databronnen en verschillende manieren van dataverzameling toegepast. Deze zijn met elkaar vergeleken en kwamen op een aantal punten overeen. Dit zegt iets over de geldigheid van het product. In deelparagraaf 2.4 zijn de literatuur, de interviews met de doelgroep en de interviews met de professionals vergeleken en samengevoegd. Hierdoor is doelstelling één volbracht: 'Aan het einde van het onderzoek is beschreven hoe bij de doelgroep zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud het ochtend- en avondritueel er stapsgewijs uitziet.' In paragraaf 2.5 zijn wederom de literatuur, de interviews met de doelgroep en de interviews met de professionals vergeleken en samengevoegd. Door het schrijven van de deelconclusie in paragraaf 2.5 is aan doelstelling vier voldaan: 'Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers een overzicht met factoren voor een geschikte vormgeving van een applicatie voor zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud.'

Zoals bij de discussie is beschreven, komen de geïnterviewde zwakbegaafde ouders allen uit middelgrote steden in de regio Midden Nederland. De resultaten van dit onderzoek kunnen daarom niet zonder meer gegeneraliseerd worden. Er kan niet gesteld worden dat deze zwakbegaafde ouders representatief zijn voor alle Nederlanders. Dit is een zwakte van het onderzoek, daarnaast beïnvloedt dit de doelstellingen twee en drie. Doelstelling twee luidt: 'Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers de stappen in het ochtend- en avondritueel geselecteerd die geschikt en gewenst zijn om aan te bieden in een applicatie.' Doelstelling drie luidt: 'Aan het einde van het onderzoek hebben de onderzoekers de juiste pedagogisch verantwoorde informatie beschreven om ondersteuning te bieden door middel van een applicatie voor zwakbegaafde ouders met kinderen op het speciaal basisonderwijs van vier tot en met zes jaar oud.' Hoewel er in de onderzoeksresultaten wel aan de doelstellingen is voldaan, wordt het als een zwakte van het onderzoek beschouwd dat de resultaten niet zonder meer gegeneraliseerd kunnen worden.

Zoals in de aanbevelingen is beschreven, is aan de professionals gevraagd welke organisaties de applicatie kunnen gebruiken. Professionals gaven hier onder andere op aan dat zij de applicatie zelf in willen zetten. Hierdoor wordt aan doelstelling zes voldaan. 'Aan het eind van dit onderzoek staan er in de aanbevelingen een aantal suggesties om de applicatie aan de doelgroep aan te bieden.' Het is een externe kans wanneer de applicatie geïmplementeerd wordt binnen de hulpverlening.

Een bedreiging is dat de applicatie nog niet is ontwikkeld. Wel is er een ontwerp van de applicatie in de vorm van templates ontworpen door een grafisch ontwerper in samenwerking met de onderzoekers. In paragraaf 2.4 is de inhoud van de applicatie beschreven. Hierdoor is er voldaan aan doelstelling vijf. Doelstelling vijf luidt: 'Aan het einde van het onderzoek is er een ontwerp voor de applicatie betreft de inhoud en vormgeving, de vormgeving zal worden weergegeven in templates, ontworpen door een grafisch ontwerper in samenwerking met de onderzoekers.' Doordat de applicatie nog niet is ontwikkeld kan er (nog) niet worden voldaan aan doelstelling zeven en acht. Doelstelling zeven luidt: 'Aan het einde van dit onderzoek, kan de professional deze applicatie inzetten, als aanvulling op de hulpverlening.' Doelstelling acht luidt: 'Op het moment dat de applicatie de doelgroep bereikt, draagt dit bij aan de zelfredzaamheid van de zwakbegaafde ouders. Met ondersteuning van een applicatie kan de doelgroep de kinderen beter verzorgen en begeleiden, waardoor de hoop en ambitie is dat de kinderen op tijd, uitgerust en fris op school komen. Hierdoor draagt de applicatie ook bij aan de ontwikkelingsmogelijkheden van deze kinderen.' Er zijn aanbevelingen gedaan om de applicatie te ontwikkelen, waardoor er in de toekomst alsnog aan deze doelstellingen kan worden voldaan. Op het moment van schrijven is het een externe bedreiging dat de applicatie niet direct bruikbaar is in de praktijk. De wens van de onderzoekers is dat zij betrokken blijven bij het daadwerkelijk ontwikkelen en implementeren van de applicatie. In de toekomst willen zij graag

bijdragen aan het vergroten van de zelfredzaamheid van deze kwetsbare doelgroep, onder andere doormiddel van blended learning.

3.4.2 Procesevaluatie

In de procesevaluatie wordt teruggeblikt op de uitvoering van het onderzoek en de rol van de onderzoekers hierin. Er wordt geëvalueerd op de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek.

De onderzoekers hebben verschillende fases doorlopen tijdens dit onderzoek. Bij de start van dit onderzoek was het plan een applicatie te ontwikkelen voor opvoedondersteuning aan licht verstandelijk beperkte ouders. Echter is na het schrijven van het plan van aanpak gebleken dat dit te veel maatwerk betreft voor een applicatie. Om een haalbaar en realistisch product te kunnen realiseren is er gekozen voor een focus op het ochtend- en avondritueel van de doelgroep zwakbegaafde ouders met kinderen van vier tot en met zes jaar oud op speciaal basisonderwijs. In de samenwerking is steeds overleg geweest tussen de onderzoekers. De onderzoekers hebben samen gewerkt op één locatie. De samenwerking is goed verlopen, zowel tussen de onderzoekers als tussen de opdrachtgever en de onderzoekers. De onderzoekers kregen veel vrijheid en waren niet verbonden aan een instelling. Hierdoor werd het contacteren van respondenten, met name zwakbegaafde ouders, bemoeilijkt.

De taken waren zo verdeeld dat één onderzoeker begon aan een (deel)paragraaf, waarnaar de andere onderzoeker hier feedback op gaf en, waar nodig, de (deel)paragraaf verder uitwerkte. Hierdoor sluit alles op elkaar aan, hebben beide onderzoekers op alle delen invloed gehad en zijn de resultaten hierdoor betrouwbaar. Voorafgaand aan het onderzoek hebben de onderzoekers, samen en met de opdrachtgever, ideeën over de uitkomst besproken en opgeschreven. De onderzoekers waren zich daardoor bewust van de vooroordelen die er bestonden. Hierdoor kon er tijdens de interviews, onbevangen informatie worden verzameld. Daarnaast zijn er door de onderzoekers logboeken en een blog bijgehouden over de vorderingen en bijzonderheden tijdens het onderzoek. Dit is gedeeld met de opdrachtgever, onder andere om te kijken of de ideeën die wij als onderzoekers hadden overeen kwamen met ervaringen van de opdrachtgever. Op deze manieren is de geldigheid van het onderzoek bevorderd en gecontroleerd (Baarda, 2013, p. 75 t/m 77).

Bibliografie

- Baarda, B. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Balledux, M., & Schreuder, L. (2005, april). *Biologisch ritme en schoolprogramma*. Opgeroepen op 23 mei 2016, van Nederlands Jeugd Instituut: <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/biologischritme.pdf>
- Bannink, F. (2005). *De kracht van oplossingsgerichte therapie: een vorm van gedragstherapie*. Opgeroepen op 26 januari 2016, van Fredrike Bannink: http://www.fredrikebannink.com/bannink/wp-content/uploads/2011/03/Art_De_kracht_van_oplossingsgerichte_therapie.pdf
- Bassant, J., & Bassant-Hensen, M. (2010). *Mensenwerk*. Bussum: Uitergeverij Coutinho.
- Becker, A. (2014). *Inleiding in de pedagogiek*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.
- Berg, I. (2006). *Wondervraag*. Opgeroepen op 7 juni 2016, van Movisie : <https://www.movisie.nl/tools/wondervraag>
- Bil, M. de, (2007). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie; van wieg tot hangplek*. Soest: Nelissen.
- Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken: methodiekboek pedagogisch adviseren*. Amsterdam: SWP Uitgever.
- Bloks, L., Vriend, I., Goldenbeld, C., & Schaalma, H. (2006). *Fietshelmgebruik door jonge kinderen in Nederland: de rol van ouders*. Scherpenzeel: TSG.
- Boogaard, M., Fukkink, R., Hoex, J., & Schreuder, L. (2010). *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Opgeroepen op 1 juni 2016, van Kinderopvang.org: <http://www.kinderopvang.org/uploads/documents/Pedagogisch-kader-kennis%20algemeen.pdf>
- Braaten, E., & Willoughby, B. (2014). *Bright Kids who can't keep up*. New York: The Guilford Press.
- Bruin, F. de, (2012). *Het ontwikkelen van gebruiksvriendelijke apps voor smartphones*. Nijmegen .
- Bruininks, A. (2006). *Orthopedagogisch groepswork, methodiekgericht werken*. Maarssen: Elsevier.
- Bucx, F., & Roos, D. de, (2011). *Gezinsleven in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Causse, J. (2015). *De verbazingwekkende invloed van kleuren*. Utrecht: Kosmos uitgevers .
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2012). *Nederland Europees kampioen internettoegang*. Opgeroepen op 14 juni 2016, van CBS: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2012/24/nederland-europees-kampioen-internettoegang>
- Centrum Jeugd en Gezin. (z.d.). *Bedritueel*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Centrum Jeugd en Gezin: <https://cjg.haren.nl/basisschoolkind/opvoeding-en-gedrag/slappen/bedritueel>
- Centrum Jeugd en Gezin. (z.d.). *Gezond opgroeien*. Opgeroepen op 11 maart 2016, van Van zwanger tot puber: <http://www.vanzwangertotpuber.nl/>
- Centrum Jeugd en Gezin. (z.d.). *Rust en Regelmaat*. Opgeroepen op 5 april 2016, van Centrum Jeugd en Gezin Maasland: <http://www.centrumjeugdengazin-maasland.nl/kinderen-rust-regelmaat.html>

- Compas Online Marketing. (z.d.). *Innovation: Apps als marketinginstrument*. Opgeroepen op 2 maart 2016, van <http://www.compassonlinemarketing.nl/60minutes/innovation-apps-als-marketinginstrument/>
- Dabner, D. (2005). *Grafisch ontwerpen: het nieuwe handboek voor visuele communicatie*. Kerkdriel: Librero.
- Diamond, A. (2000). *Close interrelation of motor development and cognitive development and of the cerebellum and prefrontal cortex*. *Child Development*. Pennsylvania, USA: Society for Research in Child Development.
- Endt-Meijling, M. van, (2006). *Rituelen en gewoonten*. Bussum: Uitgeverij Coutinho .
- Everdingen, J. van, (2004). *Evidence-based richtlijnontwikkeling*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Gezond kindergebit. (z.d.). *Tandenpoetsen peuter en kleuters*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van [gezondkindergebit.nl: http://www.gezondkindergebit.nl/tandenpoetsen/peuters-kleuters](http://www.gezondkindergebit.nl/tandenpoetsen/peuters-kleuters)
- Glazemakers, I. (2016). *Slaap zacht!* Belgium : Lannoo Meulenhoff.
- Grol, R., & Wensing, M. (2006). *Implementatie; Effectieve verbetering van patiëntenzorg*. Amsterdam: Reed Business.
- Hofman, S. (2010). *Hoeveel vingers steek ik op? Werken met vingerbeelden in het onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen*. Amsterdam.
- Horst, W. ter, (1999). *Herstel van het gewone leven*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Jeninga, J. (2004). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*. Baarn: HB.
- Jong, A. de, Stremmelaar, B., & Looij, J. (2013). *Goed Genoeg Ouderschap: handreiking voor ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking*. Opgeroepen op 9 april 2016, van Amerpoort: <http://www.amerpoort.nl/binaries/content/assets/Organisatie/publicaties/13050-boek-goed-genoeg-ouderschap-lr.pdf>:
- Joosen, W., & Vaart, W. van der, (2012). *Oplossingsgerichte hulp- en dienstverlening. Cirkels van empowerment*. Antwerpen-Apeldoorn: Uitgeverij Garant.
- Joosen, W., & Vaart, W. van der, (2012). *Oplossingsgerichte hulp- en dienstverlening*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Kalthoff, H. (2015). *Verstandelijk beperkte ouders*. Opgeroepen op 13 maart 2016, van Nederlands Jeugd Instituut : <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Verstandelijk-beperkte-ouders.pdf>
- Keizer, J. (2012). *De kracht van een goed logo*. Opgeroepen op 12 juni 2016, van OOSEOO: <https://www.ooseoo.com/wp-content/uploads/2015/04/Schreeflettertypes-e1431007275368.jpg>
- Kennisplein Gehandicaptensector. (z.d). *Gehandicaptenzorg, licht verstandelijke beperking*. Opgeroepen op 9 maart 2016, van <http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/gehandicaptenzorg/Gehandicaptenzorg-Lichte-verstandelijke-beperking.html>
- Kleutergroep. (z.d). *Veterdiploma*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Kleutergroep: [http://www.kleutergroep.nl/School-welkom/strikdiplomas/Veterdiploma%20\(werkblad\).jpg](http://www.kleutergroep.nl/School-welkom/strikdiplomas/Veterdiploma%20(werkblad).jpg)

- Meij, H. (2011). *De basis van opvoeding en ontwikkeling*. Opgeroepen op 12 april 2016, van Nederlands Jeugd Instituut: <http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Normale-ontwikkeling-pdftekst.pdf>
- Mindell, J., & Owens, J. (2010). *A Clinical Guide to Pediatric Sleep: Diagnosis and Management of Sleep Problems*. New York: LWW.
- MOgroep. (2013). *Ga jij ook voor blended hulpverlening?* Opgeroepen op 11 maart 2016, van Digivaardig in Welzijn: <http://www.mogroep.nl/?file=8471&m=1381411537&action=file.download>
- MOgroep. (2013). *Ga jij ook voor blended hulpverlening?* Opgeroepen op 11 maart 2016, van Digivaardig in welzijn: <http://www.mogroep.nl/?file=8471&m=1381411537&action=file.download>
- Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling. (z.d.). *Jonge kind*. Opgeroepen op 4 april 2016, van SLO: <http://www.slo.nl/jongekind/doelen>
- Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. (z.d.). *Richtlijn: JGZ-richtlijn Voeding en eetgedrag*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van NCJ: <https://www.ncj.nl/richtlijnen/jgzrichtlijnenwebsite/details-richtlijn/?richtlijn=4&rlpag=528>
- Nederlands Jeugd Instituut . (z.d.). *Licht verstandelijk beperkte ouders*. Opgeroepen op 12 januari 2016, van <http://www.nji.nl/nl/Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding/Licht-verstandelijk-beperkte-ouders>
- Nevid, J. R. (2014). *Psychiatrie, een inleiding*. Amsterdam: Pearson.
- Onderzoekspraktijk. (z.d.). *Onderzoeksvragen*. Opgeroepen op 23 januari 2016, van Onderzoekspraktijk: http://www.onderzoekspraktijk.net/nl/stap_4_de_onderzoeksvragen
- Opgroeikaarten.nl. (z.d.). *Dagritmekaart avondritueel*. Opgeroepen op 24 mei 2016, van Opgroeikaarten.nl: <http://www.gratisbeloningskaart.nl/uploads/kaart/kaart/avondritueel4517x372.jpg>
- Opgroeikaarten.nl. (z.d.). *Dagritmekaart ochtendritueel* . Opgeroepen op 24 mei 2016, van Opgroeikaarten.nl: http://www.gratisbeloningskaart.nl/uploads/kaart/kaart/ochtendritueel4_jongen_pillen_edited-1517x372.jpg
- Opgroeikaarten.nl. (z.d.). *Tandenpoets instructiekaart*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opgroeikaarten.nl: http://www.gratisbeloningskaart.nl/uploads/kaart/kaart/tandenpoets_nl_2517x372.jpg
- Opvoed informatie. (z.d.). *Spraak- en taalontwikkeling*. Opgeroepen op 11 maart 2016, van <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/groei-en-ontwikkeling/spraak-en-taalontwikkeling/>
- Opvoed informatie. (z.d.). *Een schoon lichaam*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/verzorging-en-veiligheid/lichaamsverzorging/een-schoon-lichaam/>
- Opvoed informatie. (z.d.). *Gezond gebit*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/verzorging-en-veiligheid/lichaamsverzorging/een-gezond-gebit/>

- Opvoed informatie. (z.d.). *Lichaamsverzorging*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/verzorging-en-veiligheid/lichaamsverzorging/>
- Opvoed informatie. (z.d.). *Overblijven*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/onderwijs/school-en-opvoeding/overblijven/>
- Opvoed informatie. (z.d.). *Sport en school*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/onderwijs/school-en-opvoeding/sport-en-school/>
- Opvoeden, S. (z.d.). *Spraak- en taalontwikkeling*. Opgeroepen op 11 juni 2016, van Opvoed informatie: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/groei-en-ontwikkeling/spraak-en-taalontwikkeling/>
- Opvoedingsadvies. (2009, november). *Concentreren, soms heel lastig*. Opgeroepen op 2 april 2016, van Opvoedingsadvies: <http://www.opvoedadvies.nl/concentratie.htm>
- Paradies, J., & Kerstholt, G. (2014). *Wat doen burgers in de participatiesamenleving?* Opgeroepen op 23 januari 2016, van University of Twente: <http://doc.utwente.nl/93569/1/openbaar-bestuur2014.pdf>
- Peerenboom, H. (z.d.). *Wasschema*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Gratisbeloningskaarten: <http://www.gratisbeloningskaart.nl/uploads/kaart/kaart/wasschema2517x372.jpg>
- Plazilla. (z.d.). *Plazilla*. Opgeroepen op 11 juni 2016, van Verschonen, zindelijk worden en slapen: <http://plzcdn.com/resize/500-500/upload/b0e9b8f926e424166471bab7d40a686bamFzIGFhbmRvZW4uanBn.jpg>
- Pohlen, J. (2010). *Letterfontein*. Roermond: Fontana.
- Rijdt, C. de, (2013). *Ondersteunend communiceren: werken met visualisaties*. Antwerpen, Apeldoorn: Garant.
- Rijdt, C. de, Serrien, B., & Dam, C. van, (2014). *Praktijkboek over oplossingsgericht werken & visualisaties bij mensen met een verstandelijke beperking*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Rijksoverheid. (z.d.). *Leerplicht en kwalificatieplicht*. Opgeroepen op 29 april 2016, van Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerplicht/inhoud/leerplicht-en-kwalificatieplicht>
- Sagasser, J. (z.d.). *Vragen*. Opgeroepen op 4 januari 2016, van Opvoedingsvragen: <http://www.opvoedingsvragen.nl/>
- Scharloo, A., Ebbers, E., & Spijker, M. (2014). *Hulpboek voor mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum.
- SimplyCare . (z.d.). *Essentie SimplyCare*. Opgeroepen op 6 juni 2016, van SimplyCare zorgen zonder zorgen: <http://www.simplycare.nu/>
- Sociaal Plan Bureau. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten?* Opgeroepen op 2 april 2016, van SCP: http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2010/Steeds_meer_verstandelijk_gehandicapten
- Stichting opvoeden . (z.d.). *Opvoed informatie*. Opgeroepen op 6 april 2016, van Opvoeden.nl: <https://www.opvoeden.nl/peuter/opvoeding-en-gedrag/opvoedtips/rust-reinheid-en-regelmaat/>
- Stichting Opvoeden. (z.d.). *Opvoeding en gedrag*. Opgeroepen op 2 april 2016, van Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/opvoeding-en-gedrag/slapen/dag-en-nachtritme/>

- Stichting Opvoeden. (z.d.). *Opvoeding en gedrag*. Opgeroepen op 6 juni 2016, van Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/basisschoolkind/opvoeding-en-gedrag/slaper/dag-en-nachtritme/>
- Stichting Opvoeden. (z.d.). *Veilig buiten*. Opgeroepen op 11 juni 2016, van Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/ouderschap/je-kind-beschermen/veilig-buiten/>
- Stichting opvoeden. (z.d.). *Verzorging en veiligheid*. Opgeroepen op 2 april 2016, van Opvoeden: <https://www.opvoeden.nl/peuter/verzorging-en-veiligheid/lichaamsverzorging/tanden-poetsen/>
- Swigle Interactive. (z.d.). *Een applicatie laten ontwikkelen? Het verschil tussen een web, native en hybride app*. Opgeroepen op 14 juni 2016, van Swigle Interactive: <http://www.swigle.nl/een-applicatie-laten-ontwikkelen-het-verschil-tussen-een-web-native-en-hybride-app/>
- The fonty. (z.d.). *Helvetica*. Opgeroepen op 14 juni 2016, van The fonty: http://thefonty.com/tpic_big.php?font=16453&title=Helvetica
- Trimbos Instituut. (z.d.). *Duidelijkheid en structuur*. Opgeroepen op 29 april 2016, van Kop op Ouders: <https://www.kopopouders.nl/site/Informatie/Wat%20kan%20ik%20doen/Duidelijkheid%20en%20structuur/>
- Tweakers. (2015). *Nederland derde en België vijfde in Europa op gebied van digitalisering*. Opgeroepen op 4 januari 2016, van Tweakers: <http://tweakers.net/nieuws/101559/nederland-derde-en-belgie-vijfde-in-europa-op-gebied-van-digitalisering.html>
- Tweede Kamer der Staten - Generaal. (2014). *Van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving*. Opgeroepen op 5 januari 2016, van http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/verzorgingstaat
- Vandereycken, W. D. (2011). *Psychiatrie, van diagnose tot behandeling*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum .
- Veiligheid.nl. (z.d.). *Kinderen in bad*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Veiligheid: <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/kindveilig-huis/badkamer/kinderen-in-bad>
- Verdonk, I. (2011). *Ze zeggen dat we het niet kunnen. Kinderwens en ouderschap van mensen met een lichte verstandelijke beperking*. Assen: Van Gorcum.
- Voedingscentrum. (z.d.). *Wat geef ik mijn kind bij ontbijt en lunch? (4-13 jaar)*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Voedingscentrum: <http://www.voedingscentrum.nl/nl/mijn-kind-en-ik/alles-over-gezond-eten-voor-kinderen-van-4-13-jaar/gezond-eten-en-drinken-voor-kinderen-4-13-jaar-/wat-geef-ik-mijn-kind-bij-ontbijt-en-lunch-4-13-jaar-.aspx>
- Voedingscentrum. (z.d.). *Wat kan ik tussendoor geven aan mijn kind? (4-13 jaar)*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van Voedingscentrum: <http://www.voedingscentrum.nl/nl/mijn-kind-en-ik/alles-over-gezond-eten-voor-kinderen-van-4-13-jaar/gezond-eten-en-drinken-voor-kinderen-4-13-jaar-/wat-kan-ik-tussendoor-geven-aan-mijn-kind-4-13-jaar->
- Vos, V. de, (2015). *Opvoedadvies*. Opgeroepen op 6 april 2016, van <http://www.opvoedadvies.nl/tijdsbesef.htm>
- WIJ. (z.d.). *Haarverzorging*. Opgeroepen op 13 juni 2016, van WIJ: <http://wij.nl/kind-info-verzorging/artikel/haarverzorging>
- Wijnen, F., & Verstraten, F. (2008). *Het brein te kijk; verkenning van de cognitieve neurowetenschappen*. Amsterdam: Pearson.

Wouda, J. (2013). *Het basisschoolboek*. Utrecht/Antwerpen: Kosmos.

Zoon, M. (2013). *Kenmerken en oorzaken van een licht verstandelijke beperking*. Opgeroepen op 12 januari 2016, van Nederlands Jeugd Instituut: http://www.zat.nl/nji/dossierDownloads/LVB_Kenmerken_en_oorzaken.pdf

Zoon, M. (2015). *Wat werkt bij jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking*. Nederlands Jeugd Instituut .Opgeroepen op 2 juni 2016, van Nederlands Jeugd Instituut: http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/LVB_Wat_werkt.pdf

4. Bijlagen

Bijlage 1- Visualisaties	67
Bijlage 1.1 – Visualisaties deelparagraaf 2.1.....	67
Bijlage 1.2 – Visualisaties deelparagraaf 2.3.....	68
Bijlage 1.3 – Visualisaties deelparagraaf 2.4.....	69
Bijlage 2 - Templates van de applicatie	71
Bijlage 2.1 – Open applicatie	72
Bijlage 2.2 – Startscherm applicatie.....	73
Bijlage 2.3 – Randvoorwaarden applicatie	74
Bijlage 2.4 – Ochtendritueel applicatie	75
Bijlage 2.5 – Avondritueel applicatie	76
Bijlage 2.6 – Tanden poetsen applicatie	77
Bijlage 3 – Interviewvragen	78
3.1 Interviewvragen zwakbegaafde ouders	78
3.2 Interviewvragen professionals.....	80
Bijlage 4 – Labelschema's interviews	83
4.1 Labelschema interviews zwakbegaafde ouders.....	83
4.2 Labelschema interviews professionals	87
Bijlage 5 – Oplossingsgerichte methodiek	93

Bijlage 1- Visualisaties

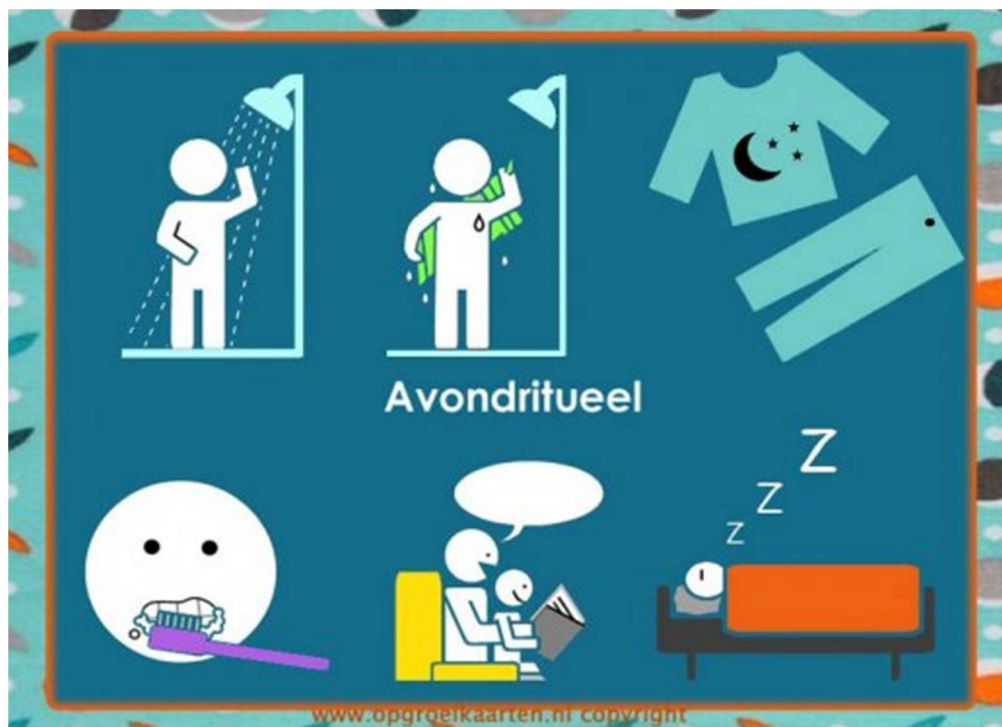
Bijlage 1.1 – Visualisaties deelparagraaf 2.1

Ochtendritueel

(Opgroeikaarten.nl, z.d.)

Avondritueel

(Opgroeikaarten.nl, z.d.)

Bijlage 1.2 – Visualisaties deelparagraaf 2.3

Instructiekaart jas aantrekken (Plazilla, z.d.)

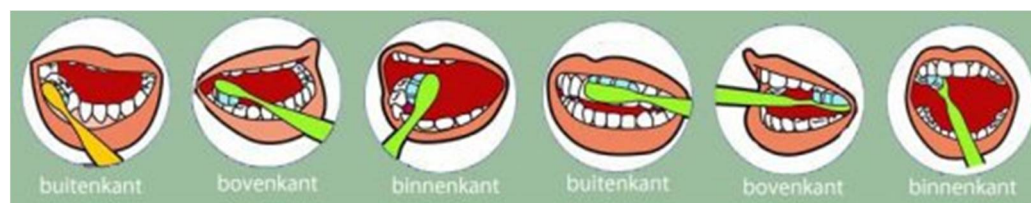

Bijlage 1.3 – Visualisaties deelparagraaf 2.4

Instructiekaart toiletritueel (Opgroeikaarten.nl, z.d.)

Instructiekaart tandenpoesten (Opgroeikaarten.nl, Tandenpoets instructiekaart, z.d.)

Instructiekaart jas aantrekken (Plazilla, z.d.)

Veterstrikdiploma (Kleutergroep, z.d)

Instructiekaart wassen (Peerenboom, Wasschema, z.d.)

Bijlage 2 - Templates van de applicatie

De onderzoekers hebben ervoor gekozen de applicatie 'Stap voor stap' te noemen. Dit weergeeft het belang van het stapsgewijs doorlopen van het ochtend- en avondritueel. Daarnaast is in deze naam ervoor gekozen niet het ochtend- en avondritueel te benoemen, zodat uitbereiding van de applicatie mogelijk blijft. Wel is gekozen voor een editienaam van de applicatie 'Opstaan en slapen gaan'. In de onderstaande bijlage zijn de templates van de applicatie opgenomen. Deze zullen hieronder kort beschreven worden.

Open app

Dit is het beginscherm de applicatie, hierin is het logo van de applicatie te zien. Het logo is opgebouwd uit een zon en een maan met daarin de naam van de applicatie. Wanneer er op het logo wordt geklikt, komt de gebruiker uit op het volgende scherm.

Startscherm applicatie

In het startscherm is een opkomende zon en een maan te zien. Wanneer er op één van deze wordt geklikt komt de gebruiker, na de randvoorwaarden te hebben gelezen, uit op het ochtend- of avondritueel.

Randvoorwaarden

Om de ouder bewust te maken van de randvoorwaarden komen deze alvorens het starten van het ochtend- of avondritueel in beeld. Wanneer de ouder deze heeft doorgelezen kan er op het vinkje onder 'OK' worden geklikt. De ouder kan vervolgens doorgaan naar het ochtend- of avondritueel.

Ochtendritueel en avondritueel

In het scherm van het ochtendritueel en avondritueel staan alle activiteiten die moeten worden uitgevoerd. De gebruiker is vrij om deze in een eigen volgorde te plaatsen en vervolgens te handhaven. Wanneer er op een activiteit wordt geklikt komt de gebruiker op een nieuw scherm.

Tandenpoetsen

In het scherm van het tandenpoetsen zijn twee pictogrammen opgenomen. Links is dit de 'I' van informatie. Wanneer hier op geklikt wordt krijgt de gebruiker informatie en richtlijnen betreft de activiteit. Rechts staat er een pictogram van een lamp. Wanneer hier op wordt geklikt komt de gebruiker in een scherm met tips, filmpjes en/of visualisaties. Tandenpoetsen is een voorbeeldscherm, voor iedere activiteit zullen deze schermen verschillen.

Bijlage 2.1 – Open applicatie

OPEN APP

Bijlage 2.2 – Startscherm applicatie

STARTSCHERM

Bijlage 2.3 – Randvoorwaarden applicatie

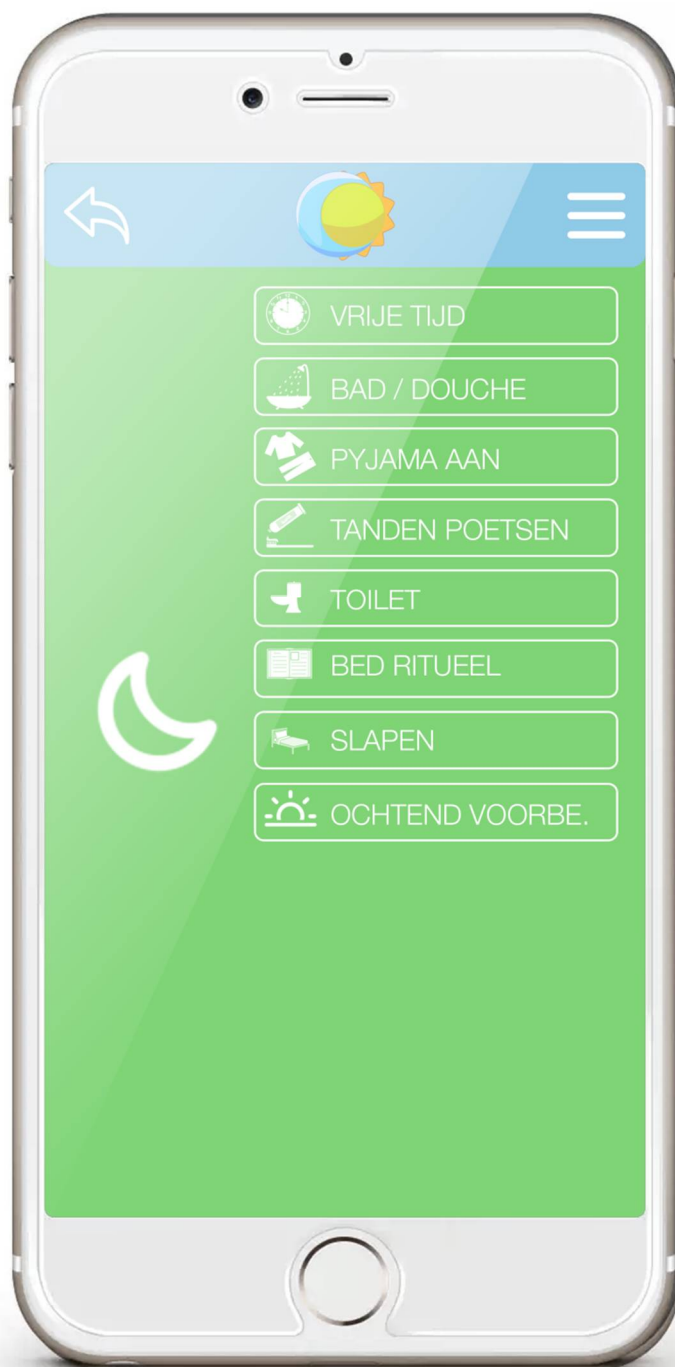
RANDVOORWAARDEN

Bijlage 2.4 – Ochtendritueel applicatie

OCHTEND RITUEEL

Bijlage 2.5 – Avondritueel applicatie

AVOND RITUEEL

Bijlage 2.6 – Tandem poetsen applicatie

Bijlage 3 – Interviewvragen

3.1 Interviewvragen zwakbegaafde ouders

Interview 7

1. Laten we beginnen met het ochtendritueel, kan je vertellen hoe je ochtendritueel vanaf het moment van opstaan totdat het kind op school zit, hoe dat stap voor stap gaat, wat je allemaal doet?
2. Oké, en gaat zo'n ochtendritueel, loopt dat elke dag op dezelfde wijze? Of doe je soms iets anders?
3. Als je de perfecte ochtend zou hebben, hoe zou die dan verlopen?
4. Ik heb dezelfde vraag voor het avondritueel het avondritueel is bij ons van na het eten totdat het kind slaapt. Kun je vertellen wat je in die tijd allemaal doet?
5. Dit avondritueel gaat dat ook elke dag hetzelfde of loopt het soms anders?
6. De perfecte avond als je je die even voor je zou stellen, hoe zou die dan gaan?
7. Ah oké, dat is ook een beetje mijn volgende vraag, kinderen tussen de vier en de zes jaar, wat kunnen die al zelf doen in het ochtend- en het avondritueel?
8. Wij willen een app gaan maken. Als jij een applicatie zou downloaden wat moet deze allemaal kunnen als je hem vaker wil gaan gebruiken? Wat spreekt jou aan bij een app? Ik weet niet of je weleens applicaties download?
9. Wanneer zou je een applicatie juist niet gebruiken? Wat zou heel erg tegenstaan in een applicatie?

Interview 8

1. Om te beginnen met het ochtendritueel, kan je stap voor stap benoemen wat je doet vanaf het moment dat je wakker wordt, tot de kinderen op school zitten?
2. Ja, want gaat het elke ochtend hetzelfde?
3. De perfecte ochtend, als je die voor zou moeten stellen, hoe zou die lopen?
4. En een beetje hetzelfde voor het avondritueel als je stap voor stap kan beschrijven vanaf na het eten totdat de kinderen op bed liggen, hoe loopt dat dan?
5. Je hebt er al wel een beetje antwoord op gegeven, gaat dit avondritueel elke avond hetzelfde?
6. Als je de perfecte avond hebt, hoe zou die dan verlopen?
7. Wat kan een kind dan al zelf op de leeftijd tussen de vier en zes jaar, in het ochtend- en het avondritueel?
8. Jouw oudste die is dan op speciaal basisonderwijs, merk je dat hij juist sneller of minder snel dingen kon in het ochtend- en het avondritueel, in vergelijking met je jongste?
9. Nog even twee vragen over de applicatie zelf, als wij hem hopen te hebben gemaakt, we hebben hem volgend jaar gemaakt, wat moet hij dan kunnen zou jij hem nuttig gaan vinden of zou jij hem gewoon gebruiken?
10. En wanneer zou je juist een applicatie niet gebruiken

Interview 9

1. Oké, zou je mij willen vertellen stap voor stap hoe jullie ochtend er uitziet. Vanaf het moment dat ze wakker worden tot het moment dat ze naar school gaan gewoon. Welke dingen gebeuren er in zo'n ochtend, wat moet er gedaan worden?
2. En gaat die ochtend elke, elke keer hetzelfde?
3. Nou dat is mooi, want hier is nog een vraag bijvoorbeeld van hoe zou de perfecte ochtend verlopen, als alles helemaal perfect gaat?
4. Ja, oké. Nou dan hebben we de avond, hoe gaat het in de avond? En dan vanaf het moment dat dat jullie hebben gegeten, we doen vanaf het moment als de kinderen klaar zijn met eten en dan gaan de kinderen gelijk naar bed of hoe ziet dat eruit?
5. En als je kijkt naar toen je kinderen nog vier/zes een beetje die leeftijd hadden?
6. Mooi, heb ik nog een vraag over kinderen tussen de vier en zes, gaat het dan ook over van als zij bijvoorbeeld opstaan wat kunnen ze dan al zelf
7. Oké mooi, dan komen we bij de laatste onderdelen, dat gaat dan over de app zelf. Stel je zou wel zo'n app, voordat je bijvoorbeeld zelf die structuur had bedacht, downloaden wat zou die app dan een beetje moeten kunnen dat je zegt nou dan zou ik hem wel willen gebruiken?

8. En wanneer zou je een app juist niet gebruiken?

Interview 10

1. We gaan beginnen over het ochtendritueel. We willen weten, stap voor stap, hoe ziet de ochtend er eigenlijk uit. Vanaf het moment dat er opgestaan moet worden en aangekleed. Hoe ziet dat er een beetje uit?
2. Oké, nou helemaal goed. Gaat de ochtend eigenlijk over het algemeen elke dag een beetje hetzelfde of is het steeds andere volgorde?
3. En als je beetje een soort van zou mogen dromen hoe zou dan de perfecte ochtend verlopen? Hoe zou jij dat het liefste zien? Dat de ochtend gaat?
4. Ja, als je een beetje zou denken van wat zou dan helpen om dat zo te krijgen? Zou jij iets weten dat misschien helpend zou zijn om die ochtend in die rust te krijgen?
5. Ja, oké. Dan gaan we nu door naar het avondritueel, dan kijken wij naar het moment vanaf dat het avondeten klaar is. Wat gebeurt er in die tijd totdat ze naar bed gaan? Hoe ziet dat eruit? Moeten ze douchen of hoe vaak douchen ze dan, dat soort dingen, hoe ziet dat er een beetje uit?
6. Prima toch? Jouw kinderen komen mooi in onze leeftijdsklasse, wat kunnen ze al een beetje zelf als we eerst even naar de ochtend kijken, aankleden hoorde ik bijvoorbeeld?
7. Oké dan moet ik even terug naar het avondritueel, want ik vergeet nog iets. Want als je naar de avond zou kijken, wat zou voor jou weer die perfecte avond zijn
8. Als je kijkt naar zo'n app, ochtendritueel en zo'n avondritueel, wat moet die app kunnen?
9. En wanneer zou je zo'n app juist helemaal niet gebruiken? Dat je denkt nou laat maar.

Interview 11

1. Voor het ochtendritueel. Wat moet er allemaal gebeuren in de ochtend totdat ze naar school kunnen.
2. En gaat dat elke dag hetzelfde, die ochtend?
3. En als je zou mogen dromen, daarin zeggen van hoe de perfecte ochtend eruit zou zien, wat zou voor jou dan het ideale beeld zijn hoe die ochtend zou verlopen?
4. En als je kijkt naar het avondritueel. Er is een moment dat het avondeten klaar is, hoe ziet het er dan uit tot het moment dat ze naar bed gaat?
5. Hoe zou die avond perfect verlopen? Zou je daar nog iets anders in willen?
6. Waar wij ook benieuwd naar zijn voor die app is wat kinderen van vier tot zes jaar al helemaal zelf kunnen. Of waar ze hulp bij nodig hebben. Zoals jij al zei, dat ze bijvoorbeeld eerst zelf haar tandenpoetst en dat jij daarna na poetst. En hoe zit dat dan met aankleden.
7. Als we kijken naar de app, wanneer zou je denken dat zo'n app, als daar leuke tips en dingen staan die ze in de ochtend kan doen, zou je dat iets lijken?
8. Waarmee zou je dan zo'n app downloaden en hem ook echt gebruiken? Als je daar een beetje over mag denken, waar zou het moeten staan?
9. En wanneer zou je zeggen bij zo'n app dat je hem echt niet zou gebruiken?

Interview 12

1. Zou je ons eens willen vertellen hoe de ochtend er uit ziet? Op het moment dat u wakker wordt en V. wakker gaat maken, wat moet er allemaal gebeuren en in welke volgorde doet u dat dan voordat ze naar school gaat?
2. Gaat dat elke dag een beetje hetzelfde?
3. En zijn er dan dingetjes, als je zou mogen dromen hoe de ochtend perfect zou zijn. Dat het altijd helemaal goed ging, hoe zou de ochtend er dan uitzien?
4. Hoe denk je dan, dat als je die ochtend zoals je het net vertelde Dat ze dan allemaal zelf dingen doet, en zelfstandig is, hoe zou je dat kunnen bereiken? Wat heb je daarvoor nodig om die ochtend zo te laten verlopen?
5. En als ik kijk naar het avondritueel, hoe ziet de avond eruit? Als jullie klaar zijn met avondeten, hoe ziet de avond er dan uit? Is er dan nog tijd om te spelen of hoe gaat ze naar bed, wat doen jullie dan allemaal, wat moet er allemaal gebeuren, moet ze douchen?

6. En gaat de avond altijd een beetje hetzelfde, of tv-kijken, of een spelletje, en na het eten de pyjama?
7. Bent u een beetje tevreden over hoe de avond gaat? Als u weer mocht dromen, hoe zou dan die avond er uitzien?
8. Wat kan ze zelf allemaal? Zoals als ze gaat aankleden, kan ze dat helemaal zelf?
9. Dan de laatste vragen en zijn we klaar. Als u zo'n app zou hebben, he? Voor de ochtend bijvoorbeeld, om een beetje hulp te krijgen daarbij. Wat zou u dan graag in die app willen zien?

Interview 13

1. Kan je stap voor stap vertellen hoe jouw ochtendritueel eruit ziet, dus vanaf het moment dat je wakker wordt en je kinderen opstaan.
2. Ja, en was dat ochtendritueel elke dag hetzelfde, of was er soms variatie?
3. Hoe zou een perfecte ochtend bij jullie verlopen?
4. En het avondritueel, kan je stap voor stap vertellen hoe dat eruit ziet, na het eten, kinderen slapen?
5. De perfecte avond, als je die voorstelt, hoe zou die eruit zien?
6. Wat kan een kind zelf doen in de avond?
7. Dan nog vragen over de applicatie. Stel, je downloadt die app op je telefoon. Wat moet hij dan kunnen, wil je hem ook echt gebruiken?
8. Wanneer zou je die app niet gebruiken, wat spreekt je heel erg tegen?

3.2 Interviewvragen professionals

Interview 1

1. Wat als jullie bij een gezin komen, wat proberen jullie dan? Als jullie een ritueel in die ochtend aanbieden, wat heeft dan jullie voorkeur? Bijvoorbeeld van hoe zo'n ochtend eruit ziet. Tot dat een kind bijvoorbeeld naar school gaat? Of tot dat er gegeten is?
2. Als je zo, naar zo'n ochtend kijkt. Zou je dan vinden dat, dat dan precies zo moet? Of zou je zeggen van: Nou ik zou het anders doen of ik zou deze dingen niet vastzetten. Dat ouders dat zelfstandig kunnen bepalen, hoe ze dat doen? Bijvoorbeeld: als een kind net naar een peuterspeelzaal gaat of naar school gaat.
3. Waar ouders vaak tegen aan lopen in het ochtendritueel?
4. Stel kinderen zijn klaar met eten en een kind is 2,3,4,5 en die gaat bijna naar bed. Hoe doen jullie dat met ouders, hoe vullen jullie die tijd na het avondeten?
5. Heb je ook iets, waarvan je zegt dat is echt de kracht van de doelgroep?
6. Wij waren ook wel benieuwd of je nog meer dingen hebt. Van hoe neemt deze doelgroep het beste informatie tot zich?
7. Hoe denken jullie voor deze doelgroep over tekst?
8. Als je dit dan ook verwerkt naar de app, qua vormgeving van de applicatie, dan is dus eigenlijk, zo strak en simpel mogelijk?
9. En dingen als bijvoorbeeld beloningskaarten of diploma's voor kinderen, kunnen ouders daar mee overweg?
10. U als professional. Zou u dan een product als dit bijvoorbeeld inzetten?

Interview 2

1. Laten we gelijk gaan beginnen met het ochtendritueel van kinderen van moeilijk lerende ouders. Heb je dan zoiets van er moet een bepaalde volgorde in zo'n ochtendritueel zitten? Wij hadden dag ritmekaarten. Maar dit is een volgorde, het hoeft niet per se op die manier.
2. En kan dat voor jou ook dagelijks aanpassen, of het moet wel elke dag hetzelfde gaan als je dan een ritme hebt?
3. Zijn er punten in het ochtendritueel, waarvan je ziet dat de doelgroep ze structureel lastig vindt?

4. Dus vanaf het avond eten, hoe besteed een kind z'n tijd tussen het eten en naar bed gaan en wat doe je als je naar bed gaat? Heb jij dingen waarvan je zegt van nou dat moet echt in het avondritueel gebeuren?
5. Zijn er ook een paar dingen, dat je denkt daar zou eigenlijk nog winst op te behalen zijn? Dat dat daar loopt iets mis, of daar wordt iets vergeten bij deze doelgroep?
6. Waar ik ook wel benieuwd naar ben. We richten ons op het onderzoek op wat gaat er niet goed. We willen ook via oplossingsgericht kijken. Ik weet niet of je daar een beetje mee bekend bent? Kun jij iets noemen, wat de kracht van de van de doelgroep is?
7. Als we kijken naar de communicatie op welke manier kun je de doelgroep het makkelijkst bereiken?
8. Zijn er nog andere hulpmiddelen in de communicatie die handig zijn om te gebruiken? Zoals dat soort kaarten of beloningskaarten, diploma's voor de kinderen. Is dat aan te raden of juist niet?
9. Eerst nog even over de applicatie zelf, de vormgeving daarvan. Wat denk je dat daarin belangrijk is?
10. Als professional, zou jij dan een product als dit gebruiken?

Interview 3

1. Als jij bijvoorbeeld naar een ouder gaat om te ondersteunen bijvoorbeeld in een ochtendritueel, wat vind jij dan belangrijk wat sowieso gebeurt in de ochtend? Waar vaders en moeders op moeten letten?
2. Maakt het dan voor jou uit of er een bepaald volgorde in zit, die jij belangrijk vindt? We hebben hier zo'n ochtendritueel, wat dan bij organisaties al gebruikt wordt. Vind jij als professional, het belangrijk dat het dan ook in deze volgorde gebeurt? Of zeg je ouders moeten dat eigenlijk wel een beetje, zelf weten. Of, waar bied je dan wel ondersteuning en waar niet?
3. Mogen ouders dan zelf de volgorde van de dingen bepalen of zeggen wij van vanuit professionals en vanuit de literatuur, zeggen we dit is de beste volgorde en dan gaan we dat aanbieden.
4. Verder heb je er een mening over, hoe vaak kinderen bijvoorbeeld moeten douchen?
5. Ben wel benieuwd, wat vind jij nou echt een kracht van de doelgroep? Naast alle problematiek en wat er niet zo goed gaat?
6. Jij wilde nog iets vertellen over samenwerking?
7. Op welke wijze, neemt de doelgroep het beste informatie tot zich?
8. En andere hulpmiddelen zoals beloningskaarten, diploma's dat soort dingen voor de kinderen?
9. Als we gaan kijken naar de vormgeving van de applicatie. Dus echt naar de dingen als kleurgebruik en dergelijke. Heb je daar ideeën voor?
10. Als jij nu als professional. Wij hebben die app straks af en wij denken dat deze super gaaf is, zou jij dan er enthousiast voor kunnen worden om te kunnen zeggen: hey, dit wil ik echt wel met ouders proberen of dit zou ik echt inzetten?

Interview 4

1. Welke zaken vind jij dat zeker aan bod moeten komen in een ochtendritueel van de kinderen? Kinderen zijn ongeveer de leeftijd tussen de 4 en de 6 jaar oud.
2. Als je dan kijkt, je zei al gestructureerd, vind je het dan belangrijk dat daar een vaste volgorde in zit, een patroon?
3. Welke punten in het ochtendritueel, verlopen juist bij deze doelgroep wat moeilijker, zijn er punten die moeilijker lopen bij deze doelgroep?
4. Als je kijkt voordat een gezin bij jullie komt? Is er waarschijnlijk al heel wat, speelt zich al heel wat af. Ik weet niet precies hoe dat allemaal in zijn werk gaat bij jullie?

5. Als je kijkt van uit dat oogpunt van, zijn er dan dingen waarvan je zegt van, helemaal ouders met bijvoorbeeld een iets lager IQ, van dit zijn echt opvoedingstaken waar ze moeite mee hebben of waar ze tegen aan lopen of is dat heel divers?
6. Als we kijken naar het avondritueel. Welke punten vind jij dat er echt naar voren moeten komen in het avondritueel?
7. En als je kijkt naar na het avond eten? De ene eet natuurlijk eerder dan de ander en daar is ruimte voor er is nog tijd tussen het eten en het daadwerkelijk klaar maken om naar bed te gaan. Wat zou jij, als eenmaal bij ouders waar het dan misschien allemaal wat moeizamer loopt.
8. Als je dan een casus krijgt bij de kinderscherming, van wat echt niet goed gaat thuis. Zijn er dan ook dingen van het ochtend en avondritueel, waar je speciaal op let, van: hey dat moet aan de orde komen of juist niet?
9. Als we kijken naar de kinderen tussen de 4 en de 6 jaar oud. Wat kan een kind tussen de 4 en de 6 jaar oud zelfstandig in het ochtend en avondritueel?
10. Zijn er nog meer dingen, van als je kijkt naar zo'n app, van dat zou er echt in moet zitten, dat moeten ze niet vergeten of zo?
11. Als de app er dan daadwerkelijk straks is, welke instanties denk je dat de app zouden kunnen gebruiken?
12. Je hebt denk ik ook best wel veel contact met, wel hulpverleners die ook in een gezin zitten. Zou je dan zeggen van: goh, kijk eens met een ouder naar zo'n app om te proberen?

Interview 5

1. Waar zijn ze wel goed in en hoe zou zo'n app eruit kunnen zien , dat is een beetje wat we van een professional willen horen.
2. Kun je misschien nog een voorbeeld noemen van wat er nou in het ochtend of in het avondritueel echt dingen zijn wat moeizaam verloopt voor de doelgroep?
3. Wat we proberen in het onderzoek is oplossingsgericht werken mee te nemen en daarom vroegen wij ook ons af, wat is de kracht van de doelgroep? Wat is juist de sterkte van deze mensen?
4. Als we dan echt naar de app zelf gaan kijken. op welke wijze neemt de doelgroep de informatie tot zich? Wat, wat is handig om in een app aan te houden?
5. En in de vormgeving van de applicatie, als ik dan bijvoorbeeld denk aan kleurgebruik, lettergrote, heb je daar dingen die je ons zou kunnen aanraden?
6. En we hebben dan ook de dingen die jullie hebben verteld, dan ook allemaal hierin meegenomen. Zou je dan als professional die app gebruiken?

Interview 6

1. Kom je ouders tegen die zeggen dit gaat eigenlijk wel goed of dit gaat lastig in de ochtenden?
2. Wanneer u kijkt naar de kinderen van vier tot zes jaar oud, in het ochtendritueel, zijn er dan dingen die ze al zelfstandig zouden moeten kunnen of moeten leren?
3. Is er voor jouw idee veel verschil in praktische dingen tussen kinderen die op speciaal basisonderwijs zitten of op regulier onderwijs?
4. Wat zijn binnen het avondritueel dingen die er sowieso moeten gebeuren en wat kan een kind daar zelf in? Wat is voor het kind van belang?
5. Vind u het belangrijk dat er nog een momentje is voor het slapen? Zoals een liedjes zingen, dag doorspreken of verhaaltje voorlezen?
6. Wat is een kracht van de doelgroep, waarin zij bekrachtigd kunnen worden?
7. Hoe kan een ouder met een laag IQ het beste informatie tot zich nemen?

Bijlage 4 – Labelschema's interviews

4.1 Labelschema interviews zwakbegaafde ouders

Topic	Kernlabel	Label	Nummering
Ochtendritueel	Structuur	Autisme	10.2.1
Ochtendritueel	Structuur	Duidelijk	9.3.3
Ochtendritueel	Structuur	Eigen tijd	10.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Hetzelfde	7.2.1 11.2.1 13.2.3
Ochtendritueel	Structuur	Kleding klaarleggen	11.1.4 12.2.3
Ochtendritueel	Structuur	Lunch	11.1.3 13.2.5
Ochtendritueel	Structuur	Naar school	13.2.1
Ochtendritueel	Structuur	Ontbijt	11.1.2 13.2.4
Ochtendritueel	Structuur	School	13.2.2
Ochtendritueel	Structuur	Speciaal basisonderwijs	8.2.1
Ochtendritueel	Structuur	Strak schema	9.1.2
Ochtendritueel	Structuur	Tanden poetsen	7.1.2 11.1.6
Ochtendritueel	Structuur	Tijd	8.1.3 8.1.2 9.2.1
Ochtendritueel	Structuur	Toilet	7.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Vaste tijd	12.2.1
Ochtendritueel	Structuur	Volgorde	7.1.1 8.1.1 8.1.7 8.2.3 9.1.1 10.1.1 11.1.1 12.1.1 13.1.1
Ochtendritueel	Structuur	Vorbereiden	8.2.2
Ochtendritueel	Structuur	Wekken	12.2.2
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Op tijd	9.3.1
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Rustmoment	8.3.2
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Uitslapen	7.3.1
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Volgorde	11.3.1
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Wekkers	7.3.2
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Zelfstadiq	12.3.1 8.3.1 10.3.1
Ochtendritueel	Perfekte ochtend	Zonder strijd	13.3.1
Ochtendritueel	Huidige situatie	Aansturen	8.1.4 8.1.5
Ochtendritueel	Huidige situatie	Aansturen	12.3.3
Ochtendritueel	Huidige situatie	Moeilijkheden	11.3.3
Ochtendritueel	Huidige situatie	Overnemen	8.1.6 12.3.2
Ochtendritueel	Huidige situatie	Strenger	10.4.1
Ochtendritueel	Huidige situatie	Te laat	12.3.4

			12.3.5 12.3.6
Avondritueel	Structuur	Dag doorspreken	10.5.6
Avondritueel	Structuur	Douchen	8.4.5 12.5.6
Avondritueel	Structuur	Kleding klaarleggen	12.2.4
Avondritueel	Structuur	Lezen	12.5.5 13.4.4
Avondritueel	Structuur	Naar bed	8.4.7 8.5.1 10.5.3 11.4.3 12.5.4
Avondritueel	Structuur	Slapen	7.4.2 9.4.1 10.5.4 10.5.5 13.4.3
Avondritueel	Structuur	Spelen	8.4.2 8.4.3 11.5.2 12.5.2 12.7.1
Avondritueel	Structuur	Taakverdeling	13.4.7
Avondritueel	Structuur	Tablet	11.5.3 12.7.2
Avondritueel	Structuur	Tijd	8.4.1 8.4.6 10.5.2 12.5.3 13.4.5
Avondritueel	Structuur	Volgorde	7.4.1 8.5.3 10.5.1 11.4.1 12.5.1 12.6.1 13.4.1 13.4.2
Avondritueel	Structuur	Weekend	11.4.2
Avondritueel	Structuur	Wisselend	7.5.1
Avondritueel	Perfekte avond	Pictogrammen	10.7.2
Avondritueel	Perfekte avond	Veranderingen	11.5.1
Avondritueel	Perfekte avond	Weekend	13.5.2
Avondritueel	Huidige situatie	Gedrag	8.4.4 8.5.2 9.4.2 9.4.3 13.4.6
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Aankleden	7.7.1 8.7.2 9.6.1 10.6.1 11.6.1 12.8.1

Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Brood	7.7.2 8.7.1
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Kamer opruimen	11.6.2
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Kleding klaarleggen	11.6.5
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Speciaal basisonderwijs	8.8.1
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Tanden poetsen	12.8.3 13.3.2
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Tanden poetsen/naar bed	11.6.3
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Toilet	8.7.5
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Zelfstandig	Wassen en aankleden	13.6.1
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Begeleiden	Aankleden	11.1.5 13.3.3
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Begeleiden	Douchen	7.6.2 7.7.5 9.6.4 10.6.4 12.8.2 13.6.6
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Begeleiden	Haren kammen	8.1.9 11.6.4
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Begeleiden	Kleding klaarleggen	7.7.6
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Begeleiden	Tanden poetsen	7.7.3 8.7.3 8.1.8 9.6.2 10.6.3 11.1.7
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Brood	10.1.3 10.6.2 12.8.4
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Brood smeren	9.6.3
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	DVD	8.7.4
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Haren kammen	7.7.4 13.6.3 13.6.5
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Kleding klaarleggen	10.1.2 13.3.5
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Lezen	13.6.7
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Tanden poetsen	13.6.4
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Uittrekken kleding	8.7.3
Kinderen tussen de vier en zes jaar oud	Verzorgen	Veters strikken	13.3.4 13.6.2
Applicatie	Wel gebruiken	Andere mensen	12.9.1
Applicatie	Wel gebruiken	Beelden	13.7.4

Applicatie	Wel gebruiken	Filmpjes	7.8.3
Applicatie	Wel gebruiken	Handvaten en tips	9.7.1
Applicatie	Wel gebruiken	Kind betrekken	10.8.1
Applicatie	Wel gebruiken	Kleur	8.9.2 13.7.3 7.8.2
Applicatie	Wel gebruiken	Leren	12.9.2
Applicatie	Wel gebruiken	Overzichtelijk	13.7.2 13.7.5
Applicatie	Wel gebruiken	Tijd verdelen	11.7.2
Applicatie	Wel gebruiken	Tips	7.8.1 8.9.1 9.7.2 10.9.3 11.7.1 13.7.1
Applicatie	Niet gebruiken	Geen kleur	10.9.1
Applicatie	Niet gebruiken	Geen rede	7.9.1 8.10.1 9.8.1
Applicatie	Niet gebruiken	Somber en saai	13.8.1
Applicatie	Niet gebruiken	Streng	11.9.1
Applicatie	Niet gebruiken	Veel tekst	10.9.2

4.2 Labelschema interviews professionals

Topic	Kernlabel	Label	Nummering
Ochtendritueel	Structuur	Activiteiten	4.1.1
Ochtendritueel	Structuur	Begeleiding	1.1.3 3.1.2
Ochtendritueel	Structuur	Complimenten	4.6.2
Ochtendritueel	Structuur	Cultuur	3.2.3
Ochtendritueel	Structuur	Duidelijkheid	4.1.2
Ochtendritueel	Structuur	Frustratie	3.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Onduidelijk	3.1.1
Ochtendritueel	Structuur	Opstaan	5.1.1
Ochtendritueel	Structuur	Ouders	4.9.14
Ochtendritueel	Structuur	Passend	2.1.4 3.2.2 5.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Pictogrammen	6.1.4 6.1.5 5.1.4 5.1.4
Ochtendritueel	Structuur	Tijden	1.1.1
Ochtendritueel	Structuur	Uitslapen	1.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Vasthouden	5.1.3
Ochtendritueel	Structuur	Volgorde	2.1.1 2.1.2 2.1.3 2.10.5 3.2.1 4.2.1 4.2.2 4.2.3 5.1.2 5.1.6 5.1.7
Ochtendritueel	Structuur	Vorbereiden	6.3.7 6.3.8
Ochtendritueel	Structuur	Wekken	1.1.2 6.3.9
Ochtendritueel	Structuur	Wekker	5.1.2
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Invulling	1.2.4
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Overvragen	1.2.7
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Passend	2.2.1 5.1.9
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Patronen	1.2.1
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Pictogrammen	1.2.2 1.2.6 1.2.8
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Samenwerken	1.2.3
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Tandenpoetsen	5.1.12
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Volgorde	1.2.5 2.3.1 3.3.1 5.1.10 5.1.11
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Vrijheid	5.1.8 5.1.13
Ochtendritueel	Dagritmekaart	Weekend	2.3.2 2.3.3
Ochtendritueel	Ouders	Gesteldheid	6.1.1

Ochtendritueel	Verzorging	Signalen	6.1.2 6.1.3
Avondritueel	Structuur	Bedtijd	6.4.8 6.4.9 6.4.9
Avondritueel	Structuur	Begeleiding	1.4.4
Avondritueel	Structuur	Douchen	3.4.1
Avondritueel	Structuur	Grenzen	2.6.2
Avondritueel	Structuur	Neerzetten structuur	1.4.1 1.4.2
Avondritueel	Structuur	Organiseren	6.4.4
Avondritueel	Structuur	Slaapkamer	1.4.3 6.4.7
Avondritueel	Structuur	Tablet	2.6.1
Avondritueel	Structuur	Tandenpoetsen	1.4.6 1.4.5
Avondritueel	Structuur	Veiligheid	6.4.5
Avondritueel	Structuur	Volgorde	6.5.8 4.6.1 2.5.1 2.6.3 6.4.6
Avondritueel	Structuur	Vorbereiden	1.4.7 4.3.2 4.3.3 5.1.5
Avondritueel	Vrijetijd	Beeldscherm	2.6.4
Avondritueel	Vrijetijd	Buitenspelen	4.7.3
Avondritueel	Vrijetijd	Etenstijden	6.4.1 6.4.3
Avondritueel	Vrijetijd	Lezen	4.7.4
Avondritueel	Vrijetijd	Ruimte	4.7.2
Avondritueel	Vrijetijd	Rustige activiteit	4.7.1
Avondeten	Vrijetijd	Spelen	6.4.2 2.6.5
Avondritueel	Bedritueel	Belangrijk	6.5.1
Avondritueel	Bedritueel	Kort moment	6.5.3
Avondritueel	Bedritueel	Organiseren	6.5.5
Avondritueel	Bedritueel	Overleggen	6.5.6
Avondritueel	Bedritueel	Spelen	6.5.2
Avondritueel	Bedritueel	Televisie	6.5.7
Avondritueel	Bedritueel	Voorlezen	6.5.4
Avondritueel	In bed	Begeleiding	3.3.3 1.4.8
Avondritueel	In bed	Strijd	1.4.8
Avondritueel	In bed	Huilen	1.4.9
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Aansluiten	4.5.1
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Bedritueel	5.2.1 5.2.2
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Consequent	4.5.2
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Duidelijkheid	4.5.3
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Eigen belang	3.4.2 1.3.1

			1.3.2
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Gedwongen hulpverlening	4.4.2
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Individueel	3.5.4
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Persoonlijke verzorging	2.4.1 2.4.2
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Rust	3.4.3
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Strijd	4.3.1 4.3.4
Zwakbegaafde ouders	Valkuilen	Vrijwillige hulpverlening	4.4.1
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Aanmoedigen	3.5.2
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Eigen kracht	2.7.1 2.7.2
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Erkenning	6.6.5
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Ideeën	5.3.1
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Individueel	3.5.1
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Kwetsbaar	1.5.2
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Open	6.6.1
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Puurheid	3.5.3
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Taakverdeling	2.7.3 2.7.4 2.7.5
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Veerkracht	3.5.6 3.5.5
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Verrassen	1.5.3 1.5.4 1.5.1
Zwakbegaafde ouders	Kracht	Volhouden	6.6.2 6.6.3 6.6.4
Zwakbegaafde ouders	Communicatie	Hechting	1.6.3
Zwakbegaafde ouders	Communicatie	Rust	1.6.1
Zwakbegaafde ouders	Communicatie	Sociaal wenselijk gedrag	1.6.4
Zwakbegaafde ouders	Communicatie	Therapie	1.6.2
Zwakbegaafde ouders	Samenwerking ouders	Taakverdeling	3.6.1 3.6.2
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Zelfstandig	Aankleden	4.9.2 6.2.1
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Zelfstandig	Eten	4.9.5 6.2.6
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Zelfstandig	Jas aantrekken	4.9.7
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Zelfstandig	Individueel	4.9.1

Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Begeleiden	Aansturen	4.9.8
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Begeleid	Haren kammen	6.2.3
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Begeleid	Jas aantrekken	6.2.7
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Begeleiden	Plassen voor school	4.9.9
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Begeleid	Schoenen	6.2.8
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Begeleid	Tandenpoetsen	6.2.4 4.9.3
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Verzorgen	Eten	4.9.6
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Verzorgen	Eten klaarmaken	6.2.5
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Verzorgen	Haren kammen	4.9.4
Kinderen tussen de 4 en zes jaar	Verzorgen	Kleding klaarleggen	6.2.2
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Verzorgen	Weinig	4.9.11
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Avond	Helpen	4.9.12
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Avond	Lezen	4.9.13
Kinderen tussen 4 en 6 jaar	Ouders	Begeleiding	4.9.10 6.2.9
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Communicatie	6.3.5
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Herhaling	6.3.2
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Oogcontact	6.3.4
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Overzicht	6.3.6
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Pictogrammen	6.3.3
Kinderen op speciaal basis onderwijs	Leren	Tijd	6.3.1
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Beeldend	1.7.2 2.8.2 3.9.3 6.7.2
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Filmpjes	5.4.5 6.7.4 6.7.5
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Gesproken tekst	6.7.1
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Individueel	2.8.1
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Kleur	2.10.4 2.10.2 3.9.1 3.9.4 5.5.1

Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Korte zinnen	3.7.1
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Lettertype	5.5.2
Vormgeving	Informatie verwerking doelgroep	Makkelijk	3.9.5 5.5.3
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Pictogrammen	2.10.3 5.4.1 5.4.3
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Rust	2.10.1
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Spraak	1.8.1
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Stappenplannen	5.4.4
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Stapsgewijs	3.7.2
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Taal	2.8.3
Vormgeving applicatie	Informatie verwerking doelgroep	Tekst	1.7.1 3.9.2 5.4.2 6.7.3
Vormgeving applicatie	Informatieverwerking doelgroep	Uitleg	2.4.3 2.4.4
Vormgeving applicatie	Hulp middelen	Autisme centraal	2.10.6
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Beloningskaarten	2.9.1 2.9.2 3.8.2
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Complimenten	3.7.3
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Dikke duim	3.8.1
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Filmpjes	2.9.5
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Hulpcoach	2.9.4
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Individueel	2.9.3
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Randvoorwaarden	3.4.4
Vormgeving applicatie	Hulpmiddelen	Waardering	3.7.4
Vormgeving applicatie	Aansluiten bij doelgroep	Corrigeren	4.8.2 4.8.3
Vormgeving applicatie	Aansluiten bij doelgroep	Positieve aandacht	4.10.1 4.10.2 4.8.1
Vormgeving applicatie	Aansluiten bij doelgroep	Structuur	4.5.4 4.5.5
Implementatie	Gebruik applicatie	Blended-learning	4.11.2

			4.11.3
Implementatie	Gebruik applicatie	Instanties	4.11.1
Implementatie	Gebruik applicatie	Onopvallend	3.10.2
Implementatie	Gebruik applicatie	Toepasbaar	3.10.1 2.11.1 2.11.2 5.6.1 1.10.1

Bijlage 5 – Oplossingsgerichte methodiek

In deze bijlage is te lezen op welke wijze de interviewvragen met de zwakbegaafde ouders zijn opgesteld. Er is door de onderzoekers voor gekozen om interviewvragen te baseren op de methodiek oplossingsgericht werken.

Om richting te geven aan het onderzoek is gebruik gemaakt van een model. Een methodiekmodel kan onder andere helpen met het systematisch onderbouwen voor het opstellen van interviewvragen. Voor dit onderzoek is er gekozen voor het model van 'Oplossingsgericht werken'. Deze methodiek is uitgewerkt in paragraaf 1.3. De hiernaast staande afbeelding zijn de cirkels van Empowerment (Joosen & van der Vaart, 2012). Dit is een procesmatige en doelgerichte werkwijze, opgebouwd uit zes stappen. De methode beschrijft waar de aandacht van de hulpverlener op dat moment gericht moet zijn en welke interventies daarbij passen. Het is geen lineaire manier van denken. Er kan heen en weer geschakeld worden tussen de verschillende stappen wanneer dit nuttig voor het proces is. De basishouding, te vinden in middelste cirkel, is de basishouding van het oplossingsgericht werken (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 63 t/m 65). Per stap wordt er kort uitgelegd wat deze stap inhoudt en hoe deze in de interviewvragen en/of het beantwoorden van deelvragen is toegepast.

Naam afbeelding: Cirkels van empowerment.
Bron afbeelding: (Cirkels.info (n.d.))

Stap 1. Contact

Binnen het contactproces is de cliënt deskundig op het gebied van zijn eigen ervaringen en perspectieven. De hulpverlener stelt zich open ook voor ideeën die niet altijd overeenkomen met zijn eigen normen en waarden, maar die voorkomen uit het referentiekader van de cliënt (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 65). In deelvraag 2 wordt door middel van interviews de doelgroep zwakbegaafde ouders gevraagd naar het verloop van het ochtend- en avondritueel. Hiervoor wordt er contact gezocht met de eindgebruikers van de applicatie. De antwoorden die van hen verkregen worden, worden in het proces meegenomen en als belangrijk beschouwd.

Stap 2. Probleemverkenning, huidige situatie

Probleemverkenning bij oplossingsgerichte hulpverlening is zo stilstaan bij het probleem, dat duidelijk wordt waar de cliënt aan wil werken, zonder te onderzoeken hoe dat probleem is ontstaan. Vervolgens wordt er gericht op wat de cliënt voor het probleem in de plaats wil, de gewenste situatie (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 67 & 68). In deelvraag twee wordt de doelgroep geïnterviewd om te kijken wat er niet goed loopt in het ochtend- en avondritueel (probleemverkenning) en hoe de doelgroep het ochtend- en avondritueel wel goed wil laten lopen.

Stap 3. Doelen, gewenste situatie

Pas na de exploratie van het probleem wordt er gevraagd naar het doel, naar de gewenste situatie: 'Wat wilt u voor het probleem in de plaats. Hoe ziet dat eruit? En wat is het verschil met de huidige situatie?' Belangrijk is dat bij deze stap de oplossingsgerichte vragen worden gesteld in de interviews. Daarnaast kan er door literatuuronderzoek in deelvraag 1 gekeken worden naar de gewenste situatie in het ochtend- en avondritueel van kinderen op speciaal basisonderwijs tussen de vier en zes jaar oud.

Stap 4. Positieve uitzondering

Door vragen te stellen over de momenten waarop het probleem zich niet of in mindere mate voordoet, achterhaalt de hulpverlener uitzonderingen en eerdere successen. Hierin ligt het gedrag dat de cliënt

als hulpbron kan gebruiken voor verandering. Door te vragen hoe het de cliënt gelukt is om dit voor elkaar te krijgen, wordt hij zich ervan bewust dat hij al een keer grip op de situatie heeft gehad en kan hij dit gedrag bewust herhalen (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 81). In het ontwikkelen van de interviewvragen is de positieve uitzondering als vraag meegenomen.

Stap 5. Volgende stap

Stap vijf gaat over de volgende stappen die gezet kunnen worden om het gestelde doel te bereiken. Dit is wat het uiteindelijke eindproduct moet bewerkstelligen. Doormiddel van de beoogde applicatie kunnen zwakbegaafde ouders ondersteuning krijgen in het ochtend- en avondritueel.

Stap 6. Volgende afspraak?

Deze stap is het afsluiten van het gesprek, het eventueel maken van een nieuwe afspraak en benoemen dat er bij het volgende gesprek gevraagd gaat worden gevraagd gaat worden naar wat er tussen deze en de vorige afspraak allemaal goed is gegaan (Joosen & van der Vaart, 2012, p. 93). Dit deel van het model zal in de praktijk via de applicatie worden gedaan en een plek krijgen. Dit is in dit onderzoek nog niet van toepassing.